

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE
MEZARLIKLARIN VE ŞEHİTLİKLERİN KULLANILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mihraç KULU

ANKARA - 2009

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE
MEZARLIKLARIN VE ŞEHİTLİKLERİN KULLANILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mihraç KULU

Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bahri ATA

Ankara

Eylül, 2009

.....'ın.....
.....
.....başlıklı
tezi.....tarihinde, jürimiz tarafından
..... Anabilim /
Anasanat Dalında Yüksek Lisans /Doktora / Sanatta Yeterlik Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı):

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

ÖNSÖZ

Mezarlıklar ve şehitlikler konusunun Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılmamasının ciddi bir eksiklik olduğu konusundaki düşünceleriyle beni bu konuda bir araştırma yapmaya sevk eden, sabırla çalışmalarına yardımcı olan, yüksek lisans tez çalışmamın fikir kaynağı çok değerli hocam sayın Yrd. Doç.Dr. Bahri ATA'ya, tüm eğitim sürecimizde araştırmaya teşvik edici eğitim anlayışı ile bizleri her zaman destekleyen kıymetli hocam sayın Prof. Dr. Şefika KURNAZ'a, Cebeci Askeri Şehitliği ve Devlet Mezarlığı personeline, İstanbul'daki Eyüp Sultan Mezarlığı ve Merkezefendi Mezarlığı, Ceyhan Büyük Mangıt Köyü Mezarlığı ayrıca Konya Üçler Mezarlığı incelemelerimde ve eğitim sürecimin her aşamasında, hayatımın her anında bana destek veren annem Emine GÜNYOL ve babam Osman GÜNYOL'a, Kayseri Hava Şehitliği ve Kayseri Belediyesi Seyyid Burhanettin Hz. Mezarlığı incelemelerimde her an yanımda sonsuz sabrı ve desteği ile bana güven veren sevgili eşim Rıdvan KULU'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yurt savunması uğruna canlarını seve seve veren aziz şehitlerimizi ve ecdadımızı rahmet ve saygıyla anar, çalışmamızın onların şanına yakışır bir biçimde yararlı olmasını dilerim.

Mihraç KULU

ÖZET

İlköğretim Sosyal Bilgiler Eğitiminde Mezarlıkların ve Şehitliklerin Kullanılması

KULU, Mihraç

Yüksek Lisans, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bahri ATA

Eylül -2009, 161 sayfa

Bu çalışmanın amacı, Sosyal Bilgiler eğitiminde, mezarlık ve şehitliklerin kullanılmasıyla, Sosyal Bilgiler Dersi'nin temel öğelerinden değerlerin öğretiminde ve aktarımında mezarlıkların ve şehitliklerin nasıl etkili olduğunu incelemektir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan verilerin çözümlenmesinde nitel araştırma türlerinden biri olan “betimsel analiz” tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerin Mezarlıklar, Şehitlikler ve Devlet Mezarlıkları hakkında düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formu Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve sonrası öğrencilere uygulanmıştır.

Araştırmanın uygulama aşaması, 2008-2009 öğretim yılında Ankara’da bir özel okulda öğrenim gören 8. sınıf öğrencileridir. Çalışma grubunda 19 öğrenci yer almaktadır. Bu öğrencilerin 7’si kız, 12’si erkektir.

Araştırmanın nitel analiz sonuçları, elde edilen bulgularla Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve sonrası öğrencilerin duygularının tamamen olumlu yönde değiştiği gözlemlenmiştir. Öğrencilerin mezarlıklara karşı gezi öncesindeki olumsuz duyguları gezi sonrasında böyle bir gezi deneyimi ile olumlu yönde değişmiştir.

İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi kazanımları incelendiğinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen beceriler ve bunlara ilişkin değerler ile araştırmanın örtüştüğüne ulaşılmıştır. İlgili kazanım, beceriler dikkate alındığında öğrencilere kazandırılmak istenen değerler; sorumluluk, vatanseverlik, dayanışma, özgürlük ve bağımsızlık, çalışkanlık, Türk büyüklerine saygı ve duyarlılık olarak tanımlanmıştır. Gezi sonrası bu değerlerin büyük kısmının öğrenciler tarafından ifade edilmiş olması mezarlıkların ve şehitliklerin Sosyal Bilgiler Dersi’nde kullanılmasının uygun olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Mezarlık, Şehitlik, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Değerler

ABSTRACT

Importance of Graveyards and Cemeteries in Primary School Social Studies Education

KULU, Mihraç

Master of Arts, Department of Social Studies Teaching

Thesis Advisor : Assist. Prof. Dr. Bahri ATA

September-2009, 161 pages

The purpose of this study is to investigate the effects of graveyards and cemeteries on teaching basic components of values of Social Studies Lesson, by using the graveyards and cemeteries in Social Studies education.

In this research, a “descriptive analysis” technique is used which is a quantitative research type used in the analysis of data collected by means of a semi-structured interview form. A semi-structured interview form is prepared to determine the opinions of the students on graveyards, cemeteries, and state cemeteries. The semi-structured interview form is applied to the students before and after the visits to the cemeteries and state graveyards.

Application phase of the research is the students of the 8th class of Ankara a private school in 2008-2009. The student population consists of 19 students. Among these, there are 12 boys and 7 girls.

Quantitative results of the research study have shown that the feelings and opinions of the students have changed positively, before and after the visits to the cemeteries and state graveyards. The negative feelings of the students about the graveyards before the visit have changed positively with such a visit experience.

The investigation of benefits of the 8th class of the “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” lesson have shown that this research study is in parallel with the aim and values that the subject lesson tries to give to the students. The aim and benefits are defined as; responsibility, patriotism, solidarity, freedom and independence, studiousness, respect to the Turkish people, and sensitivity. The fact that the majority of these values are expressed by the students after the visit has shown that the usage of the cemeteries and graveyards in the Social Studies Lesson is favourable.

Key Words:Cemetery, Graveyard, Social Studies Education, Values

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2.Problem Cümlesi	2
1.3. Alt problemler	2
1.4.Araştırmanın Amacı	3
1.5.Araştırmanın Önemi	3
1.6. Araştırmanın Varsayımları	5
1.7.Kapsam ve Sınırlılıklar	5
1.8.Tanımlar	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ YAYINLAR	7
2.1. Kavramsal Çerçeve	7
2.1.1. Sosyal Bilgiler	7
2.1.2. Sosyal Bilgiler Programı ve Değerler	8
2.1.3. Türklerde Din	12
2.1.4. Mezarlıklar ve Mezar Taşlarına Genel Bir Bakış.....	13
2.1.4.1.Mezar Taşı ve Mezar Yapım İhtiyacı.....	16
2.1.4.2. Türklerde ve İslam’da Mezar ve Mezar Taşı Geleneği.....	18
2.1.5. Mezarlıkların, Mezar Taşlarının Türk Sanatı ve Türk Mimarisi’nde Yeri.....	20
2.1.6. İletişim ve Mezar Taşları.....	22

2.1.6.1.Mezar Taşlarındaki Bilgiler ve Semboller	23
2.1.6.1.1. Mezar Taşlarındaki Yazılı Bilgilerin Kaynakları	23
2.1.6.1.2.Tasvirî Semboller	24
2.1.6.1.3.Biyografik Bilgiler.....	24
2.1.6.1.4.Ölenin Bıraktığı İzler.....	25
2.1.6.1.5.Dilek ve Temenniler	25
2.1.6.1.6.Dua	25
2.1.6.1.7.Nasihah.....	26
2.1.6.1.8.Şikâyet, Sitem.....	26
2.1.7. Mezar Taşı Yapımında Kullanılan Malzemeler.....	26
2.1.7.1.Türkiye’de Mermer ve Taş İşçiliği	28
2.1.7.1.1.Mezar Taşı Yapım Ustaları	30
2.1.8. Şehit ve Şehitlik Kavramları	33
2.1.8.1. Türk ve İslam Kültüründe Şehit ve Şehitlik	34
2.1.8.2. Yurt İçindeki ve Yurt Dışındaki Şehitliklerimiz	37
2.1.8.3. Şehitliklerin ve Mezarlıkların Tarih Bilimi Açısından Önemi	37
2.1.9. Edebi Zevkin Geliştirilmesi	40
2.2. İlgili Yayın ve Araştırmalar	42
2.2.1. Türkiye’de Mezarlık ve Şehitlikler Hakkında Yapılan Çalışmalar	42
2.2.2. Diğer Ülkelerde Mezar ve Şehitlikler ile ilgili Yapılan Çalışmalar.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE ALAN GEZİLERİ	55
3.1. Yeni Sosyal Bilgiler Programı ve Geziler.....	55
3.2. Sosyal Etkinlik Yönetmeliği ve Gezi Prosedürü.....	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	57
4.1. Araştırmanın Yöntemi.....	57
4.2. Araştırma Modeli ve Görüşme Formu	57
4.3.Çalışma Grubu	59

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULGULAR VE YORUMLAR.....	60
5.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	60
5.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	62
5.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	64
5.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	66
5.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	79

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	71
6.1. Sonuçlar	71
6.2. Öneriler	74
KAYNAKÇA	76
EKLER	85
EK 1. Mezarlık Fotoğrafları	86
EK 2. Yurt İçi Şehitlikler Listesi	104
EK 3. Yurt Dışı Şehitlikler Listesi	113
EK 4. Sosyal Etkinlik Yönetmeliği ve Gezi Prosedürü	116
EK 5. Uygulanabilecek Çalışma Kağıtları (7. Sınıf)	120
EK 6. Cebeci Askeri Şehitliği Gezi Fotoğrafları	137
EK 7. Devlet Mezarlığı Gezi Fotoğrafları	146

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Mezarlıkların (Kabir) Öğrencilere Hissettirdikleri	61
Tablo 2: Şehitliklerin Öğrencilere Hissettirdikleri	63
Tablo 3: Şehitlik/ Devlet Mezarlığı Ziyaretinin Kazanımları	65
Tablo 4: Şehitlik/Devlet Mezarlığı Oluşturma Gerekçeleri	68

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz. : Bakınız

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

Çev. : Çeviren

Edt. : Editör

yy. : Yüzyıl

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem cümlesi, alt problemleri, amacı, önemi, varsayımları, kapsam ve sınırlılıkları ile araştırmada yer alan tanımlara yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Milletler geçmişlerini, inanç, değer ve kültürlerini, yaşadıkları coğrafyayı, hızla değişen ve gelişen dünya üzerindeki etkilerini geride bıraktıkları izlerden öğrenirler. Geçmişimizi aydınlatmak için yazılı ve yazısız birçok kaynaktan yararlanırız. Bu kaynaklar arasında Sosyal Bilgiler eğitiminde Batıda çoktan keşfedilmiş ve uygulanmış, biz de ise Sosyal Bilgiler eğitimi açısından üzerine yeterince düşülmemiş ve düşünülmemiş olan mezarlıklarımız, mezar taşlarımız, şehitliklerimiz ve Devlet Mezarlığı, geçmiş ile günümüz arasında bağ kurarak değerlerimizi yeni nesillere aktarmada kullanılacak birer açık hava müzeleridir.

Kendi kimliğini benimsemiş, 21. yüzyılın Bilgi Çağı olduğu düşünülerek bilgiyi üreten ve ihraç eden, kendini geliştirebilen bireyler yetiştirmek ancak değerlerine sahip çıkan bireylerle mümkündür. Bu değerler ise öğrencilere ancak iyi ve amacına uygun bir eğitim süreci ile kazandırılabilir.

Hayatın her alanında ve her zaman gerçekleşen bir süreç olan eğitim sadece okullar ile sınırlı olmayıp okul dışı kurumlarda da devam eden bir etkinlik olarak görülebilir. Okullar gibi kütüphaneler, tarihî mekânlar, şehitlikler, müzeler, çeşitli kurum ve kuruluşlar da eğitim sürecinin önemli bir parçası hâline gelebilir (<http://ttkb.meb.gov.tr>, 4 Temmuz 2009)

2005-2006 yılında uygulamaya giren sosyal bilgiler programında öğrenci merkezli öğretim yaklaşımı temel alınmıştır. Bu program öğretmenlerin konuları bir çok açıdan ele alıp, çok yönlü işlemelerine, öğrencilerde milli bilinç ve tarih duyarlılığı oluşturmaya amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda alan gezileri de ayrı bir önem kazanmıştır. Bu alan gezilerinde şehitlikler ve mezarlıklar eğitim öğretim sürecini daha ilgi çekici kılacak ve amaçlanan bilgi, beceri ve değerleri daha kolay kazandıracak mekânlar olarak görülmelidir. Sürekli aynı ortamda bulunan öğrenciler bu ilginç ve bir o kadar da etkili geziler sayesinde daha önce hiç yaşamadıkları bir

deneyimin heyecanını yaşarken bir yandan da yüksek motivasyonla eğitim öğretimin hedeflediği kazanımları elde edeceklerdir.

Şehitlik ve mezarlık gezileri gibi alan gezilerinin eğitim öğretim amacıyla kullanılması birçok açıdan yarar sağlayacaktır. Sadece değerler açısından değil, geçmişte yaşamış önemli kişiler ve bu kişilerin yer aldığı yaşanmış olaylar canlandırılarak öğrencilerin tarihsel empati kurma ve kanıt kullanma becerilerinin gelişmesine imkan sağlayacaktır. Bunun sonucunda öğrencilerde zamanı ve mekânı algılama becerisi gelişecektir.

Şehitlikler ve mezarlıklar sadece sosyal bilgiler dersinde değil, resim dersi gibi sanat eğitimi açısından da önemli işlevler üstlenebilirler. Şehitlikler ve mezarlıklar değer aktarımı yanında kişinin edebi ve estetik zevkini geliştirmekte önemli katkı sağlayabilmektedir.

Şehitlik ve mezarlık gezileri öğrencilerin geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağ kurabilmelerine; zaman ve kronolojiyi algılamalarına, kültürel varlıkları, tarihî eserleri anlama ve korumalarına, millet ve vatan sevgisini daha bir hissetmelerine, geçmişten günümüze taşıdığımız inanç ve değerleri keşfetmelerine, yaşadığı coğrafyayı daha iyi tahlil edip anlamalarına katkı sağlayacaktır.

1.2.Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi şudur: “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi’nde değerlerin öğretiminde ve aktarımında mezarlıkların ve şehitliklerin etkisi nasıldır?”

1.3. Alt problemler

Araştırmanın alt problemleri;

1. Öğrencilerin mezarlıklar (kabir) hakkındaki görüşleri şehitlikler/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesi ve sonrasına göre farklılık göstermekte midir?
2. Öğrencilerin şehitliklere ilişkin görüşleri, şehitlikler/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesi ve sonrasına göre farklılık göstermekte midir?
3. Öğrencilerin şehitlikler/Devlet Mezarlığı ziyaretinin insana neler kazandırabileceğine ilişkin görüşleri, şehitlikler/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesi ve sonrasına göre farklılık göstermekte midir?

4. Öğrencilerin bir devletin şehitlik/Devlet Mezarlığı yapma gerekçeleri hakkında görüşleri, şehitlikler/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesi ve sonrasına göre farklılık göstermekte midir?
5. Cebeci Askeri Şehitliği ve Devlet Mezarlığı gezisinin öğrencilere etkisi nelerdir?

1.4.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada mezarlık ve şehitliklerin; Sosyal Bilgilerin alt alanlarından Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık, Edebiyat, Sanat Tarihi açısından nasıl bir yaklaşım ve yöntem ile müfredata uygun bir şekilde öğretilmesi gerektiğine dair bilgiler verilecektir. Kazanım, beceri ve değerlere paralel olarak öğrencilerin mezarlık, şehitlik/Devlet Mezarlığı gezileriyle, Sosyal Bilgiler Dersi'nde kazandırılması hedeflenen değerlerin öğretimine ilişkin gezi öncesi öğrencilerin görüşleri ile gezi sonrası görüş ve düşünceleri arasında farklar gözetilerek, değer kazanımı hususunda somut veriler ortaya koymaktır.

1.5.Araştırmanın Önemi

Sosyal bilgiler, "bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi" (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2005: 46).

Bu tanımda “insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşimi” ibaresi, mezarlık ve şehitlikler bağlamında öğrencilere mekan ve insan boyutunun nasıl iç içe geçtiğini anlatmak açısından ve onlara mekan bilinci kazandırmak bakımından tezimiz ile doğrudan ilgilidir. Yine aynı tanımda geçen “geçmiş, bugün ve gelecek bağlamı” ibaresi de zaman boyutunun, yani tarihi derinliğin ve tarih bilincinin ve bu bağlamda Sosyal Bilgiler Dersi'nin temel öğelerinden olan değerlerin öğrencilere aşılması tez konumuzun ana eksenini oluşturmaktadır.

Bu tanım bize; değerler, kavramlar ve genel amaçlar olarak mezarlık, ve şehitliklerin öncelikle milletimizin ve devletimizin zaman boyutu olan tarihi ve mekân boyutu olan ve vatan bilincini şekillendiren coğrafyayı anlamamızda, anlamlandırmamızda ve aktarmamızda önem arz etmektedir. Bu dolayısıyla örnek vatandaşlar yetiştirmek açısından da elzem bir yaklaşımdır.

Ölüm ve mezarlıklar toplumlarda genellikle bahsedilmesi hoş olan konular veya görüntüsü hoş izlenim uyandıran mekanlar değildir. Fakat, bireylerin, ailelerin, toplumların ve devletlerin tarihinde ve kültürlerinde bu mekanların önemi çok büyüktür.

Bireyler açısından mezarlar ve şehitlikler; birey ve aile tarihi, yaşanılan şehir ve coğrafya, yerel ve ulusal adetler, gelenekler, görenekler, sanat anlayışı ve merasimler hakkında çok önemli bilgiler içerir. Toplumsal ve ulusal ölçekte ise ulusal tarih, vatan, kültür, din, görenek, sanat ve ulusal kimlik kavramları bakımından yine çok önemlidirler.

Mezarlıkların ve şehitliklerin varlığı; aynı zamanda hem vatan kavramının içeriğini belirlemek, hem de ulusal tarihin coğrafi boyutunu ortaya koymak bakımından, dolayısıyla da vatandaşlık tanımını temellendirmek açısından çok önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk milletinin tarihi temellerinden birisi olan ve Atatürk'ün tarih sahnesine bir kahraman olarak çıktığı Çanakkale Savaşları ve bu savaşlarda vatani savunmak için can veren yüz binlerce şehidin toprağa karıştığı Gelibolu şehitlikleri buna güzel bir örnektir. Aynı şekilde Avustralya ve Yeni Zelanda'nın ulusal kimliğinin inşasında ve tarih ve vatandaşlık bilincinin oluşturulmasında Çanakkale Savaşları ve dolayısıyla o savaşların bir simgesi olan mezarlıklar çok büyük bir rol oynamaktadır.

Ülkemizde sadece Çanakkale'de değil, vatanımızın her köşesinde ve her şehrinde gerek Atatürk, Osman Gazi, Şeyh Edebâli, Fatih Sultan Mehmed, gibi büyük liderlerin ve insanların anıt mezarları ve türbeleri, gerekse tarihimizi şekillendiren olayların sembolü olan Gelibolu gibi şehitlikler, görsel olarak öğrencilerin tarihi ve coğrafyayı anlamalarına yardım etmekte, aynı zamanda da Türk vatandaşı olma bilincini güçlendirmektedir. Vatan, millet, devlet, toplum, vatandaş

kavramlarının öğrencilerin zihninde ve davranışlarında şekillenmesi ve doğru bir şekilde hayata aktarılması için bu mekanların sosyal bilgiler eğitiminde kullanımı büyük önem taşımaktadır.

Araştırma sonuçları sosyal bilgiler öğretmenlerine öğretimi arttıracak, öğrencilerin derse ilgisini çekecek, öğrencinin derste daha aktif rol almasını sağlayacak araç olarak mezarlıkların ve şehitliklerin ne şekilde kullanılacağına ve ne derece etki oluşturulabileceğine dair bilimsel veriler sunacaktır.

1.6. Araştırmanın Varsayımları

1. Kontrol altına alınamayan değişkenler deney ve kontrol gruplarını eşit şekilde etkilemiştir.
2. Seçilen örneklem grubu evreni temsil etmektedir.
3. Bilgi toplama aracı olarak hazırlanan ön test ve son test, verileri elde etmek için yeterlidir.
4. Deney grubundaki öğrenciler testleri cevaplarken ilgili sorulan sorulara samimi ve objektif cevap vermişlerdir.

1.7. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırma aşağıdaki sınırlılıklarla yürütülmüştür.

1. Araştırma, alan yazında yüz yüze elde edilen ve sanal (internet) olarak ulaşılabilen kaynaklarla ve yasal metinlerle sınırlıdır.
2. Çalışma 2008-2009 öğretim yılında 8.sınıfta öğrenim gören öğrencilerin görüşleri ile sınırlıdır.
3. Çalışma İlköğretim 8. öğrencilerinin Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi kazanım, beceri ve değerleri ile sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

İlköğretim: Kadın erkek bütün Türklerin, milli gayelere uygun bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir (Kocaoluk, 2003: 41).

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler bütün çeşitlikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan, bunların çıkış sebeplerini açıklayan, vatandaşlık hak ve ödevlerinin, sorumluluklarının neler olduğunu belirten kısaca insan ve onun sosyal ve fiziki çevresiyle geçmişte, günümüzde ve gelecekteki etkileşimini ortaya koyan bilgilerdir.(Dönmez, 2003: 32).

Vatandaşlık: Başka insanlarla aynı vatandan olmaktır. Kelime dilimizde, “yurttaşlık” olarak ta kullanılmaktadır.

Bir hukuki terim olarak *vatandaşlık*; bir kişiyi (bireyi) devlete bağlayan bağıdır. Böyle bir bağla devletine bağlı kişiye “vatandaş” ya da “yurttaş” denir (Altunya, 2003: 1).

Türk: Türkiye Cumhuriyeti’nin yurttaşı olan, onun sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse (Püsküllüoğlu, 1999: 1532).

Mezar:İnsan ölüsünün gömülü bulunduğu yer (Püsküllüoğlu, 1999: 1532).

Mezar Taşı: mezarın başucuna dikilen, ölünün gömülü olduğu yeri belli eden, üzerinde yazı da bulunabilen taş (Püsküllüoğlu, 1999: 1532).

Mezarlık: Mezarların bulunduğu yer, kabristan, gömütlük, sinlik, mezaristan (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 2005).

Şehit: Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse (TDK Türkçe Sözlük, 2005).

Şehitlik: Şehitlerin gömüldüğü mezarlık (TDK Türkçe Sözlük, 2005).

Şahide: Mezara dikine dikilen ve üzerinde yazı ve çiçek bulunan mermerlerden baş ve ayak taşı (Devellioğlu, 2007: 975).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ YAYINLAR

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. Sosyal Bilgiler

Sosyal bilgileri tanımlamak herhangi bir disiplini tanımlamaktan daha zordur, çünkü sosyal bilgiler disiplinler arası ve çok disiplinli bir alandır (Doğanay, 2002: 16).

Sosyal bilgiler teriminin kısa ve herkes tarafından kabul edilebilir bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Bunun en önemli nedeni, sosyal bilgilerin sosyal bilimlerin içinde yer alan farklı tanımlara sahip birçok disiplinden oluşmasıdır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 5). Sosyal bilgilerin farklı eğitim anlayışları çerçevesinde çeşitli tanımları yapılmıştır. Bugüne kadar yapılmış sosyal bilgiler tanımlarının bazıları şunlardır:

Sosyal Bilimler genel olarak, insanların diğer insanlar ve toplumlarla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplin topluluğu olarak ifade edilir. Günümüzde sosyal bilimler “değişmenin bilimi olarak şeklinde tanımlanmaktadır (Paykoç, 1991: 2).

Sosyal Bilgiler, bütün çeşitlikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan, bunların oluş sebeplerini açıklayan, vatandaşlık hak ve ödevlerinin, sorumluluklarının neler olduğunu belirten, kısaca insan ve onun sosyal ve fiziki çevresiyle geçmişte, günümüzde ve gelecekteki etkileşimini ortaya koyan bilgilerdir (Çakıroğlu, 1987: 449).

Doğanay (2002:16-17), sosyal bilgileri, sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı olarak tanımlamıştır.

Öğretimin eğitimden en önemli farkı her aşamasıyla planlı bir süreç olmasıdır. Bu yüzden örgün eğitim kurumları işlev ve amaçlarını yerine getirebilmek

için hazırlanmış ayrıntılı bir plana yani müfredat programına sahiptir...Öğretim programlarının kapsadığı alanlar açısından uygulama sürecinde ihtiyaç doğrultusunda değişikliğe uğraması kaçınılmazdır (Yazıcı ve Koca, 2008: 22). Bu bağlamda ihtiyaçlar doğrultusunda yeni sosyal bilgiler programında davranışçı yaklaşımdan, yapılandırmacı yaklaşıma geçiş yapılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun yayınladığı yapılandırmacı yaklaşımla şekillenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda (2005: 46) sosyal bilgiler tanımı : “Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” şeklinde yapılmıştır.

Eski programda 2005 programında ağırlıklı olarak coğrafya, vatandaşlık ve tarih gibi konular çerçevesinde ele alınan sosyal bilgiler, 2005 programıyla birlikte sosyoloji, hukuk, antropoloji, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi gibi sosyal bilimleri içine alarak çok disiplinli bir yaklaşım sergilemiştir.

Sosyal bilgilerin üç geleneği olan vatandaşlık aktarımı, sosyal bilimler ve yansıtıcı düşünme yeni programda önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bilgiyi üretme ve bilgiyi kullanma konusuna özel bir vurgu yapılmaktadır. Bu bilgiler ışığında 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın temel yaklaşımı, bütüncül ve öğrenci merkezli bir bakış açısıyla bilginin kazanılmasında ve kullanılmasında aktif olan donanımlı insan gücünün yetiştirilmesi olarak ifade edilebilir (Yazıcı ve Koca, 2008: 22).

2.1.2. Sosyal Bilgiler Programı ve Değerler

21. yüzyıl, Bilgi çağı olarak kabul edilmektedir. Bu çağda milletlerin ya da devletlerin kendilerini korumaları, sürekliliklerini sağlamaları için iyi bir eğitim sistemiyle birlikte; eğitilmiş insan gücüne ve ulusal bilince sahip, kültürel mirasını koruyabilecek, vatanını milletini seven, geçmiş ve gelecek arasındaki bağı kurabilen ve bu bağ ile birlikte hızla değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurabilecek bireylere

sahip olmasıyla mümkündür. Bir ülkenin ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyi üzerinde, o ülkenin sahip olduğu eğitilmiş bireylerin özellikleri büyük rol oynamaktadır. İşte bu değer ve özelliklerin kazanılmasında Sosyal Bilgiler Dersi eğitimde büyük bir misyon üstlenmiştir.

Sosyal bilimler alanında sürekli ilgi çeken temel konulardan biri insan değerleridir. Sosyal bilimcilerce insan davranışını açıklamada büyük bir öneme sahip olan değerler kuramsal yönde olduğu kadar hızla değişen dünya içinde insanları yakından ilgilendirmesi açısından da önem taşımaktadır (Kağıtçıbaşı, 2000: 60).

Milletlerin, devletlerin devamı, insanın bulunduğu sosyal hayatının ve toplumsal uyumunun gerekliliği için, nesillere eğitim yolu ile aktarılan değerlerin bir çok tanımı vardır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Toplumsal denetim mekanizmalarından en önemlisi olan değerler, toplumsal bütünlüğün ayrılmaz unsurlarındandır. Değerler, bireylere neyin doğru neyin yanlış, neyin güzel neyin çirkin, neyin iyi neyin kötü, olduğu konusu hakkında genel yargılara varma imkanı sağlar. Bireyin hayatında hemen her şey bu değerlere göre algılanarak yaşamın anlamı bu şekilde öğrenilir (Güven, 1999: 163-164).

Değer, bir toplum içinde veya bir inanç ve ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural veya kıymetlerdir (Çelikkaya, 1996: 168).

Ülken (1955: 12)’e göre “tarih öğretiminin amacı, öğrencilerin ahlaki, milli ve manevi yapılarına hizmet etmek, onların eleştirel düşüncelerini, izafî görüş imkanını, varlığın zaman içinde oluşu duygusunu, sentez kabiliyetini tarihi olayların karşılaştırılması neticesinde toplumsal ve bireysel tiplere yükselme kudretini, zaman içindeki oluşu sebeplik şeklinde bir gelişme ile karşılaştırmayı ve bu ikisini mümkün olduğu yerde birbirini bağlama gücünü vermelidir.” İşte bu da değer öğretimi ile gerçekleşebilir.

Sosyal Bilgiler Programını oluşturan temel öğeler: beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardır (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2005:47). Öğrencilerin

neye inanıp neye değer verdiklerini bilmesi ve bu inanç ve değerlere sahip olup, onları içselleştirmesi eğitimin, özellikle de sosyal bilgiler eğitiminin bir parçasıdır.

Yeni program uygulaması için hazırlanan 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda (MEB, 2005: 89) değerlerin özellikleri ve değerler şöyle sıralanmıştır:

1. Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığında ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Değerlerin normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımadır. Değerler normları da içerir.

Sosyal Bilgiler Programında verilen değerler aşağıdaki gibidir;

- Aile birliğine önem verme
- Adil olma
- Bağımsızlık
- Barış
- Özgürlük
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Temizlik
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Bunlar, doğrudan verilecek değerler olarak sıralanmıştır. Sosyal Bilgiler programında değerler ünitelerle ilişkilendirilmiş ve değerlerin öğretimine ilişkin örnek etkinlikler verilmiştir. 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi'nde doğrudan verilecek değerler ise; “ Sorumluluk, vatanseverlik, dayanışma, özgürlük ve bağımsızlık, özgüven, çağdaşlaşma,

çalışkanlık, barış, Türk büyüklerine saygı, duyarlılık” (MEB, 2008:40) olarak sıralanmıştır.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda (<http://mevzuat.meb.gov.tr>, 6 Ağustos 2009) Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

“Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” olarak belirtilmiştir.

Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan amaçlarının gerçekleşmesi, Sosyal Bilgiler Programını oluşturan üç öğeden biri olan değerlerin yeni nesillere aktarılması ile mümkündür. Bu bağlamda mezarlıklar ve şehitlikler değer aktarımında kullanılacak eşsiz mekanlardır.

Mezarlıklarda yer alan mezar taşlarımız üzerindeki yazılar, süsler ve şekillerle bir şiir, bir heykel, bir sanat sergisi niteliğindedir. Mezarlıklarımız manevi ve kültürel değerlerimizin birer göstergesidir. Mezarlık ve mezar taşları öğrencilerin *estetik* zevklerini oluşturmada büyük katkı sağlayacaktır. Mezarlıklarımızda, mezar taşlarında görüleceği üzere farklı din ve milletlerden bir çok insanın kabri olduğu görülecektir. Öğrencilerimiz bu kabirleri gördüğünde kendi milletinden ayrı dine ve inanışta olanların dışında başka din ve inanışta olan insanların toprakları üzerinde beraberce yattıklarını gördüğünde *hoşgörü*yü, mezarlıklardaki aile kabirlerini ya da aile bireylerinin vefat akrabalarına yazdıkları sevgi ve özlem dolu mezar taşı sözleri *aile birliğinin önemini* ve sevgisini kazandırmakta ciddi birer kaynak olarak karşımıza çıkacaktır.

Vatan ve millet sevgisinin en somut belgesi olan şehitliklerimizde ve vatani için en mühim *sorumluluğu* üzerine düşen görevi canı pahasına seve seve yerine getiren, cephede en zor koşullar ve imkansızlıklar içerisinde, omuz omuza *dayanışmanın* en yüce örneğini dünyaya sunan, *bağımsızlığımızın* sembolü

bayrağımıza kanıyla rengini veren şehitlerimizin kahramanlıkları yatmaktadır. Devlet Mezarlığı'nda yer alan Türk büyükleri ve onların devletimize, milletimize vatan sevgisi ve fedakarlığı ile yaptıkları hizmetler, onlar için dikilen mezar taşları ve anıtlar evlatlarımızın onlara karşı *saygısını* ve minnettarlığını arttıracaktır. "Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır." diyen Ulu Önder Atatürk'ün bu sözü de dikkate alındığında, devlet büyüklerini, şehidini, geçmişte bu topraklarda yaşayan milletin kabirlerini ziyaret etmeyen, yerlerini bile bilmeyen bir neslin sadece kitaplardan ve resimlerden öğreneceği bir tarih ne kadar etkili olabilir? Değerlerin kalıtsal olmayıp, öğrenme sonucu olduğu bilinmektedir. İşte bu öğrenme sürecinde mezarlıklarımız ve şehitliklerimiz değer aktarımı hususunda kullanılabilecek eşsiz mekanlardır.

2.1.3. Türklerde Din

"İnsanoğlunun bilinen tarihinden bugüne kadar din her zaman çok önem verilen bir konu olmuştur. Bu durum, elbette ki insanlığın bir parçası olan Türkler için de geçerlidir" (Memiş, 1996:103). Eski Türkler dine "nom" adını vermişlerdir (Aktaran: Gökalp, 1974:31). "...eski Türklerin dinleri hakkında pek az şey bilinmektedir. Bütün bildiklerimizin en eskileri Çin yıllıklarında verilen bilgiden ibarettir. VI. Asra ait oldukları tahmin edilen Yenisey ve VII-VIII. asırlara ait Göktürk yazıtlarında da o devirdeki Türklerin dini inançları hakkında pek az bilgi vardır" (İnan, 1976:179).

"Türkler, kendilerine özgü bir doğacılık olan Şamanlık dışında değişik etkenlerle çevrelerinde karşılaştıkları dinlerden birçoğuna girdikleri halde, bunlardan en sürekli olanı ve ulusal kültürü en çok etkileyen din İslamiyet olmuştur (Turan, 2000:135). Bunun yanında da totemizm de Türklerin dinleri arasında yer almıştır.

Atatürk, bir kültür unsuru olan din hakkındaki görüşünü: " Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası var ki Allah ile kul arasındaki bağılıktır....Milletimiz din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete sahiptir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz" ifadesiyle dile getirmiştir (Aktaran: Göde, 1992:51). Toplumların din ve

inançlarının birer yansıması olan mezarlıklar ve şehitlikler bu anlamda dikkat çekmektedir.

2.1.4. Mezarlıklar ve Mezar Taşlarına Genel Bir Bakış

İnsan hayatının üç önemli “geçişi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm (Örnek, 1971:11). İnsanlar ölümlerini yakmışlar, yüksek kayaların tepelerine bırakarak yırtıcı kuşlara parçalatmışlar, ağaçlar üzerine odalar yaparak dallar arasına asmışlar, torba içerisine koyarak derin kuyulara sarkıtmışlar ve toprağa gömmüşlerdir. Tamamen insanların inançlarıyla bağlantılı olan bu uygulamaların en yaygını, bugün de geçerliliğini koruyan toprağa gömme ilkesidir (Haseki, 1977:5).

İnsanoğlu yaratıldığından bu yana olay ve olgular karşısındaki duygu ve düşüncelerini ortaya koyma isteği içerisinde. Bu istekle, ölen kişinin ya ölmeden önce ya da öldükten sonra, kendisi yahut yakınları tarafından duygu ve düşüncelerin diğer insanlarla paylaşılması amacıyla mezar taşları kullanılmıştır.

Dilimizde mezarla eş anlamlı olan kabir, medfen, merkad; mezarlık anlamında da kabristan ve de mezaristan sözcükleri kullanılmıştır (Acar, 2004:9).

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1926’da yayınlanan bir yazısında, Türk mezarlığını tarif ederken, mezarlıkların “...zamanla açık havada teşekkül etmiş bir kıyafet, mimari, tezyinat, hat ve teknik müzesi...” olduğuna işaret etmiştir (Aktaran: Eyice, 1996:124)

Oğuz (2002:9) mezar taşları ve mezarlıklar hakkında: “Türk-İslam mezar taşları şekil ve ölçüleri, bunların içinde dengelenmiş çeşitli süsleme öğeleri ve taş işçiliğinin nefaseti itibarıyla birer mimari şaheseri olmanın ötesinde bütün bir inanç ve dini düşünce sisteminin aynasıdır. Onlarda altında yatan kişinin mensup olduğu sosyal grubun dünya görüşü, ahret hakkındaki ümit ve korkuları okunur. Bu itibarla bir mezarlık paha biçilmez bir etnografya laboratuvarıdır” demektedir.

Mezarlıklar, bulunduğu toplumun nüfus özelliklerine, sanat ve estetik anlayışına ışık tutan, inanç ve adetlerini aydınlatan, halkın kültürünü yansıtan en esaslı belgelerdir. Fakat halk arasında “mezar taşı okuyanlar unutkan olur” düşüncesi mezar taşlarına ve mezarlıklara bakışı olumsuz etkilemiştir. Bu durum mezarlıkların ürkütücü ve soğuk mekanlar olarak görülmesine sebep olmaktadır.

Boyraz (2003, s. 47), mezar taşlarını; Mimari tipteki mezar taşları (kümbet şeklinde), yatay tipteki mezar taşları, dikey tipteki mezar taşları, heykel tipindeki mezar taşları olmak üzere dört bölüme ayırmıştır.

Kültürümüzde mezar ve mezar taşı çeşitleri olduğu gibi mezarlıkların da çeşidi vardır. Umumi mezarlıkların yanında aile mezarlıkları, hazireler, garipler mezarlığı, şehitlikler ve Devlet Mezarlığı da bulunmaktadır. Bunların her biri toplumdaki ayrı bir düşünce, inanış ve anlayışın ürünüdür (Boyraz, 2003:57).

Boyraz (2003:48), anıt mezarlara da dikkat çekip, anıt mezarların kendine has özelliklerinin olmasına rağmen, kurgan, bark ve stubanın birer devamı olarak çağın yeniliklerine ayak uydurmuş mimari tipteki mezarlara girdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Boyraz (2003:48), anıt mezarlara örnek olarak şu bilgileri sunmuştur “... Anıtkabir ile Költigin için yapılan mezar külliyesinin birbirine pek çok açıdan benzediğini düşünüyoruz. On iki yüzyıl arayla yapılan bu iki anıt mezar da “Türk milletini yok olmaktan kurtaran” iki büyük devlet adamı için inşa edilmiştir. İki mezar kompleksinde de özgürlüğün değeri ve Türk milletinin bağımsızlığını nasıl koruyacağına dair sözler, vecizeler bulunur” Boyraz, bu bilgilerle anıt mezarların genel ve ortak özellikleri hakkında da bilgi vermiş bulunmaktadır.

Eskiden mezarlıklarla yaşam iç içeydi ve neredeyse her mahallede küçük bir mezarlık vardı. Hatta evlerin pencereleri mezarlıklara bakar, evlerin bahçeleri ise mezarlıklarla yan yana olurdu. İşte bundan olsa gerek ki eskiden mezarlıklar korkutan, ürküten, insanlara hüznün veren yerler olarak görülmez, insana ibret veren, manevi huzur saçı, atalarımızın yadigarı, ebedi istirahat yerleri olarak görülürdü.

Günümüzde mezar ve mezarlık anlayışı da değişmiştir. “...geçmişte mezar yerinin satın alınması ve aile mezarlığı yapımı gibi Batı kaynaklı ticari uygulamalar söz konusu değildi. Ancak, iklim koşulları ve atmosferik etkilerin yaptığı tahribat dışında, mezarlıkların geçmişte günümüzdeki gibi tecavüze uğramadığı, yağma ve talana maruz kalmadığı da bir gerçektir” Acar (2004:11).

Mezarlıklarımızın bir kısmı çeşitli sebeplerden dolayı tahrip edilmiştir ve edilmektedir de. Bu sebeplerden öne çıkan iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan biri yapılan imar çalışmaları, ikincisi ise bakımsızlık ve ilgisizliktir. İmar çalışmaları

sonucu mezarlıkların kaldırılması, imar çalışmalarının yapıldığı şehir, semt ya da mahalledeki tarihi dokunun tahrip edilmesine hatta yok edilmesine sebep olmaktadır. Bakımsızlık ise ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Doğal şartlarla mücadele eden (yağmur, kar, sıcaklık...) mezar taşlarımız bakımsızlıkla beraber yıllar içerisinde yazılarının okunmaması, yerlerinden çıkarılması, kırılması gibi çeşitli sebeplerden dolayı tahrip olmaktadır (Bkz. Fotoğraf:1). Tarihi birer belge olan mezar taşları daha bir çok sebeplerle beraber bu iki olumsuz etken ile göz göre göre yok olmaktadır.

Bugün artık mezarlıklar acayip mermer kitlelerinin, anlamı kadar imlası ve yazısı bozuk kitabelerin, kırık, dökük taş parçaları ile çimento yığınlarının toplandığı çirkinlikler topluluğu haline gelmiştir (Eyice, 1996:124). Nitekim ülkemizin en bakımlı ve en eski mezarlıklarından olan Eyüp Mezarlığı'nda gezerken bir nokta dikkatimizi çekmiştir. Ne yazık ki mezarlığın içindeki yol üzerine konan çöp kovaları bile mezar taşlarının başucuna sabitlenmiştir (Bkz. Fotoğraf:2) Mezarlıklarımız bakımlı tutmak adına yapılan çalışmalar ne yazık ki ölüye saygıdan uzak bir görüntü çizmektedir. Farklı mezarlıklarda da görülen, mezar çevresinin demir parmaklıklarla çevrilmesi ya da mezar çevresine duvar örülmesi de insanların mezarların üzerine basmasınlar diye kendilerince aldıkları tedbirlerden sayılabilir.

Şair Eşref ünlü dörtlüğünü sanki mezar taşlarını talan edenlere hitaben söylemiş olsa gerek:

Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için

Gelmesin reddeylerim billahi öz kardaşımı

Gözlerim ebnâ-yı âdemden ol rütbe yıldırı kim

İstemem ben fâtiha tek çalmasımlar taşımı

Türkiye'nin İstanbul, Bursa, Edirne ve Konya gibi tarihi eserleri çok bazı merkezlerinde, eski yapıları korumak ve onları tamir etmek biraz daha kolay olduğu halde, diğer şehirlerinde ve bilhassa bugün sınırlarımız dışında kalan topraklar üzerinde bu nevi eserleri muhafaza etmenin daha güç olduğu herkesçe malumdur (Aktepe, 1982:405). Dirlik (2004: 4) mezarlıklardaki mezar taşlarının kaybolmalarını, tarihin yok olup gitmesini önlemek için, mezar taşlarının yazılı

kısımlarının bir fotoğrafının belediyelerin bu işle ilgilenen birimine imza karşılığı teslim edilmesini önermiştir. Fakat alınması önerilen bu önlem sadece öneri olarak kalmıştır.

Mezarlıklarımız her ne kadar önemli olsa da günümüzde üst üste yığılmış, kırılmış, yerlerinden oynamış mezar taşlarını (Bkz. Fotoğraf: 3, Fotoğraf: 4) görmek, tarihimizin, sanatımızın göz göre göre yok oluşunu izlemekle eşdeğerdir. Meriç (1936: 141), mezarların ve mezarlıkların herkes tarafından istismar edilen birer taş ocağı vazifesi gördüğünü ve tahripten kurtulamadığını belirtmektedir. Aradan geçen altmış üç yıl içinde süregelen bu tahribat imar faaliyetleriyle beraber bir çok mezarlığın ve mezar taşının yok olduğunu göstermektedir.

Dücan Cündioğlu, Mezartaşları Müzesi IV adlı yazısında (<http://www.yenisafak.com.tr>, 1 Eylül 2009) mezar taşlarını korumak gerekliliği ve bu mezar taşlarından bir müze oluşturulması gerektiğini vurgulamış, Murat Bardakçı'dan aldığı bir mektupta yer alan şu bilgileri paylaşmıştır:

— "Milli Eğitim Bakanlığı -o zamanki adıyla Maarif Vekâleti-, Hasan Ali Yücel'in başkanlığı sırasında bir "Mezartaşı Müzesi" kurulması için üç kişilik bir komisyon teşkil etmiş, Abdülbaki Gölpınarlı, Fazıl Ayanoğlu ve -yanılmıyorsam- İbrahim Hakkı Konyalı komisyona âzâ tayin edilmişlerdir.

Komisyon uzun zaman çalışmış, müzenin İstanbul'un fethinden önceki dönemden kalma taşların da bulunduğu Bursa'da kurulmasına ve Türkiye'nin dört bir yanından toplanacak özellik taşıyan ve örnek mahiyetinde olan taşların Bursa'ya gönderilmesine karar vermiş, daha sonra yoğun bir taş tarama faaliyeti başlamış, binlerce taş elden geçirilmiştir.

Müzeye gönderilsin veya gönderilmesin, incelenen her taşın özelliği ve kitabesi bu iş için hazırlanan matbu formlara işlenmiş, her birinin tek tek fotoğrafları çekilmiş, hatta 20 kadar çok önemli taş Bursa'ya yollanmış ama proje engellenmiş ve maalesef yarım kalmıştır.

2.1.4.1.Mezar Taşı ve Mezar Yapım İhtiyacı

Hayatlarında, toplumun herhangi bir kesiminin unsuru olmakla birlikte, ölümleri neticesinde yaşayanların belleğinden silinmeye başlayan hatıralarını birkaç nesil sonrasına duyurma isteğinin en açık delili, "Artık ben yokum, ama hatıram

buradadır!” söyleminin estetik bir ifadesidir mezar taşları... (Berk, 2006: 26) Mezar taşını yapı bakımından şu şekilde incelemek mümkündür:

Yatanın baş ucunda bulunan taş “baş taşı” veya “orada yatanın kim olduğuna tanıklık eden” anlamında “şahide” denir. Kitabe genellikle baş taşının üzerinde bulunur ve mezar yerinin bulunmasına yardımcı olur. Kimi mezarlıkların ayakucunda, mezarın bitimini belirleyen “ayak taşı” vardır (Acar, 2004: 9).

Mezar taşının ana öğeleri şu şekilde sıralanabilir:

Çağrı (Sesleniş): En üstte ve ortada, Allah anlamında, Arapça O sözcüğü “Hüve” veya “Hüve’l baki” (O ebedidir, kalıcıdır, ölümsüz olan bir tek O’dur), “Hüve’l hayy’ül baki” (O ölümsüz ve hep diri kalandır) ve “Hüve’l hallak’ül baki” (O yaratan ve ölümsüz olandır) sözcükleri yer alır (Acar, 2004: 10).

Kimlik Bilgileri: Ölenin kimliğinin (mesleğinin, adının, hangi aileden ve yöreden geldiğini) belirtildiği bu bölüm (Bkz. Fotoğraf 5, Fotoğraf 6), onu hayır dua ile anmak için “merhum” (Allah’ın rahmetine kavuşması için dua edilen) ya da “mağfur” (Allah’ın bağışlamasına kavuşması için dua edilen) sözcükleriyle başlar. Bu dilek sözcükleri, ölen kadınsa merhume ve mağfure biçimini alır (Acar, 2004: 10).

Dua : Kitabenin “ölen için dua edilmesi istenen” bölümüdür. Fatiha sözcüğü, ziyaretçinin ölünün ruhuna (Kuran’ın ilk suresi olan) Fatiha Suresi’ni okuması rica veya anımsatma amacıyla yazılmaktadır (Bkz. Fotoğraf 7). Fatiha okumak, ölenlerin günahlarının bağışlanmasını dilemek anlamını taşır (Acar, 2004: 10).

Mezar taşındaki bilgi ve semboller: Bu bölümde ölen kişinin ölüm sebebi, dilek ve şikâyeti ya da sitemi, vefat eden kişiye duyulan özlem, ölenin kendi ağzından yahut yakınlarının dilinden yazılır. Bazen bir şairin dizelerine bazen de Kur’an’dan alınan ayetlerin yer aldığı bölüm burasıdır. Ayrıca ölen kişi hakkında çeşitli bilgi ve sembollerin yer aldığı bölümdür (Bkz. Fotoğraf 8)

Tarih: Mezar taşı yazısının sonunda ölenin doğduğu ve öldüğü yıl yer alır. Bazı mezar taşlarında gün ve ay yer alırken bazılarında ise sadece tarih de konulmaktadır.

2.1.4.2. Türklerde ve İslam’da Mezar ve Mezar Taşı Geleneği

Hiç ölmeme sonsuza kadar ulaşma, insanoğlunun ilk anından bugüne kadar taşıdığı bir düşüncedir. Fakat her defasında hayatın son noktası demek olan ölüm gerçeği ile yüz yüze gelen insan, -belki de unutulmamak amacıyla- sosyal statüsüne veya isteğine göre bazen görkemli müstakil mezar anıtlarına gömülmüş bazen de mezarlıklar içinde kendine ayrılan yere taşlar diktirmiş (baş ve ayak taşı, şahide) sandukalar koydurmuştur. Böylece ilk insandan günümüze kadar devam eden bir mezar ve mezarlık geleneği doğmuştur (Pektaş, 2001: 1).

Haseki (1977: 6) Orta Asya’da tarih öncesi devirlere ait olan taş ve kayadan dikilmiş, üzerleri yontulmuş anıtların Göktürk ve Uygur anıtlarına benzerliğinden yola çıkılarak bunların ilk Türk mezar taşları olabileceğine dikkat çekmiştir. “Çin kaynaklarında Hunların defin töreni hakkında verilen ilk bilgiler M.Ö. 3. Yüzyıla aittir” (Aktaran: Başkan, 1996: 9).

Eski Türk mezarlarına, kurmak ya da korumak sözcüğünden türeyen korugan-kurgan denilirdi...Devlet adamlarının, ünlü komutanlarını büyük bilginlerin ve şamanların kurganları halk mezarlarından daha büyük olurdu (İzdem, 1972: 193).

Göktürkler kahramanların mezarlarına, sağlığında öldürdükleri düşman sayısı kadar balbal dikerlerdi (İzdem, 1972: 193). Bu davranışın sebebi, balbalı dikilen bu düşmanın, öteki dünyada kendisini öldürmüş olan kahramana hizmet edeceği inancından kaynaklanır (Aktaran : Doğanay, 2004: 129).

Türkler mezarların yanına Bark denilen yapılar kurar ve duvarlarını kahramanın zafer dolu hayatlarına ait kompozisyonlarla süslerlerdi (Toprak, 1963: 121). Bengütaşlar ve benzerleri, bir kişiyi veya herhangi bir olayı anmak için dikilen abidelerdir (Çay, 1983: 33).

Budizmi benimseyen Uygurlar’da Hoco ve çevresinde “Stupa” adı verilen kubbe ile örtülü mezar anıtlarının yapıldığı bilinmektedir (Aktaran: Bakırcı, Tarihsiz: 11).

İslam öncesi Türk inanç sistemi içinde önemli birer unsur olan kurganlar ve balballar, ölen kişinin anısını yaşatmak ve yaşayanlara unutturmamak için yapılmış olmaları yanında o dönem insanının “ruhun ikinci yaşamı” düşüncesini de ifade

ederler. Oysa ruhun ikinci yaşamı kabul etmeyen İslam dini anıt-mezar istemez, onun isteği mezarlar çabuk kaybolan, yok olan türden olmalıdır (Aktaran: Başkan, 1996: 11).

Beyhan Karamağaralı, Ahlat Mezartaşları (1972) adlı kitabının giriş bölümünde, Hz. Muhammed'in, oğlu İbrahim'in kabrini düz olarak kapattırıp ve üzerine çakıl taşı koydurup, su döktüğüne ayrıca Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir ve Hz. Osman'ın kabirlerinin de yerden biraz yüksek, üzerinde beyaz mermer parçaları konulmuş toprak yığınları biçiminde olduklarını belirtmiştir. "Kur'an'da açık ve kesin bir hüküm olmamakla beraber süslü, dikkat çekici mezarlar hele heykel mahiyetindeki mezarlar hiçbir zaman hoş karşılanmamıştır" (Çay, 1983: 37).

Mezarlıkların üzerinin kapatılıp, cesedin mahzen katına konulmasının İslam prensibiyle bağdaşp bağdaşmadığı da tartışma konusu olmuştur. Nitekim "...II. Sultan Murad'ın günümüze ulaşan ve mezarının üzerine (Bkz. Fotoğraf: 9) kurulacak olan türbesinin tarif ve tavsifine de yer veren vasiyetnamesi, onun Hz. Peygamber'in sünnetine uymak hususundaki samimi inancını ifade ettiği kadar, eski hükümdarların cesetlerinin mahzene konulmasının İslam prensipleriyle bağdaşmadığını ima ile, daha önceki tatbikatın sünnete uygun olup olmadığına dair zihinlerde bazı endişelerin bulunduğuna işaret etmektedir" (Önköl, 1992: 5). Ayrıca bu düşünceden dolayı II. Sultan Murat'ın vasiyeti üzerine türbesinin üst kısmı tamamen kapatılmamıştır (Bkz. , Fotoğraf 10)

"...İlk Müslüman Türk devletlerinde Karahanlılar ve Gazneliler'de, sıradan insanlar için basit mezarlar yapılırken hükümdarlara ve onların soyundan gelenlere genellikle kümbetler, türbeler inşa edilmiştir" (Boyras, 2003: 46). Baş ve ayak taşları ayrı ayrı yapılmış mezar taşarlı da Selçuklular devrinde başlar (Aktaran: Bakırcı, Tarihsiz: 11). Beylikler döneminde ve Osmanlılar zamanında şahide tipleri değişik örneklerle zenginleştirilmiştir (Bakırcı, Tarihsiz: 11). Bu mezarlarda ölen kişinin biyografik bilgilerinin yanı sıra süsleme ve taş işlemeciliği konusunda önem kazanmıştır.

2.1.5. Mezarlıkların, Mezar Taşlarının Türk Sanatı ve Türk Mimarisi'nde Yeri

Sanat birey veya toplumların duygu, üşünce, örf-adet, inanış ve tasavvurlarını, çeşitli malzeme, araç, teknik ve yöntemleri kullanarak gören ve işitenlerde hayranlık uyandıracak bir ahenkle ortaya koymasıştır (Can ve Gün, 2005: 9).

Ortaya konulan sanat uğraşları, sanat ürünleri bir millet için en mühim varlık belirtisidir. Tarihe bakılırsa kendi sanatını yaratamamış milletlerin kimlikleri ve bağımsızlıkları da yok olmaya mahkûmdur. Bu bağlamda Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk'ün "sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir" sözü oldukça anlamlıdır (Can ve Gün, 2005: 12-13).

Mezar taşları; şekil, yazı, nakış itibarıyla "Türk Sanatı Tarihi" noktai nazarından da pek ehemmiyeti haizdir (Nüzhet, 1932: 4). Beyhan Karamağaralı 1972 yılında yayınladığı Ahlat Mezartaşları adlı kitabının önsözünde mezar taşları için, "...Türk sanatının en küçük anıtları olarak bir milletin belirli devirlerdeki sanat zevkini ve halkın duygularını en iyi şekilde aksettiren, üstelik tarihleri de açıkça belirtilmiş hatıralardır" demektedir. Ayrıca mezar taşları "...Türk sanatının en küçük anıtları olarak bir milletin belirli devirlerdeki sanat zevkini ve halkın duygularını en güzel, en iyi aksettiren, üstelik tarihleri de açıkça belirtilmiş olan hatıralarıdır. Diğer taraftan bu mezarlar ve onları bir araya getiren mezarlıklar (hazireler) eski Türk şehirlerinin bir bakıma tapu senetleri olmuşlardır" (Eyice, 1996: 124). Mezar taşları, bir çok tarihi kişilerin gerçek kimliklerini ortaya koyduğu gibi, süsleme sanatımız yönünden de önemli belgelerdir (Önder, 1970: 5). Taş işçiliğinin mimarlık dışındaki en geniş uygulama alanlarından biri mezar taşlarımızdır. Bunların çoğunun tarihli oluşu ise tarihsiz başka yapıtların dönemlerini saptamaya yaradığından sanat tarihi bakımından özel bir önem taşır (Özdemir, 1997: 32).

İlk insanlara ait taştan yapıtlı av ve ev aletleri, mağara resimleri ilk sanat ürünleridir. Bu demektir ki, insanın tarihi ile sanat aynı anda ortaya çıkmıştır. Başak bir ifadeyle sanat, insanlığın tarihi kadar eskidir ve onunla iç içedir (Şahin, 1995: 3). Türklerin ilk sanat eserlerini Altay ve Yenisey-Yeniçay dolaylarında aramak gerekir.

Altay-Oral bölgelerinde tarihten önceki zamanların Tunç devrine ait birçok silah, balta ve süs eşyası Türk sanatının en eski kaynağı hakkında ilk belgelerdir. O çağlardaki mezarlar içinde bulunan eşya üzerinde görülen süsleme konuları ile bugün, gene; Anadolu’da kullanılmakta olan eşyada konu benzerliği aslın devamını göstermektedir (Toprak, 1963: 119).

Mezar taşları birer sanat eseridir. Fakat mezarlıklar dini inancın da bir göstergesi olduğundan insanlar inandıkları dinin emirlerine göre defnedilir. Mezarlıklara bakıldığında mezar taşlarındaki sanat da inanılan dinin getirdiği belirli normlarına göre değişmiştir. Nitekim İslam dininde de bu şekilde olmuştur.

Muhtelif sahalar için ehemmiyet arz eden mezar taşlarımızda tezyinat, taş işçiliği, edebiyat gibi sanat dalları arasında “hat sanatı” ön plandadır. Asırlar süren gayretler süresince bir Türk Sanatı haline gelen yazı sanatımızın geçirdiği macera mezar taşlarından takip edilebilmektedir (Açıkgozoğlu, 1998: 7). Türk-İslâm mezar taşları, süsleme çeşitleri ve taş işçiliğinin örnekleri itibariyle birer mimari şaheseri olmanın ötesinde bütün bir inanç ve dini düşünce sisteminin aynasıdır. İslami düşüncenin resim ve heykele getirmiş olduğu kısıtlama, yazının bir sanat dalı olarak doğmasına yol açmıştır (Boyras, 2003: 89). Baltacıoğlu (1958: 9), Türklerin İslamiyet’i kabulü ile yepyeni bir yazı ile karşılaştıklarını, yazma aracından başka bir şey olmayan bu yazıyı kendine özgü güzel bir sanat, sürrealist bir resim sanatı haline getirdiklerini vurgulamıştır. İşte bu yazının en güzel örneklerini hat olarak mezar taşlarında görmek mümkündür.

Tasvir konusuna duyulan tepki ve mesafeli duruş, İslam süsleme sanatında yeni arayışlara vesile olmuş, geometrik ve bitkisel süslemenin yanında, hat diye isimlendirilen yeni bir sanat dalı doğmuştur (Can ve Gün, 2005: 29). Yetkin (1954: 307), İslam sanatının genellikle bitki, çizgi ve yazı unsurlarından oluştuğunu, Osmanlı döneminde de en çok kullanılan şekillerin bitkiler olduğuna değinmiştir. Bu da yine İslam inancının etkiler sonucu oluşmuştur.

Selçuklu devrinden Beylikler devrini takiben Osmanlı devrine ulaşan Türk sanatının geçirdiği değişiklikleri mezar taşları süslemelerinde izlemek mümkündür (Önder, 1970: 5). Mezar taşarlı bulunduğu devrin süsleme ve sanat özelliklerini

üstlerinde taşımıştır. Osmanlı İmparatorluğu yenileşme hareketleri ile birlikte Avrupa'dan sadece bilim ve teknik anlamında değil sanatta da etkilenmiştir. 18. yy'dan itibaren görülen mezar taşlarına baktığımızda Barok ve Rokoko üslubunun etkileri gözlenmektedir.

Sanat tarihinde mezarlıklar mimarisi, süslemesi ve işçiliği ile zengin birer kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezar taşlarına bakarak sanat anlayışımızdaki değişimleri hatta sanatımızdaki batı etkisinin gelişimini kronolojik olarak gözler önüne sermek mümkündür. Ayrıca kümbetler ve türbeler tarihimizin değişik dönemlerinde kullanılan teknik, estetik bakış, kullanılan malzeme ve işçilikle de Türk mimari tarihine yön vermiştir.

2.1.6. İletişim ve Mezar Taşları

Mezar taşları halkın duygu ve düşüncelerinin birer akisleridir. Mezar taşının ve mezar taşı sözlerinin birçok işlevi vardır. Mezar taşları sadece vefat eden kişinin yerinin belirtildiği ebedi istirahat yeri değildir. Mezar taşları üzerinde barındırdığı yazılar, çeşitli şekiller ve resimlerle konuşmakta, ölen kişinin ve yakınlarının duygu ve düşüncelerinin tercümanı olmaktadır. Mezar taşı aracılığı ile ölen kişi ve yakınları diğer insanlarla iletişim kurmaktadır.

Mezar taşları da üzerine yazılan sözler, işlenen şekiller ve simgelerle insanlarla iletişim içine girmekte, yaşayan ve mezarlığı ziyaret eden insanlara kimliği, doğum yeri, cinsiyeti, ekonomik durumu, sosyal statüsü, ölüm sebebi, dilekleri, beklentileri, pişmanlıkları, sitemleri, neden vefat ettiği ve yaşarken yaptığı faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir (Bkz. Fotoğraf 11, Fotoğraf 12). Hatta ölen kişilerin tuttuğu takıma kadar ilginç bilgilerini de bulmak mümkündür (Bkz. Fotoğraf 13, Fotoğraf 14). Bu açıdan bakıldığında mezar taşları bu yönü ile zengin birer kaynaktır. Sosyal Bilgiler eğitiminde mezarlıklar, özellikle büyük şehirlerdeki mezarlıklar, önemli mekânlardır. 7. Sınıf Ülkemizde Nüfus ünitesinde öğrencilerin, mezarlıklardan faydalananarak geçmişten ve günümüze insanların yaşam sürelerindeki değişikliği mezar taşlarındaki doğum ve ölüm tarihlerine bakarak çıkarıp ve bunun nedenlerini kendisi düşünüp, analiz ederek keşfetmesi sağlanabilir. Ayrıca büyük şehirlerimizdeki mezarlıklar kullanılarak, mezar taşında kişinin doğum yeri ve varsa

ölüm sebepleri bölümleri öğrencilere inceletilerek, yurdun birçok yerinden bu insanların neden bu şehre geldikleri hakkında çalışmalar yaparak göçün nedenleri ve sonuçları, hatta göç edilen şehrin neden tercih edilmiş olacağına, göç hareketinin nereden nereye doğru olduğuna dair bilgilere ulaşması üzerinde de yorum yapması sağlanabilir. Aile kabristanlarını inceleyerek, soy ağacı çıkarabilir. Çünkü mezar taşlarında genellikle ölen kişinin babası ya da kocasının adıyla anılması bizde ataerkil bir aile yapısının varlığını ispatlamakla beraber Arapça künye sisteminin varlığını da ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra öğrencilerin genellikle korkulan, itici gelen bu mekânlar hakkındaki olumsuz düşünceleri ve ön yargıları yok edilerek, bu mekânları Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanarak öğrencilerin şehir tarihi hakkında bilgi sahibi olmaları da sağlanabilir. Mezarlıklar görülüyor Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılabilecek mekânlardır.

Mezar taşlarında çeşitli göstergeler mevcuttur. Bu göstergeler hakkında bilgi sahibi olarak iletişim ve bilgi verme aracı olarak mezar taşları daha etkin bir biçimde kullanılabilir.

2.1.6.1.Mezar Taşlarındaki Bilgiler ve Semboller

Mezar taşları kayıt tutulan, tarih düşülen, ölenin sosyal statüsü ve kimliğini belirten, bazen sitemlerle, bazen dileklerle, bazen de dua isteyen gelecek nesillere yadigar ölümsüz belgelerdir.

Mezar taşları üzerinde çeşitli göstergeler mevcuttur. Boyraz (2003: 110), mezar taşı göstergelerini, yazıyla ifade edilen sözler ve çeşitli figür, resim ve arma gibi tasviri olanlar olmak üzere ikiye ayırmakla beraber geçmişte yazı haricindeki diğer göstergelerin daha çok yer almasına rağmen günümüzde durumun tersi olduğuna dikkat çekmiştir.

2.1.6.1.1. Mezar Taşlarındaki Yazılı Bilgilerin Kaynakları

Mezar taşı yapım ustalarında genellikle, mezar taşı ustalarının daha önce yaptıkları mezar taşı ve sözlerinden oluşan bir katalog bulunmaktadır. Ölen kişinin yakınları isterlerse bu katalogdan mezar taşı sözleri seçebilecekleri gibi, kendileri (ölenin eş, çocuk, anne, baba, kardeş gibi yakınları) ya da ölenin dost ve akrabalarından gelen beğenilen sözleri de yazdırmaktadırlar (Bkz. Fotoğraf: 15).

Bazen de ölen kişinin vasiyeti ile mezar taşına ölenin kendi ağzından çeşitli sözler yazılabilir (Bkz. Fotoğraf: 16)

Bunun yanında şairlerin, halk ozanlarının ölüm, ayrılık, özlem gibi duyguları içeren şiir ya da deyişlerinin yanında, çeşitli ayet ve hadisler de yazılı belgelerin kaynağı olarak gösterilebilir.

2.1.6.1.2.Tasvirî Semboller

Mezar taşlarındaki işaret, resim ve semboller genellikle baş ucu taşının ön yüzüne yapılmaktadır.

XVI. yüzyıl sonlarından itibaren bitkisel süsleme; mezar taşlarında da ön plana geçmeye başlamış, çeşitli çiçekler ve özellikle selvi, hurma gibi simgesel ağaçlar işlenmiştir. Daha sonraları ise barok ve rokoko üslubundaki mezar taşlarında plastik çiçek kabartmalarına sıklıkla rastlanır, çeşitli meyvelerin tabaklar içinde yer alması da dikkat çekicidir (Özdemir, 1997: 105).

Mezar taşlarında yerini alan selvi (Bkz. Fotoğraf:17), “...görünüşündeki doğruluktan dolayı ilahiyatta bir ahlak ve doğruluk, fazilet sembolü olmuş, ölümsüzlük, ölüm, fanilik gibi kavramları ortaya çıkarmıştır” (Cimilli, 2004: 225). Mezar taşlarında yapılan motifler içerisinde çiçeğin yaygın oluşu dikkati çekmektedir. En çok gül motifi dikkat çekmektedir. Çiçeğin yanı sıra ağaç, kuş resimleri de vardır. Bunun yanında eğer kişi öğretmense kitap ya da meşale (Bkz. Fotoğraf:18), denizciyse çapa (Bkz. Fotoğraf:19) terziyse makas, avcıysa tüfek, katipse divit, askerse kılıç, mezar taşlarında bulunan tasviri sembollerdir. Vefat eden kişi eğer şehitse mezar taşına bayrak işlenmiş ve mezarı başında bir bayrak bulundurulmuştur. Şehit mezarlarındaki ay yıldız vatan sevgisini sembolize etmektedir. Ayrıca şehit olmanın kutsal sayılması ve manevi bir mertebe olarak kaydedilmesi nedeniyle şehit olarak vefat ettiğine dair bilgiye mezar taşında mutlaka değinilmektedir (Bkz. Fotoğraf:20).

2.1.6.1.3.Biyografik Bilgiler

Ölen kimsenin yaşamöyküsü mezar taşlarında yer alır. Mezar taşlarında kişinin soyu, doğum ve ölüm tarihi (Bkz. Fotoğraf:21), eğer kişi doğum yerinden

başka yerde defnedildiyse genellikle doğum yeri konusunda çeşitli bilgilere ulaşılabilir (Bkz. Fotoğraf :22)

Bazı mezar taşı sözlerinde kişinin tanıtımı konusunda künye bilgileri kısmında verilenlerle yetinilmemekte ve ziyaretçilere ölenin başka özellikleri de bildirilmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede ölenlerin neler yaptığı veya yapmak istedikleri, meslekleri, ölüm sebepleri, yaşam süreleri, çektikleri sıkıntılar, acılar ve şecereleri gibi hususlarda da muhtelif bilgilere yer verilmektedir (Boyras, 2003: 121).

2.1.6.1.4.Ölenin Bıraktığı İzler

Bazı mezar taşı sözlerinde ölenin geride kalanlar üzerinde bırakmış olduğu intibalara, ona duyulan sevgi ya da saygının büyüklüğüne ve onun ölümünün yarattığı acıya, kedere yer verilmektedir. Bu çerçevede metinlerde ölen şahsa doyamamanın ve ondan ayrılmanın verdiği hisler dile getirilmiş ve onsuz artık hiçbir şeyin tadının olamayacağı belirtilmiştir (Boyras, 2003: 123). Böylelikle insanlar üzüntülerini, duygularını mezar taşlarına yazarak, mezar taşlarını okuyan insanlarla paylaşmışlardır. Mezar taşları bir nevi insanın acısını diğer insanlarla paylaşacağı bir köprü konumunu üstlenmiştir (Bkz. Fotoğraf: 23)

2.1.6.1.5.Dilek ve Temenniler

Mezar taşlarında ölen kişinin ağzından geride kalanlara ya da ölen kişilerin yakınları tarafından ölen kişi için çeşitli dilek, istek ve temenniler yer almaktadır. “Huzur içinde yat”, “Mekânı cennet olsun” gibi sözler mezar taşlarında yer alarak geride kalanlara ve mezarlıkları ziyaret edenlere çeşitli mesajlar iletmektedir. Biz bu dilek ve temennilere bakarak vefat eden kişinin duygu ve düşüncelerini, hayata bakış açısını, bazen de son isteklerini hatta vasiyetini bulmak da mümkündür.

2.1.6.1.6.Dua

Mezar taşı sözlerinde özellikle ölen için bol bol dua edilmektedir. Bu dualar çoğunlukla Allah’ın ölene rahmet etmesi, onu koruması ve cennetine alması yolundadır. Dualar, yaşayanların ağzından yapıldığı gibi ölenlerin dilinden de

yapılabilmektedir (Boyras, 2003: 124). Mezar taşında sadece dualar yer almamakta, mezarlığı ziyaret edenlerden de dua dilenmektedir. Nitekim mezar taşında yer alan “el- Fatiha” ya da “Ruhuna Fatiha” ibaresi, ölünün insanlarla iletişim içine girerek onlardan dua dilemesine örnektir (Bkz. Fotoğraf:24). “Bir Fatiha okumadan geçme” gibi sözlerin mezar taşlarında yer alması da, ölen kişiye dua edilmesini vurgulamaktadır İslam inancına göre, vefat eden kişiye okunacak dualar onun ahir hayatında rahatı için, hatalarının bağışlanması ve günahlarından dolayı çekeceği azabın hafifletilmesi hususunda önemli bir etkiye sahiptir.

2.1.6.1.7.Nasihah

Mezar taşları dikkatlice incelendiğinde, mezar taşlarında geride kalanlara vefat edenin ağzından genellikle dünyanın faniliğini dile getiren mesajların ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir. Dünyanın faniliğinin vurgulandığı bazı mezar taşları ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu ve dünyada ebedi hayatı düşünerek yaşanması gerektiğini ifade etmektedir

2.1.6.1.8.Şikâyet, Sitem

Mezar taşı sözlerinin bazılarında ölümle gelen acıyı bastırıp hafifletmek için ölüme sebep olan suçlu aranmaya çalışılmış ve bu çerçevede de ya doğrudan ölüm nedeni olan hastalık, deniz, göl, ırmak, kaza, şoför, düşman gibi şey veya kişiler ya da Azrail, felek, kader gibi fenomenler suçlanmışır (Boyras, 2003: 125)

2.1.7. Mezar Taşı Yapımında Kullanılan Malzemeler

Mezar taşı yapımında kullanılan malzeme konusunda ülkemiz çok zengindir. Mezar taşı yapımında kullanılan malzeme ile fiziki çevre arasındaki ilişki incelendiğinde, kullanılan malzeme o bölgede en kolay bulunan malzeme, yöreye has malzemeler ya da ülkemizde geniş rezervlere sahip olduğumuz mermerden oluşmaktadır. Mezarlıkları ve şehitlikleri incelediğimiz zaman mezar yapımında taş ve mermer malzemeler dikkat çekse de ağırlıklı olarak mermer, mezar taşı yapımında en çok kullanılan malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat eski yerleşim yerlerindeki mezarlıklar dikkatlice incelendiğinde Klasik Osmanlı dönemine ait

mezar taşlarının büyük kısmının taş olduğu (Bkz. Fotoğraf:24) da dikkate değer bir ayrıntıdır.

Osmanlı döneminde mezar taşlarında mermer kullanımına ilişkin Jean-Louis Bacque-Grammont önem arz eden bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma mezarlıklardaki mezar taşı malzemesinin değişimini aydınlatmaktadır. Grammont (1994: 1927-1928) , Kaptan Paşa Cafer Ağa'nın 1517'de yaptığı deniz harekâtına ilişkin belgeleri incelerken, Kaptan Paşa Cafer Ağa'nın donanmasıyla Mısır'dan İstanbul'a götürülen yükün bir bölümünün çeşitli ülkelerden sökülen ağır mermer sütun ve kaplamalardan oluşmasına dikkat çekmiştir. Mısır'ı fetheden Yavuz Sultan Selim ganimetini bunların arasından seçtiğini belirtmiştir. Bu da gösteriyor ki mermer o dönemde önemli pek bulunmayan bir malzemedir.

Grammont (1994: 1929-1930), Osmanlı mezar taşları hakkında yürüttüğü çalışmaları sonucunda, mermer mezar taşlarının XVIII. yy'ın ikinci çeyreğinden önce çok seyrek olduğunu ve o döneme kadar mermer mezar taşlarını yalnızca yüksek düzeydeki bir sosyal sınıfa mensup kişiler tarafından kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Daha sonraki yıllarda ise, mermer mezar taşı sayısı hızla çoğalmakta ve kullanıldığı sosyal tabaka adedinin arttığını, sonuçta ise, XIX. yy'ın ilk yarısında mermerin mezar taşı yapımında "sık kullanılan bir malzeme" olarak dikkat çektiğini ifade etmiştir. Bunun nedenini de Marmara Adası ve Kapıdağ Yarımadası'ndaki mermer ocaklarının faaliyete geçmesine bağlamaktadır.

Görülüyor ki mezar taşında kullanılan malzemeden yola çıkarak o dönemdeki yer altı kaynaklarının kullanımına ilişkin verilere bile ulaşmak mümkün olmaktadır.

Anadolu'nun birçok mezarlığı ile ilgili kaynakları taradığımızda, mezarlıklarda mezar taşı yapımında sadece mermer değil, o bölgede ya da yörede bulunan ve çıkarılan çeşitli madenlerin ve taşların da kullanıldığı dikkati çekmektedir. Önder (1970: 5), Konya ve çevresinde yaptığı çalışmalarda mezar taşı yapımında kullanılan malzemelerin, Konya yakınlarında eski ocaklardan çıkarılan mermerlerden, Konya'nın 8 km Kuzeydoğusundaki Sille bucağının Takkelidağ eteklerine rastlayan yerden sarımtırak ve açık kahverenginde olan Sille taşından, Konya'nın 20 km güney-batısındaki Gödene köyü taşocaklarından çıkarılan

işlenmesi güç, sağlam beyaz veya bejimsi gri şeklinde olan Gödene taşından oluştuğunu belirtmiştir. Her ne kadar mezar taşı yapımında genellikle mermer kullanılsa da o yerde bulunan malzeme de mezar taşı yapımında kullanılmaktadır.

Kentler dışında bazı kasabalar ve özellikle kırsal kesimde yöresel gereçlerle yapılmış mezar taşları ile karşılaşmaktadır. Bunlar arasında bazı özgün yaklaşımlarla süslenmiş örnekler görülmektedir. Örneklersek Antalya – Alanya, Kayseri – Develi, Adana – Karaisalı, Ayvalık – Havran v.b. gibi yörelerde Alanya’da bor taşı, Karaboynuzlar’da say taşı olarak adlandırılan Kayseri Develi’de çengeme taşı olarak isimlendirilen yöresel taşlarla yapılmış mezar taşları vardır (Barışta, 2005: 326).

Buradan yola çıkarak, şu sonuca ulaşabiliriz; mezar taşlarında kullanılan malzeme ülkenin yer altı zenginliklerinin de dolaylı bir göstergesidir. Mezar taşları bu zenginliklerin nasıl ve ne zaman kullanıldığına ilişkin de kanıt olarak sunulmaktadır. Ülkemizde çıkarılan ve mezar taşı yapımında kullanılan madenlerin çıkarıldığı yerler ve ülke ekonomisine katkıları, 6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi’nin Ülkemizin Kaynakları ünitesinde etkin bir biçimde kullanılabilir.

2.1.7.1. Türkiye’de Mermer ve Taş İşçiliği

Mermerler kalker (CaCO_3) ve dolomitik kalkerlerin ($\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$) ısı ve basınç altında metamorfizmaya uğrayarak, tekrar kristalleşmesi sonucunda yeni bir yapı kazanmalarıyla meydana gelen taşlardır. Endüstriyel alanda kesilip cilalanabilen ve alım satımı olan her türlü kayaç mermer kapsamına girer (Köse ve Onargan, 1992: 1).

Mermer ve mermer olarak kullanılan kayaçların insan hayatına girmesi binlerce yıl öncesine dayanır. Mermer dayanımı, zarafeti ve potansiyel zenginliği ile asırlardan beri insanoğlunun sanat kollarından birini ve yapı elemanlarını oluşturmaktadır (Karaca, 2001: 1). Mermer o kadar büyük dayanıklılık göstermektedir ki her ne gaye ile yapılmış olursa olsun eski anıt ve yapılar aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen hala ilk kullanıldığı günkü cazibe, renk ve sağlamlığı aynen muhafaza etmektedir (Arıkan, 1968: 11). Bu nedenle öldükten

sonra da anılmak, ebedileşmek isteyen insanoğlu mezar taşı malzemesi olarak genellikle mermeri kullanmıştır. “Ülkemiz mermer kaynakları bakımından zengin bir potansiyele sahiptir” (Başçetin, Tuncer ve İpekoğlu, 1997: 1) Ülkemizin zengin mermer rezervleri de mezar taşı malzemesi olarak mermer madeninin kullanımının yaygınlığında önemli bir etkiye sahiptir.

Ülkemizdeki mermer yatakları, Anadolu Yarımadası'nı yurt edinen bütün uygarlıklar tarafından işletilmiştir. Konut, lahit, tapınak ve heykel yapımında malzeme olarak değerlendirilen mermere ait yataklar, özellikle Roma ve Bizans imparatorlukları döneminde yaygın olarak değerlendirilmiştir. Bu ocaklardan Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerinde de yararlanılmıştır (Bilgin ve Çakır, 1998: 21). Günümüzde de mezar taşı yapımında genellikle, gerek dayanıklılık, gerek ülkemizin mermer rezervinin çokluğu gerekse mermerin her türlü kesime ekonomik anlamda hitap etmesinden dolayı mermer malzemesi kullanılmaktadır. Taş işçiliğinde de bu nedenlerden dolayı mermer malzemesi mezar taşı yapımında kullanılan ilk sıradaki malzemedir.

Taş işçiliğinde mezar taşçılığı ayrı bir iş kolu olarak uygulanmaktadır. Ankara, İzmir, İstanbul, Bursa, Konya v.b. gibi büyük kentlerde mezarlıklar yakınında oluşturulmuş işliklerde mezar taşçıları çalışmaktadır. Buradaki ustalar genellikle mezarlıklarca koyulmuş prensiplerle hazırlanmış mezarlara mermerden mezar taşları yapmakta ve standartlaşmış modellerini uygulamaktadırlar (Barışta, 2005: 326). Buna rağmen günümüzde mezarlıklarda nadir de olsa, mermer ve taş işçiliğinin emsalsiz örneklerini görmek mümkündür. Fakat yadsınmayan bir gerçek var ki o da eski mezar taşlarının sanat değeri taşıyan, estetik yönden Türk sanatının çeşitli örneklerini barındıran zengin kaynaklar olduğudur..

Geçmişteki ve günümüzdeki mezar taşlarının işçiliği ve estetik yönü karşılaştırıldığında ciddi değişimler gözlenmektedir. Geçmişte mezar taşları üzerinde hat sanatının ve taş işçiliğinin emsalsiz örneklerini görmek mümkünken, günümüzde estetik kaygılardan uzak tek tip mezar taşları mezarlıklarda yerini almaktadır. Standart seri üretim mezar taşlarından ziyade kişiye özel yapılan mezar taşlarının azlığı ortadadır. Bu da geleneksel taş işçiliğinin, mezar taşlarındaki etkisinin

azaldığının bir kanıtıdır. Bu durum göz önüne alındığında şehirleşme ya da kırsal kesimde çeşitlilik gösteren nedenler ile tahrip edilen mezarlıklarımızdaki eski mezar taşlarının aslında mezar sahibinin dünyadaki varlığının tek kanıtının yok olması değil, sanat değeri taşıyan bir eserin yok olması olarak bakılması gerekmekte ve bu konuda ciddi bir hassasiyetin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Mezar taşları bir milletin sanatını, kültürel birikimini, estetik anlayışını ortaya koyan ölümsüz eserlerdir. Bu eserlerin ustaları ise mezar taşına anlam yükleyen sanatkârlardır.

“20. Yüzyıl teknolojisinin bize sunmuş olduğu mimarinin en belirgin özelliklerinden birisi, görünüşte çok sesliliği ama gerçekte, özde tek tipliliği esas alan fabrikasyon üretim ile kullanılan malzemeye –betona- bağlı olarak ortaya çıkan ve ışık-gölge dengesini gözetmeyen düz yüzeyler, derinlikten yoksun kesin ve keskin kaba hatlardır. İşte 20. Yüzyılın ilk çeyreğinden sonra yapılan mezar taşları da bu mimari tarza uygun biçimde şekillenmiştir” (Boyras 2003: 54)

2.1.7.1.1.Mezar Taşı Yapım Ustaları

Mezar taşlarını anlamlı kılan, onları birer sanat değeri taşıyan abideler haline getiren, mezar taşı yapım ustalarıdır. Günümüzde mezar taşlarını yapan taş ustaları genellikle mezarlıkların yakın çevresinde yer almaktadır.

Ankara Karşıyaka Mezarlığı’nın yanı başındaki Mermerciler Sitesi’nde yer alan mermer ustalarının her birinin, Anadolu’nun diğer yerlerindeki mezar taşı ustaları gibi ortak bir mesleğe başlama hikâyesi dikkati çekmiştir. 15 Ocak 2009 tarihinde, on beş mezar taşı ustasıyla yaptığımız görüşmelerde on mezar taşı yapım ustası baba mesleğini devam ettirmekte olduğu gözlemlenmiştir. Diğer beş tanesi ise mesleği küçük yaştan itibaren usta çırak ilişkisi içerisinde öğrendiklerini belirtmişlerdir. Babanın da usta olduğu düşünüldüğünde, mezar taşı ustalarının neredeyse hepsi bu konuda okul ortamında herhangi bir eğitim almadıklarını, ne öğrendilerse ustalarının ellerine bakarak öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Hepsinin mermer atölyesine tek tek gidildiğinde aslında sadece mezar taşı değil, yer döşeme, banyo ve mutfak gibi çeşitli alanlarda da hizmet verdikleri dikkatimizi çekmiştir (Bkz. Fotoğraf: 28)

Mezar taşı yapım ustalarından Murat Fındık'ın (38 yaş) atölyesine gittiğimizde kendisi ile yapılan görüşmede bu mesleği 1990 yılından bu yana yaptığını herhangi bir eğitim almadığını ama babasından mesleği en ince ayrıntılarına kadar öğrendiğini vurgulamış, babasının da bu işi büyüklerinden öğrendiğini belirterek, Sıhhiye'deki Türk Tarih Kurumu'nun dış cephesinin kaplamasının kendilerinin yaptığını ve bunun gibi başka işler de yaptıklarını, sadece mezar taşı yaparak artık geçinilemeyeceğini belirtmiştir. Hatta mutfak, banyo, inşaat işleri mezar taşı yapımından daha çok para kazandırdığını da ifade etmiştir. Bu duruma elbette mezar taşı yapımının kazancının pek tatmin edici olmamasının yanında, mezar ve mezar taşı yapımının belediyenin hava şartlarından dolayı, mezarın ve mezar taşının daha sağlam olarak yerleşmesini sağlamak, tüketicinin haklarının korunmak çabasının çerçevesinde, mezar taşı yapımına belirli aylarda yapımına izin vermesi de gösterilebilir. Belediye hava şartlarını gözeterek ortalama Nisan ayı başlarında mezar ve mezar taşı yapımına izin vermektedir. Bu süre Kasım ayına kadar sürebilmektedir. Ayrıca bir mezar ya da mezar taşının sağlamlığının garanti süresi ortalama on yıl olarak belirlenmiştir.

Meslekte daha genç olanlar çeşitli meslek edindirme kurslarında kendilerini geliştirme imkanı bulduklarını ifade etmiştir. Bunlardan Murat Fındık'ın kardeşi Kenan Fındık (26 yaş) mesleği babadan öğrendiğini, bu işle yaklaşık on sendir uğraştığını belirterek, kendini geliştirmek için Ankara'da Ostim Çıraklık Eğitim Merkezi'nde, Mermer-Karo Granit işleri üzerine eğitim aldığını ifade etmiştir. Bunun dışında eğitim alığını ifade eden çalışana rastlanılmamıştır. Fakat Mermerciler Sitesi'nin çalışanlarının bağlı olduğu, yine sitenin içinde yer alan Ankara Taşçı, Mezarcı Ustaları Sanatkarları Esnaf Odası genel sekreteri Latif Çaydere, sitede çalışan ustaların taşçılık ve mermercilik üzerine Milli Eğitim Bakanlığı onaylı ustalık belgeleri olduğunu belirtmiştir.

Mezar taşı ustaları, bir mezar taşının yapımının işçiliğine göre yaklaşık bir gün ile iki ay arasında değişebileceğini, biri mezar taşının maliyetinin ise yine işçiliği ve kullanılan malzemesine göre 300 Türk Lirası'ndan başladığını belirtmişlerdir. Mezar taşları da günümüzde insanların ekonomik durumlarının birer göstergesi olmaya devam etmektedir. Karşıyaka Mezarlığı ve diğer mezarlıklarda garip

mezarlığı adı altında kimsesizlerin defnedildiği yerler olduğu da düşünülürse mezar taşı ayrı bir anlam daha kazanmaktadır.

Selim Yıldırım (33 yaş) (Bkz: Fotoğraf:29), mermer atölyesinde yaklaşık yirmi senedir çalıştığını belirtmiştir. Diğerlerinden farklı olarak daha çok mezar taşı yaptığına değinerek, diğer taş ustalarına göre daha sıkıntılı olduklarını ifade etmiştir. Selim Yıldırım, mezar ve mezar taşı yapımının belirli dönemlerde yapımına izin verildiği için yılın ortalama yedi ayı aylık 1.500 Türk Lirası gelir sağladıklarını ama diğer zamanlar bu gelirin 750 Türk Lirası'na kadar düştüğüne de değinmiştir.

Ankara'nın Gölbaşı ilçesinde mermer atölyesi (Bkz. Fotoğraf 30) olan Candemir Yayla (47 yaş) ise aslında bir ahşap ustası olduğunu ama ekonomik sebeplerden dolayı bir gün gazetede yer alan taş oyması yaptırılacak eleman aranıyor ilanına başvurması ile bu işe başladığını anlatıyor. Diğer mezar taşı yapım ustaları gibi O da sadece mezar taşı değil, çeşme, cami işleri, hamam kurnaları, özel dekorasyon (Bkz: Fotoğraf 31) gibi ek işlerle de ilgileniyor. Kendisinden bazen Osmanlıca bazen de Türkçe yazılı mezar taşları istendiğini, hatta anıtsal mezar yaptığını, şimdiye kadar yaptığı en ilginç mezarın ise bir tasarımcıya ait olduğunu ve mezarı taşıyla beraber mezarı bir gemi formunda yaptığını belirtiyor.

Görüşülen tüm mezar taşı ustaları çalıştıkları ortam (Bkz. Fotoğraf 32) ve kullandıkları malzemenin tozundan (Bkz: Fotoğraf 33) dolayı herhangi bir fiziksel rahatsızlık geçirmediğini de vurgulamışlardır. Herhangi bir bilimsel veriye dayanmasalar da mermer tozunu solumakta bir sakınca görmediklerini hatta mermer tozunun D vitamini içerdiğini ifade etmişlerdir.

Bu incelememiz geçmiş mezar taşlarımız ve günümüz mezar taşları arasındaki estetik, mimari ve işçilik anlamındaki farkların ortaya konmasına zemin hazırlanmıştır. Değişen estetik anlayışı, teknolojinin getirdiği kolaylıklar günümüz mezar taşlarının birbirinden farklı gibi görünse de genellikle aynı tip olduğunu ortaya koymuştur. Günümüz mezarlıklarına baktığımızda mezar taşlarından anıt mezar gibi (Bkz. Fotoğraf:34) dikkat çekici ya da sade tasarımları (Bkz. Fotoğraf:35) olanlarının dışında diğer mezar taşları arasındaki tek fark neredeyse üzerindeki yazılardan ibarettir. Eski mezar taşlarında hat sanatının en nadide örnekleri görülürken,

günümüzde teknolojinin de etkileriyle önceden oluşturulmuş harflerin (Bkz. Fotoğraf:36) yine teknolojinin yardımıyla mermere işlendiği gözlemlenmiştir. Geçmişte taş ustaları estetik kaygıları güderek zarif ve bir o kadar ince bir şekilde mezar taşının uygun bir yerine imzasını ya da kendine has işaretini ekler ya da hiçbir şey koymazken, günümüzde mezar taşı ustalarının neredeyse hepsi mezar taşının ya da mezarın mümkünse en görünen yerine genellikle estetik kaygılardan uzak, reklam mahiyetinde adlarını ve telefonlarını bazen kabartma olarak mermere işlemekte, hatta dahası kötü bir yazıyla boya ile yazarak mezarlıklarda çirkin bir görüntüye sebep olmaktadır. Dikkat çeken diğer bir husus da hemen hemen tüm mezarlıklarda görülen, bazı mezar taşlarındaki ciddi yazım hatalarıdır (Bkz. Fotoğraf: 37) Atalarımız mezar taşlarıyla, yaşadıkları dönemin hat sanatının en nadide ürünlerini ve taş işçiliğinin güzel örneklerini bizlere övünç kaynağı olarak bırakmışken, biz gelecek nesillere günümüzün estetik ve sanat zevkinin bir yansıması olacak olan, estetikten ve derinlikten uzak, üstelik yazım hatalarıyla dolu sadece bilgilerin mevcut olduğu birer bilgi taşı olarak bırakmamalıyız.

Geçmiş ile günümüz mezarlıkları ve mezar taşları arasındaki fark insanımızın değişen estetik anlayışının, ekonomik durumunun, mimari anlayışının, inançlarının ve değerlerinin, toplum ve aile yapısının birer aynasıdır.

2.1.8. Şehit ve Şehitlik Kavramları

Kelime olarak “şehit”; huzur anlamına gelen “Şuhut” ve “Şehadet” kelimelerinden gelmektedir. Manası “Allah için, mukaddes ülkü ve yurt savunması için, inançları ve mukaddesatı için ölen, can veren kişi” demektir (Sözer, 1973: 13). Şehit, Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse (TDK Türkçe Sözlük, 2005), Şehitlik, şehitlerin gömüldüğü mezarlık (TDK Türkçe Sözlük, 2005) olarak tanımlanmıştır. Fakat bu iki kelimenin sözlük anlamının dışında derin anlamlar ifade etmektedir.

Yahya Kemal’in, İstanbul’un fethinde şehit düşenlerin kabirleri için “Ölüler burada bir şehir yaptılar” (Ünver, 1953: 33), diyerek aslında şehitlerimizin ve mezarlıklarımızın bizlerin var oluş sembolü olduğunu da vurgulamaktadır. İşte vatan,

millet aşkıyla şehit düşen askerlerimizin kabirleri ve onların yer aldığı şehitlikler de Türkiye Cumhuriyeti’ni meydana gelişinin sembolüdür.

İnsanlar maneviyatsız yaşayamayacakları gibi şehirler de tarihsiz maneviyatsız payidar olamaz ve idare edilemez (Ünver, 1953: VI). Şehitliklerimiz de Türk tarihinin ve kutsal sayılan topraklarımızın manevi değerlerinin devamının bir göstergesidir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti tarih sayfalarında yer alan şerefli mazisini, Türk Milleti, vatan bildiği toprak üzerinde, tarih boyunca, bir bayrak altında, özgürce var olmasını aziz şehitlerine borçludur. Şehitlikler, milletimizin dünü ile bugünü arasında bir köprü konumundadır. Bugün bastığımız toprağa vatan diyebiliyorsak, bunu şehitlerimize borçluyuz.

Ünver (1953: VI), İstanbul’un fethinde yer alan kişilerin yapılan kabirleri için “...Türklüğün, İstanbul ebediyen bizindir, diye diktiği birer tabu senedir. Onların ortadan kalkmasına göz yumulması İstanbul’u artık gözden çıkarmamızla müsavidir. İstanbul’daki mevcudiyetimiz için bunların muhafazası, hatta ihyası icab eder.” demektedir. Başta Çanakkale de olmak üzere bir çok şehitliğimiz bu toprakların ebediyen bizindir dediğimiz tapu senetlerimizdir. “Behçet Kemâl Çağlar der ki: “Fatih, İstanbul surlarından içeriye elini kolunu sallaya sallaya girmedi ki. Ölüler üstünden atladı, yiğitleri kurban vere vere girdi...” (Ünver, 1976: VII). İşte bu ülke de mevcudiyetini vatani uğruna kalemni bırakıp silaha sarılan, taze gelinin Allah’a emanet edip cepheye koşan, anaların kucaklarını boş bırakan, vurulan, şehit olan, parçalanan al kanlar içinde yatan Mehmetlerle kazanmıştır.

Devlet ve millet olarak binlerce yıl öncesinden beri süregelen devamlılığımız manevi iklimi, aziz şehitlerimizin mübarek kanlarına, gencecik vücudunu vatan sevgisiyle düşmana siper eden, adı şanı bilinmeyen binlerce meçhul askerlere, onların kalplerimizde İstiklal meşalemizi yakan yüce hatıralarına, milliyetçilik ruhuna borçluyuz.

2.1.8.1. Türk ve İslam Kültüründe Şehit ve Şehitlik

Türk Töresinde; Vatan, Millet ve Bayrak sevgisi her evginin önünde gelir. Bunun içindir ki Türk insanı vatan için ölmeyi bir görev bilmekte, oğlunu şehit veren

anne ve baba acısını yüreğine gömerek “Vatan Sağ Olsun” diyebilmektedir (Yurt İçi Şehitliklerimiz, Tarihsiz: V). Askerimiz cepheye evladının, eşinin, anasının, babasının hasretini vatan, millet, bayrak sevgisiyle söndürerek “Vatanıma Canım Feda Olsun” diyerek şehit düşmektedir. “Vatan uğruna ölenlerin defnedilmesi için “şehitlik” denilen yerin tahsis edilmesi, toplumumuzda vatana ve şehitlik mertebesine verilen değerin açık bir göstergesidir. Devlet ricali için hazırlanmış olan “devlet mezarlığı” da devletin manevi şahsına karşı duyulan saygının ifadesidir” (Boyraz, 2003: 57). Ayrıca Türk toplumu vefat eden kişi eğer şehitse mezar taşına bayrak işlenmiş ve mezarı başında bir bayrak bulundurulmuştur. Şehit mezarlarındaki ay yıldız vatan sevgisini sembolize etmektedir. Ayrıca şehit olmanın kutsal sayılması ve manevi bir mertebe olarak kaydedilmesi nedeniyle şehit olarak vefat ettiğine dair bilgiye mezar taşında mutlaka değinilmektedir.

Türk milleti geçmişten günümüze vatanı, milleti ve devletin geleceği için hiçbir zaman savaştan çekinmemiştir. İslam’ın verdiği bu manevi ruhla, Allah’ın bizzat mükâfatlandıracağı “şehitlik” ve “gazilik” mertebesi, bütün Müslümanların özellikle Türklerin iştiaqla arzuladıkları bir ideal haline gelmiştir (Göde, 1992: 212).

Tarihimize baktığımızda vatan millet sevgisi ve şehitlik mertebesi üzerine çeşitli olaylar ve kaynaklar yer almaktadır. Türklerde savaş kutsal olmakla beraber, en son başvurulacak bir çare olarak görülmektedir. Büyük Hun- Türk Kağanı Mete, düşmanlarının kendisinden istedikleri atını ve karısını, milletin başını harbe sokmamak için vermişse de toprak istenmesi üzerine savaşı göze almıştır (Aktaran: Göde, 1992: 211). “ Malazgirt savaşından birkaç saat önce beyaz bir cübbe içinde Cuma hutbesini okuduktan sonra üzerindeki cübbenin kefeni olması arzusunu izhar eden Alparslan’a varıncaya kadar (YÜCE, 2004: 10).” Türk tarihinde kahramanlıkları ile destanlaşmış, hatta şehitlik mertebesiyle şereflenmiş komutanlar ve askerleri görmek mümkündür. “...Alparslan Anadolu’ya girerken; “Kimin gönlü gitmek isterse gitsin, zorla savaşmak yok bunu herkes bilsin. İşte ben şehitlik kefenimi giydim. Tanrı zafer yahut şehitlik ihsan etsin (Sözer, 1973: 16).” diyerek vatan toprağına ve bağımsızlığa verilen kıymeti göstermişlerdir.

Barışın öncelikli olarak korunması ama barışçı yolların sonuçsuz kaldığı durumlarda da vatani ve milleti için savaşınlara cenneti müjdeleyen Peygamberimizin şu sözleri dikkat çekicidir: “ Ey İnsanlar, Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, Allah’tan afiyet (esenlik ve barış) dileyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır” (YÜCE, 2004: 23). Kur’an’da nebi (peygamber), sıdık, şehit, Salih, veli vb. tabirlerle, Allah katında yüce bir değere sahip kişilerden söz edilmiştir (YÜCE, 2004: 100).

Şehidin kıyamet günü haşır meydanındaki en büyük övünç madalyası ve nişanı, vurulurken içinde bulunduğı hal üzere gelmesi ve vücudundan akan kanıdır. Bundan ötürü o kan, dünyada iken diğer ölümlere yapılanın aksine, yıkanmaz ve silinmez, elbiseleri parçalanmış olsa ile değiştirilmez ve kefenlenmez; şehit elbiseleri kanıyla gömölür...(YÜCE, 2004: 113). Şehidin elbisesi ile defnedilmesi, akan kanın yıkanmayacak kadar kutsal, şehitliğin de bir o kadar yüksek bir merteye olduğunun kanıtıdır.

Tarihimizin her safhasını istediğı gibi yaşayabilen ve onu her an terennüm edebilen şair Yahya Kemal der ki: Yeniçeriliğin lağvedilmesinden, yani Vak’a-i Hayriye’den sonra devletimiz ordusuz kaldı diye İstanbul’un maneviyatı sarsılmıştı. Mezaristanlarda Yeniçeri kavuklarına kadar kırılmasından hasıl olan reaksiyonu hisseden Adli Sultan Mahmut İstanbul fethinde şehit düşenlerin kabirlerini ve fethi müteakip Ebu Eyyub-il Ensari gibi sahabelerin namına yapılan “ makam” türbeleri yeniden ihya etmiş. Onlar için şairlere tarihler söyletmiş ve devrin ta’lik kitabeler tahririnde en mahir hattatı Yesari-zade Mustafa izzet Efendiye yazdırmış ve yerlerine koydurmuştur. Bu suretle halkın kendisine karşı kırılan gönlünü tamire çalışmıştır (Ünver, 1953: 16).

Görüldüğü üzere tarihimizin her sayfasında vatani, milleti, bayrağı için savaşılan şehit düşen kahramanların anıları ve onların yer aldığı kabirler büyük saygı ve minnettarlıkla korunmuştur. Türk milleti de geçmişten günümüze şehit ve şehitliklere ayrı bir önem vermiştir. Bunsu şehit olmanın verdiği manevi mertebenin yüksekliği de çok etkilidir. Dikkat edilirse en düzenli ve bakımlı kabirlerimiz şehitliklerin olduğu yerde mevcuttur.

2.1.8.2. Yurt İçindeki ve Yurt Dışındaki Şehitliklerimiz

Ülkemizin dört bir yanında ve dünyanın bir çok yerinde Türklüğün ve kahramanlığın simgesi şehitliklerimiz mevcuttur. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları'nda (Türkmen, alışkan ve İlhan, 2007: 85-96) yer alan yurt içindeki ve yurt dışındaki şehitliklerimizin bulunduğu yerler ve adları en son haliyle tekrar düzenlenmiştir (Bkz. Tablo 1- Tablo 2)

2.1.8.3. Şehitliklerin ve Mezarlıkların Tarih Bilimi Açısından Önemi

Milletlerin ortaya çıkışında, varlıklarının devamında en önemli rolü şüphesiz kültür şeklinde nitelendirdiğimiz unsurlar oynamaktadır. Diğer yandan kültür, insan toplulukları arasındaki farklılığı belirleyen, bir milleti şekillendiren en önemli bir faktördür(ay, 1983: 1). Kültür unsurları içerisinde mezarlık ve şehitlikler de yer almaktadır.

Yahya Kemal Beyatlı'ya bir yabancı misyonerin sorduğu soru ve O'nun verdiği cevap "Yahya Kemal Bey'e sorarlar 'İstanbul'un nüfusu ne kadar?' diye. O da 'Seksen milyon' der. Yabancı 'Nasıl olur?' diye sorunca Yahya Kemal Bey de 'Biz ölülerimizle beraber yaşıyoruz' der" (Kuşoğlu, 1984:?) ünkü "...Atalarımızın Anadolu'ya ne zaman geldikleri, ilk olarak nerelere yerleştikleri Anadolu'nun kaç yıldır Türk vatani olduğu, adları, unvanları, kişilikleri yine mezar taşları ile Anadolu'muzun bir tapusu olarak gözler önündedir" (Kuşoğlu, 1984:?)

Dağlıoğlu (1936: 31) mezarlıklarımız için ata armağanı demiş ve bunları korumanın ulusla işlerimizden, ödevlerimizden biri olduğunu vurgulamıştır. Bir kültürün bir medeniyetin tarihini, yayıldığı coğrafyayı mezarlıklara bakarak yazmak mümkündür. Mezarlıklarımızın ve şehitliklerimizin Türk tarihinde dönüm noktaları oluşturduğu da kaçınılmaz bir gerçektir. "Çeşitli sanat değerlerinin yanı sıra, mezar taşlarımızın tarihi değeri de büyük önem taşır. Türk tarihini tam yazmak için nasıl arşiv vesikalarının tamamını okumak gerekirse taşların da aynı şekilde incelenmesi gerekir" (Kuşoğlu, 1984: ?)

Eyice, Beyhan Karamağaralı'nın (1972) kitabının önsözünde mezarlıkların önemi için "...mezarlar ve onları bir araya getiren mezarlıklar eski Türk şehirlerinin

bir bakıma “tapu senetleri” olmuşlardır. Eski bir Türk şehri, onu meydana getiren camiler, mescidler, medreseler, çeşmeler, hamamlar ve nihayet konaklar ve evler ile olduğu kadar kendisini çevreleyen mezarlıklar ile de sahiplerini belli ediyorlar ve o şehrin beşeri görüntüsünü bu mezarlıklar tamamlıyordu” demektedir. Yaşanan yerin canlı bir hayatın varlığının en büyük kanıtı mezarlıklardır. Mezarlıklar değerli tarihi vesikalardır. Özellikle şehrin nüfusu, ticari ve ekonomik ve sosyal yapısı hakkında ciddi veriler elde edebileceğimiz birer arşivdir.

Anadolu’daki höyüklerde, Macaristan’daki Nagy Sent Mikloş mezarlarında bulunan eserlerle Anayurt kurganlarındakiler arasında görülen benzerlik, Türk Uygarlığı’nın ilkçağ ile ortaçağda yayıldığı geniş alanları belirtir (İzdem, 1972: 193) mezarlıklarımızın tarih bilincine etkileri büyüktür. Mezarlıklar birer kütüphane, her mezar taşı ise bu kütüphanenin eşsiz kitaplarıdır.

Milli Mücadele döneminde, 1919’da Erzuruma gelen Amerikan Heyeti Wilson ilkeleri çerçevesinde Erzurum’un Türklere mi yoksa Ermenilere mi ait olduğu konusunda, Doğu Anadolu’da Ermeni devletinin girişiminin bulunduğu sırada geçen Erzurum’a gelen Amerikan heyetinden General Harbord’a verilen cevap Doğu Anadolu’nun Türklere ait olduğunun bir ispatı sayılmıştır. Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz adlı eserinin birinci cildinde (2008: 333-334) bu olayı şöyle aktarmıştır: “...Harbord : “ Erzurum’da Ermeniler Türklerden ziyade imiş şimdi hiç Ermeni kalmamış” deyince, Belediye reisi Zakir Efendi “İşte mezarlıklar burada. Erzurum’un ölüsü de Türk, dirisi de!” demiş.” Türk mezarlığının Ermeni mezarlığından çok fazla olması vatanın gerçek sahibinin ortaya konmasında önemli bir argüman olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nda sadaret makamını işgal eden vezir-i azamların büyük bir kısmı İstanbul’da defnedilmiş olmakla beraber, bunların diğer bir kısmı, az da olsa, İmparatorluğun eski merkezlerinden Edirne’de, Bursa’da ve Tebriz, Kars, Şehr-i zor, Bağdat, Belgrat ve Bosna gibi serhat şehirlerinde, ve yahut Malkara, Midilli, Rodos, Kıbrıs ve Taif gibi daha ziyade sürgün mahallerinde gömülü bulunmaktadır (Aktepe, 1982: 405). Bu mezarlıklar bile var oluşlarıyla Osmanlı İmparatorluğu’nun yayıldığı coğrafyanın sınırları hakkında bize bilgi vermektedir.

Tarih araştırmalarının en büyük yardımcılarından biri, hatta bazı dönemler için en başta geleni mezar kitabeleridir. Antik çağ ile uğraşanlar, antik mezar stellerinden gerek tarihi kişiler, gerek o dönemin meslek ve ünvanları hususunda geniş ölçüde faydalar elde ederler. Antik çağın mezar kitabeleri aynı zamanda bir nekropolde bulundukları takdirde o yerleşme yerinin sosyal yapısını, aynı yerde evvelce yaşamış insanların nerelerden gelmiş ve hangi işlerle uğraşmış olduklarını gösterir (Eyice, 1996: 123).

Mezar taşları tarihte yaşanmış önemli olaylara da ışık tutar. Yeniçeri mezar taşları bu konuda önemli bir örnektir. Eyice (1996: 128) , Sultan II. Mahmud (1808-1839) zamanında yeniçeri ocağının kaldırılmasına paralel olarak bu teşkilatın izlerinin yok edilmesi amacıyla yeniçeri mezar taşlarının tahrip edildiğini belirtmektedir. Tarihteki dönüm noktalarının da birer yansıması olarak mezar taşları yine karşımıza çıkmaktadır. Yine “...Osmanlı mezar taşlarında kavuğun yansıttığı anlam, her şeyden önce sosyal statünün belirlenmesi ile ilgiliydi. Batılılaşma çabalarının sonucu olarak gündelik hayata giren fesin, mezar taşlarındaki kullanımı da bundan çok farklı anlam taşımamaktaydı. Nitekim Cumhuriyet’ten sonra özel bir kanun ile fesin yerini alan şapka, özel bir statü sembolü olmadığı için mezar taşlarında kendine yer bulamamıştır (Berk, 2006: 27). 1829 yılında yürürlüğe konan kanun ile, çeşitli devlet kurumlarının resmi başlığı olan fes, bunun hemen akabinde mezar taşlarında da kendine yer bulmaya başlamıştır.

Heinrich Heine (1797-1856) “ Her mezar taşının altında bir dünya tarihi yatar” (Aktaran: Eyice, 1996: 134) sözü çok önemlidir. Mezarlıklar birer açık hava müzesi, yerin tapu senedi ve birer tarihi vesikadır. Mezar taşlarından fazlasıyla faydalanan Mehmed Süreyya Bey Sicill-i Osmanî adlı eserinde Osmanlı biyografya geleneğinin son büyük halkasını oluşturmaktadır. “14. yüzyıl başından 19. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı tarihinde ad bırakmış 17.000'e yakın kişinin biyografisinin yer aldı eser bugüne kadar benzeri yapılamamış bir ansiklopedidir. En orijinal yönü de birçok biyografinin bugün büyük bölümü tahrip edilmiş olan mezar taşlarındaki kitabelerden elde edilen bilgilerle oluşturulmuş olmasıdır. Bu bakımdan da eşsiz bir örnektir (<http://www.kulturtv.com.tr>, 01.09.09)

İşte bu örnekler tarih aydınlatılmasında ve yazılmasında mezarlıkların nasıl kullanılacağına, kullanıldığına ilişkin bize somut bilgiler sunmaktadır.

Mezar taşları, adı, yaşı, sosyal statüsü, ekonomik durumu, dini, milliyeti ne olursa olsun bir zamanlar ölen insanın dünyada yaşadığının en ortak kanıtıdır. “Mezarlıklar da önemli tarihi yerlerdendir. Mezarlığı bir arşiv, mezar taşlarını da bir belge olarak düşünmek zor olabilir ama mezar taşı üzerindeki yazılar bize başka hiçbir yerde bulamayacağımız bilgiler sağlayabilir.”(Kyvig ve Marty, 2000: 67)

2.1.9. Edebi Zevkin Geliştirilmesi

Mezar taşları sadece vefat eden kişinin yerinin belirlenmesi ya da adının, soyadının, baba adının ya da doğum ve ölüm tarihlerinin yazıldığı birer kimlik taşları değildir. Mezar taşlarını sadece tarih belgesi olarak görmek de doğru değildir. “Bu taşlar tarih belgesi olarak değerleri yanında, biçimleri, süslemeleri ile sanat eserleri olduğu kadar, kitabelerinde yazılan dertler, korkular, sevgiler ve üzüntüler, hatta neşe ve nükteler ile de o yerin insanların duygularını aktaran anıtlardır” (Eyice, 1996: 132). Eski mezar taşı kitabeleri tarihi, dini, sosyolojik, psikolojik açıdan birer belge olması yanı sıra üzerinde yazılan şiirler de edebi açıdan değer taşımaktadır (Ata, 1998: 2). Mezarlıklar ve mezar taşları bir milletin edebi zevkinin birer nüshasıdır.

Edebi zevkin geliştirilmesi için mezarlıklarda alan çalışması yapılmıştır. Tunçalp (1971: 3-4), tam olarak net ifade etmese de 1930-1932 senelerinde Maltepe Askeri Lisesi’nde okurken, okulca Edebiyat öğretmenleri Tahirül Mevlevi (Tahir Olgun) ve Namık Kemal’in oğlu Ali Ekrem Bolayır eşliğinde, Topkapı, Mevlânakapı, Edirnekapı mezarlıklarına sık sık geziler düzenlediklerini belirtmiştir. Fakat bu gezilerin nasıl yapıldığına dair herhangi bir ayrıntıya yer vermemiştir. Bu gezilerin içeriği hakkında Tunçalp (1971: 3); “Bahar günlerinde mezar taşları üzerinde araştırma ve inceleme de yaptığımız olurdu. Bu gezilerde rahmetli Edebiyat öğretmenimiz Tahir Olgun önderlik ederdi. Mezar taşları muazzam bir sergi halinde idi. Heykel sergisi, resim sergisi, şiir sergisi, el işleri sergisi hep bir arada...” derken bu gezilerin edebiyat öğretmeni eşliğinde gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca mezar taşları için heykel, resim el işleri ve özellikle şiir sergisi demesi de ayrı bir

anlam içermektedir. Buradan da anlıyoruz ki mezar taşları üzerine yazılan şiirlerle ayrı bir edebi hazinedir.

Tunçalp (1971: 6), mezar taşlarından daha o dönemde çok etkilendiğini ayrıca ölüm, mezar ve mezar taşları üzerine yazdığı bir çok şiirden biri olan Tarihi Mezarlık şiirini çok beğendiğini ifade etmiştir. Tunçalp (1971: 6)' in bu şiiri şöyledir;

TARİHİ MEZARLIK

İlâhi ince bir iş,
Tarih olmuş taşlarda.
Zaman bile eğilmiş
Bu eğilmez başlarda

Araları sımsıkı,
Ne boşluk, ne gedik.
Bir saf halinde tıpkı,
Savaşa hazır dimdik.

Öyle canlı bir an ki,
Bu TARİHİ MEZARLIK
Bizler ölüyüz sanki,
Onlar yaşayan varlık...

Mezarlıklardaki mezar taşları incelendiğinde, mezar taşlarına yazılan sözlerin bir kısmının ünlü şairlere, halk ozanlarına ait olduğunu ya da o yöredeki âşıkların eserlerinden esinlenerek ya da birebir aktararak yazıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda mezarlıklar sadece bir milletin değil, daha ayrıntılı olarak bir şehrin, hatta bir köyün geçmişten günümüze süregelen ve değişen edebi zevkini yansıtmaktadır. Kişilerin, vefat eden kişiye karşı hissettikleri özlemleri, kaybetmenin verdiği hüznü, vefat eden kişinin güzel ve hoş yanlarını, onlar için diledikleri, ettikleri duaları bu mezar taşlarında edebiyatımıza konu olacak kadar görmek mümkündür.

Osmanlı dönemi mezarlıkları dikkate alındığında özellikle belirli dönemlerde yaşamış şairlerimizin mezar taşları ve mezar taşlarında yer alan şiirleri Sosyal

Bilgiler eğitiminde kullanılabilir. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Türk Tarihine Yolculuk ünitesinde Osmanlı imparatorluğunun belirli dönemleri işlenirken o dönemlerde yaşamış önde gelen şairlerin kişiye özel yazdıkları mezar sözleri ya da çok beğenilen şiirlerinin mısraları mezar taşlarını süslemektedir. Bu şairlerin yaşadığı dönemlerle ve şiirlerinin görüldüğü mezar taşlarının tarihleri karşılaştırmalı olarak ele alındığında öğrenci hem o dönemdeki edebi zevki ve bu zevkin nasıl aktarılarak yüzyıllarca süregeldiğini hem de ilginç bir konuyla yani mezar taşlarıyla o şairin yer aldığı dönemi çok farklı yönleriyle daha somut öğrenme imkanı elde edecektir. Yine 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi'nde Ülkemizde Nüfus ünitesi işlenirken, özellikle göç konusunda mezar taşlarına memleket özlemi işlenmiş şiirler, maniler ve dörtlükler hem edebi zevkin bir göstergesi olarak kazandırılabilir hem de göçün nedenleri hakkında öğrenciler mezar taşlarına bakarak çıkarımlarda bulunabilirler.

2.2. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Bu konuda yapılmış kapsamlı çalışmalar çok azdır. Daha çok belli tarihi dönemlere ait mezarlıkların, mezar kitabelerinin sanat ve estetik açıdan değerlerinin tartışıldığı eserler mevcuttur.

2.2.1. Türkiye’de Mezarlık ve Şehitlikler Hakkında Yapılan Çalışmalar

Yapılan literatür taramasında mezar ve mezarlıklarla ilgili yapılmış kapsamlı çalışmalar daha çok belli tarihi dönemlere ait mezarlıkların, mezar kitabelerinin sanat ve estetik açıdan değerlerinin tartışıldığı eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu çalışmalar mezar ve mezarlıklar, şehit ve şehitlikler hakkında çıkış noktası olmuştur. Doğrudan Sosyal Bilgiler eğitimini hedef alan bir kaynağa rastlanamamıştır.

Türkmen, Çalışkan ve İlhan’n hazırladığı (2007): “Çanakkale Savaşı, Anıtları ve Şehitlikleri” adlı eserde Çanakkale Savaşı’nın çeşitli yönleriyle yurt içi ve yurt dışındaki şehitliklerimizin listeleri yer almaktadır. Ayrıca eserde Çanakkale savaşı sonucunda şehit düşen askerlerimizin yer aldığı şehitlikler de fotoğraflar ve bilgilerle tanıtılmıştır.

Süleyman Berk’in yayına hazırladığı (2006): “Zamanı Aşan Taşlar” adlı eser de Zeytinburnu’nun tarihi mezar taşları ve mezarlıkların önemi, mezar ve mezarlıklar

üzerine yapılmış çeşitli araştırmalar, mezar taşı kitabelerinin yapısı gibi bilgiler yer almıştır. Ayrıca eserde Merkez Efendi Mezarlığı, Topkapı Çamlık Mezarlıkları, Tahir Efendi Mezarlığı gibi Zeytinburnu'ndaki mezarlıklardaki çeşitli mezar taşlarından da örnek sunulmaktadır.

Barışta (2005): “ Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları” adlı eserinde geleneksel sanatlarımızın yanında taş işçiliğine ve mezar taşçılığına dair kayda değer örnekler ve bilgiler sunmuştur.

Boyras (2003) : “Türkiye’de Mezar Taşı Sözleri “ adlı çalışması mezar taşı, mezar taşı sözleri ve bunların işlevleri hakkında geniş bilgiler sunmaktadır. Ayrıca eserde Türkiye’nin farklı bölgelerinden otuz altı ilden derlenen Cumhuriyet dönemine ait iki bine yakın mezar taşı sözüne yer verilmiştir.

Genellikle mezarlıklarda yapılan incelemelerin İstanbul’daki mezarlıklarda yapıldığı görülmektedir. Fakat bunu Anadolu’nun diğer şehirlerine de yaymaya çalışan J. L. Bacque-Grammont mezarlıklarla ilgili aydınlatıcı ciddi çalışmalar yapmıştır. Türk mezar taşları üzerine, odak noktası Osmanlı mezar taşları olmak üzere, batılıların yaptığı çalışmaların başında Grammont yer almaktadır. Grammont (1994): “Osmanlı Döneminde Mermer Kullanımı Hakkında Bazı Düşünceler” adlı çalışmasında mermer kullanımının mezar taşlarında kullanılan malzeme ile ilişkilendirerek ortaya koymuştur. Grammont (2002): “20. Yüzyılın Sonunda Osmanlı Tarihi ve Yardımcı Bilimleri Hakkında Düşünceler” adını taşıyan çalışmasında da tarihi açıklamaya, yorumlamaya çalışırken kullanılacak yardımcı bilimler içerisinde mezarlıkları da göstermiştir.

Aydoğan (1999): “ Türkiye’de Mezarlık Ziyaretleri ve Cumhuriyet Devri Manzum Mezar Taşı Kitabeleri” adlı araştırmasında altmış ilde gezdiği mezarlıklardan edindiği izlenimlere ve mezar taşı sözlerine yer vermiştir.

18-20 Aralık 1998 tarihinde İstanbul’da Mezarlıklar Vakfı, “Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri” adlı bir sempozyum düzenlemiştir. Bu sempozyumda mezar ve mezar taşlarının tarih, edebiyat, sanat, din, şehircilik ve çevre bakımından incelenmesi amacı güdülmüştür.

Ata (1998): “Tarihi Mezarlıklar, Eğitim ve Bolu Örneği” adlı makalesinde tarihsel kaynak olarak mezarlıkların önemine ve Bolu merkez kazısındaki mezar taşları hakkında da bilgilere değinmiştir. Batılıların mezarlıkları Sosyal Bilgiler bağlamında kullanıldıklarına da değinen Ata, mezarlıkların eğitim amaçlı kullanımına ilişkin yabancı kaynaklı bir ders örneğine de yer vermektedir.

Milli Savunma Bakanlığı (1998): “Şehitliklerimiz” adlı beş ciltlik bir araştırmayı bizlere kazandırmıştır. Bu çalışmada yurdumuzun dört bucağında vatani için savaşılan şanlı milletimizin şehitleri hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

“Milli Mücadele’de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kadınlarımız” (1998), adlı araştırma ise Milli Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bir çok kadın kahramanımız ve şehit kadınlarımız hakkında geniş bilgiler yer almaktadır.

Eyice (1996): “Mezarlıklar ve Hazireler” adlı çalışmasında mezarlıkların tarih, kültür, sanat ve daha bir çok hususta önemli birer kaynak olmalarına ilişkin çıkarımlarda bulunmaktadır. Çok çarpıcı örneklerle mezarlıkların önemi hakkında bilgiler vermektedir. Tarihimizde önemli yerlere sahip şahsiyetlerin kabirleri hakkında bilgiler vermekte, ayrıca önemli gördüğü yabancı mezar ve mezar taşları ile ilgili de bilgi vermektedir. Mezarlıkların tahribi ve bunun olumsuzluklarına da dikkat çekmektedir. Bunu yanında Semavi Eyice’nin konu ile alakalı birçok araştırması da mevcuttur.

Karamağaralı : “Ahlat Mezar Taşları” adlı yayını mezar taşları konusunda temel kaynak olarak gösterilebilir. Karamağaralı’nın bu eseri ilk olarak 1972’de yayınlanmış ve bu alanda öncülük etmiştir. 1992 yılında genişletilerek tekrar basılmıştır. Bu çalışmada; İslam’da ilk mezarın yapılması, Orta Anadolu, Batı Anadolu ve Doğu Anadolu’daki mezar taşları hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Ahlat mezar taşları tanıtılmıştır.

Kuşoğlu (1984): “Mezar Taşlarında Hüve’l Baki” adlı eserinde Hüve’l Baki sözünün çeşitli kompozisyonlarda yer aldığı mezar taşlarının sanat tarihi açısından incelemesi yapmıştır.

Oğuz (1983): “Mezartaşında Simgeleşen İnançlar” adlı kitabında mezartaşlarındaki temel adet ve inançlar ile bunların simgelerini, Türk-İslam mezartaşı süslemeleri ve etkilerini incelemiştir.

Çay (1983): “ Anadolu’da Türk Damgası Koç Heykel- Mezar Taşları Türkler’de Koç-Koyun Meselesi” adlı eserinde Türklerin dini inançlarında, maddi kültür unsurlarında ve edebiyatında yer alan koç ve koyun motifleri üzerinde durmuştur. Koç-koyun motifinin mezar taşlarındaki etkileri de çalışmada yer almıştır.

Haseki (1977): “Plastik Açısından Türk Mezar Taşları” adlı yeterlilik tezinde mezar taşının tarihi gelişimini, Türk mezar taşlarının özelliklerini, mezar taşlarının Türk mimarisine etkilerini, mezar taşlarında kullanılan yazı çeşit ve karakterlerini ele almıştır. Haseki eserinde Türk mezar taşlarının aslında birer heykel olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Tunçalp (1971): “Mezar Taşları ve Manzum Kitabeler” adlı çalışmasında mezarlıklar hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra bazı manzum mezar taşı sözlerini sıralamıştır. Tunçalp ayrıca kitabında lise yıllarında edebiyat derslerinde mezarlıklara yaptıkları gezilerden de kısaca bahsetmiştir.

Örnek (1971): “Anadolu Folklorunda Ölüm” adını taşıyan çalışmasında mezar taşları sözleri üzerinde durmuş ve bazı mezar taşı sözlerini kitabında taşımıştır.

Önder (1970) : “Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsler” eseriyle Konya mezar taşlarının malzeme şekil ve süslerini çalışmıştır.

Türkmenoğlu (1989): “Mezar-Mezarlık ve Mezartaşları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi” adındaki eserinin bu alanda yapılmış ilk bibliyografya çalışması olduğu söylenebilir.

Dağlıoğlu (1936): “Edirne Mezarları” çalışmasıyla Edirne ve çevresindeki mezar taşlarını incelemiştir.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin yayınladığı (2004), “Sanat ve İnanç 1” ve “Sanat ve İnanç 2”

adlı eserlerde uzman bir çok araştırmacı tarafından İnancın sanata etkileri incelenmiş ve somut örnekler vermişlerdir. İnancın sanata en çok etkilerinin görüldüğü mezarlıklar ve mezar taşları üzerindeki resim, sembol, şekil, süs ve işçilik değerlendirilmiştir. Eser ayrıca geçmişten günümüze ölü, ölüm, mezar ve mezarlık anlayışımızın da değişimi ve tarihi üzerine bilgiler barındırmaktadır.

“Yurt İçi Şehitliklerimiz” adlı eser de yine Milli Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Araştırmada yurdumuzun dört bir yanında bulunan şehitliklerimiz hakkında derin bilgiler mevcuttur.

Yetkin (1956): “İslam-Türk Sanatı” İslam sanatının doğuşu ve İslam dinini resim ve heykele bakışını yorumlamıştır. Bununla birlikte mezarlarda ölü ile ilgili kadın ya da erkek tasvirlerinin yapılışını da İslam dini normlarıyla yorumlamıştır.

Süheyl Ünver (1953): “İstanbul’un Sahabe Kabirleri” adlı eserinde İstanbul’un fethi için gelip şehit düşen sahabelerin mezarları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Ünver (1976): “İstanbul’un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar” adlı çalışmasında da İstanbul’un fethi sırasında şehit olan askerlerin mezarlarıyla ilgilenmiş ve bu mezarlarla ilgili çok sayıda mezar taşı sözüne yer vermiştir.

Meriç (1936): “Akşehir Türbe ve Mezarları” adlı kitabında Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi’nin içerisinde ve haziresinde bulunan mezar taşlarını tanıtmıştır. Çeşitli yerlerdeki mezarlıkların ve türbelerin içindeki mezar taşlarını tasnif edip, fişlemişler kitabelerini okuyarak ve ait olduğu kişilerin tanıtımını yaparak yayınlamışlardır.

Nüzhet (1932): “Mezar Kitabeleri” adlı eserinde İstanbul’da Üsküdar’da yer alan Nabizade Nazım, Nedim, Hayati gibi edebiyatımızın önde gelen isimlerinin mezar kitabelerini günümüz Türkçesine çevirmiş ve kitabeler hakkında bilgi vererek fotoğraflarını da eserine eklemiştir. Ayrıca çeşitli sadrazamlar ve paşalarında mezar kitabeleri hakkında bilgi vermiştir.

Araştırmalar, yapılan çalışmalar genellikle Cumhuriyet öncesi mezar taşlarını esas almıştır. Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarını ele alan çalışma sayısı çok azdır.

2.2.2. Diğer Ülkelerde Mezar ve Şehitlikler ile ilgili Yapılan Çalışmalar

Yapılan literatür taramasında yurtdışında, özellikle ABD ve İngiltere gibi ülkelerde bu mekan ve yapıların sosyal bilgiler öğretiminde kullanılmasına dair çeşitli çalışmalara, ders planlarına ve etkinliklere rastlanmıştır. Yabancı kaynaklara ulaşma zorluğu ve maddi imkânların kısıtlı olmasından dolayı, yurt dışında Sosyal Bilgiler eğitiminde mezarlıkların ve şehitliklerin kullanılmasına dair elde edilen çalışmalar internet üzerinden paylaşılan; kitaplar, gezi çalışma kağıtları, mezarlık ve şehitlik alan gezilerine dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin deneyimleri, onların bu gezilerde karşılaştıkları zorluklar ve elde ettikleri başarılarla, öğrencilerin mezarlık gezisi sonucu elde ettikleri bilgi, beceri ve değerlere ilişkin görüşlerle, mezarlık ve şehitliklerde işlenen derslerinin değerlendirmesiyle sınırlıdır. İnternette yer alan birçok çalışma birbirine çok paralel olduğu için elde edilenlerden en kapsamlı olanlarına burada değinilmiştir.

Karen Krause (<http://www.angelfire.com>, 28.06.2007), Cemetery Studies-Milwaukee's Best (Mezarlık Çalışmaları- Milwaukee'nin En İyi Mezarlığı) adlı yazısında, Milwaukee'nin en iyi mezarlığı olan Forest Home Cemetery adlı mezarlığa ait bu mezarlığı Krause, ilk fikir önderlerinin burada gömülü olduğu ve ziyaretçilerin bu ünlü kişilerin yattığı yerleri kolayca bulmalarını sağlayan harita için tercih ettiğini belirtmiştir. Ünlü kişilere örnek olması bakımından Harley Davidson motosikletlerinin kurucularından William Davidson'u örnek vermiştir. Krause, "Forest Home Cemetery" mezarlığında yer alan ofisten "Kendi Rehberliğinizde Tarihi Tur" adlı bir kitapçığını mezarlığın ofisinden alarak, bu kitapçığın içinde yer alan arazi haritasından, mezarlık bölümlerini ve gezi rotasını gösteren haritadan çok verimli şekilde faydalanacağını belirtmiştir. Ayrıca bu kitapçıkta yüzü aşkın ünlü mezarlık sakinlerinin biyografilerini de bulmanın mümkün olduğu belirtilmiştir. Bu kitapçık araba ile mezarlığı gezebilme imkânı sağlamaktadır. Kitapçıkta arabadan inmeden görebileceğiniz mezarlıkları haritada yeşil renge, görmeniz için arabadan inmenizi gerektirecek mezarlıkların ise kitapçıkta siyah renge boyanarak ziyaretçilere kolaylık sağlandığı belirtilmiştir. Krause, mezar taşlarındaki sembollerin kişiye özel olduğuna da değinmiştir. Milwaukee'nin ilk silahçısının mezar taşı üzerindeki iki tüfek kabartmasının buna örnek olduğunu da eklemiştir. Krause, bu

mezarlığı, Milwaukee bölgesinin canlı hatırası olduğunu belirterek, bu mezarlığın tarih bilincinin sağlanması yanında, ölümlere gösterilen saygının bir örneği olduğuna dikkat çekmiştir. Bu çalışmayla batıdaki mezarlıkların nasıl bir işleyiş ve düzene sahip oldukları konusunda bilgiye sahip olmaktayız. Çünkü ancak bu bilgilerle yapılan eğitim öğretim etkinliklerinin uygulanabilirliği hakkında bir fikir edinmemiz mümkün olmaktadır.

Howard Barnard ve Robert Smith (<http://www.memorialhall.mass.edu>, 27.06.2009), Research & Investigation Project (RIP) - A Grave Undertaking (Araştırma ve İnceleme Projesi-Bir Mezar Gezisi) adlı çalışmalarında, 8. Sınıflar için bir tarihe dayalı ve disiplinler arası ünitenin kazanımlarına ilişkin yaptıkları mezar gezisinden bahsetmektedirler. Bu çalışmada yapılan mezarlık gezisiyle ilgili, Üniteye Kısa Bir Bakış adı altında ünitenin içeriği ve kazanılacak beceriler (harita okuma, mezar taşı sembollerini anlamak, tarihsel araştırmalarda mezar taşlarını kullanmak, şiir okuma ve anlama, sanat eserlerini inceleme, zaman çizelgesi oluşturma ve anlama vb.) hakkında bilgi vermektedirler. 8. Sınıfların bilinçli, bağımsız oldukları ve soyut düşünebildiklerinden dolayı eğitim için uygun bir yaşta olduklarını ifade etmişlerdir. Mezarlık gezisinin olduğu bu üniteyle öğrencilere tarihi hoş ve eğlenceli kılmaya, öğrencilerin birer tarih dedektifi olmalarını, birincil ve ikincil kaynakları nasıl kullanmaları gerektiğini öğretmeyi amaçladıklarını ifade etmişlerdir. Bir Mezarlık Gezisi ünitesi müfredata koyma nedenleri genel olarak şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Öğrencilerin var olan duyuları ve yerel toplum hakkındaki bilgileri, toplumun ve ulusal tarihin keşfi için bir çıkış noktası olarak mezarlıkları kullanabilmesi.
- Özellikle bir zamanlar buralarda yaşayan bireylerin tarihi (yerel tarih), öğrencilerin, mezarlıklar sayesinde geçmişteki büyük olayları inceleyebilecekleri ve eski zamanlardaki yaşam hakkında sonuçlar çıkarabilecekleri bir pencere olması.
- Öğrencilerin iki ve üç boyutlu birincil kaynakları (mezar taşları, nesneler, çeşitli soy ağaçları, şehir (kasaba) kayıtları, yazışmalar,

Birleşik Devletler nüfus sayımı, tarihi evler, anıtlar) ve ikincil kaynaklardaki kasaba tarihleri ve kitaplar) ip uçlarını bir tarihi dedektif gibi kullanabilmeleri.

- Mezarlıkları kullanarak öğrencilerin soru sormayı, söyleyebilecekleri ve söyleyemeyecekleri şeyler hakkında dikkatlice düşünebilmesini sağlayabilmesi.
- Geçmiş hakkında inceleme yapmaya, tahmin yürütmeye ve savunulabilir sonuçlar çıkarmaya teşvik etmesi (cesaretlendirmesi).
- 1780-1880 dönemi, dönemin edebiyatının incelenmesi, matem sanatı örneklerinin keşfi ve oluşturulmasını içermesi.

Bir mezarlık gezisi ünitesi aynı zamanda 5. ve 6. Sınıf Turns (Dönüm noktaları) adlı ünitelerinin üstüne kurulmuştur. Yani bu çalışma geçmiş dönemlerdeki konulardan bağımsız değildir. Ayrıca bu üniteler Sosyal Bilimler Müfredat Çerçevesi'ne uygun inşa edilmiştir.

Bir Mezarlık Gezisi ünitesinin işlenişi için verilen ders beş saat olarak belirlenmiştir. Bu beş saatin de tamamlanması 3-4 hafta olarak belirlenmiştir. Süre esnek tutulmuştur. Bu ünite sonunda öğrencilerin kazanacakları beceriler de şöyle sıralanmıştır:

- Kitabeleri okumak ve anlamak, onlardan gerçek bilgiler çıkarmak,
- Kitabelere bakarak bir bireyin sosyal statüsü, ailesi, hakkında doğru bilgilere ulaşmak,
- Ölüm ve sosyal yaşamın bazı yönlerine dair kültürel tutumlar hakkında mantıklı ve savunulabilir hipotezler geliştirmek,
- Mezar taşlarının, mezar taşı sembol, resim ve metinlerinin kabataslak resmini yapmak,
- Mezarlıkların tarihi haritalarını okumak ve yorumlamak,
- Defin alanının bir haritasını kullanarak kendi araştırma konuları olan bireylerin mezarlarının yerini belirlemek,

- Defin alanının bir haritasını kullanarak tipik mezar taşlarını arayıp bulmak
- Öğrencilerin kendi araştırma konuları ile toplumdaki olaylar, eyalet, bölge, ulus ve (uygun olduğunda) dünya hakkında özel bilgileri bir araya getirerek bir zaman çizelgesi oluşturmasını sağlamak

Tarihle beraber İngilizce dersi için de belirtilen beceriler şu şekilde özetlenebilir:

- Seçilen mezar taşındaki şiir mecazi dilin, kafiye düzeninin, kahramanlık dizelerinin ve beşli mısraların farkına varmak,
- Öğretmenin seçtiği kıs hikâyenin konusunu anlamak.

Ayrıca öğrencilerin bu etkinlikleri grup çalışması şeklinde yapmaları uygun görülmüştür.

Linda Prather, (<http://www.angelfire.com>, 27.06.2007) Social Studies-Cemetery Studies (Sosyal Bilgiler-Mezarlık Çalışmaları) adlı çalışmasında öğrencileriyle Spring Grove mezarlığına yaptıkları gezinin içeriği ve işleyişi hakkında bilgiler vermektedir. Prather, gezi öncesi öğrencilerine gezilecek mezarlık hakkında araştırma yapmalarını ve varsa bu mezarlıkta hangi ünlü kişilerin yattığını öğrenmelerini isteyerek gezi çalışmasına başlar. Daha sonraki aşamada öğrencilere çalışma kâğıtları dağıtır ve öğrenciler bu çalışma kâğıtlarındaki soruların bir kısmını mezarlık gezisinde onlara yardımcı olan rehberi dinlerken cevaplarlar. Bu çalışmaları tamamlamaları için öğrencilere 2-3 hafta verilir. Öğretmenin verdiği Tarih Çalışması kâğıdındaki yönerge de yapılan çalışmanın puanlanması da yer almaktadır. Öğretmen öğrencilere dereceli puanlama ölçeği kullanmıştır. Bu puanlamayı aşağıdaki gibi yapmıştır:

5 puan; Bu insanların neyiyle ünlü olduğunu yazmak

2 puan; öldükleri ve doğdukları yıllar yazmak

1 puan: Onların Spring Grove Mezarlığı'nın hangi bölümünde olduğunu araştırmak bulmak

2 puan; mezar taşında ne yazdığını kaydetmek

1 puan; mezar taşının bir oyma baskısını yapmak

5 puan; öğretmenin saklayabileceği bir fotoğraf çekmek

10 puanlık bonusu da en çok puanı alan öğrenciye vermek.

Prather, öğrencilerine mezarlıkta yatanların bir listesini verir, ve bunlardan birini seçip, bu kişi hakkında halk kütüphanelerinden, tarih kitaplarından bilgiler edinmelerini, edindikleri bu bilgileri mezarlıkta dinledikleri rehberden elde ettikleri bilgilerin üzerine ekleyerek çalışma kağıtlarındaki istenen soruları cevaplamalarını istemektedir. Bu sorular aşağıdaki gibidir;

- Temsil edilen farklı ülkeler ve kültürleri listeleyiniz.

- Salgınlar, veba, savaş ve felaketler hakkında hangi kanıtları bulabilirsiniz?

- Mezarlıkların temsil ettiği kaç savaş bulabilirsiniz?

- Bulabildiğiniz en eski mezar taşı hangisidir?

- Bulabildiğiniz en yeni mezar taşı hangisidir?

-Enteresan bulduğunuz en az dört mezar taşı yazısını not ediniz.

-Sizi bir şekilde duygulandıran en az bir mezar taşını seçiniz. Taşın fiziksel tanımı de dahil hakkındaki bütün bilgiyi kaydettiğinizden emin olunuz.

-Üzerindeki doğum tarihi sizinkiyle aynı olan ay ve aynı gün olan bir mezar taşı bulunuz.

-Enteresan bulduğunuz mezar taşlarından en az üç tanesinin kopyasını yapınız.

-Burada gömülü insanların mezar taşlarına bakarak, bazılarının refahları ve yaşam standartları hakkında nasıl emareler bulabilirsiniz?

Prather, öğrencilerin bu aktiviteyi sevdiğini ve eğlenceli bulunduğunu belirtmiştir.

Prather, “Education World” (Eğitim Dünyası) adlı bir internet sitesinde (<http://www.education-world.com> 27.06.2007) mezarlık gezisi deneyimlerinden bahsetmiştir. İlk kez mezarlık gezisi yapacağında öğrencilerin kendisinin delirmiş

olduğunu düşündüğünü ama şimdi bu işi on bir yıldır yaptığını ve her eğitim öğretim yılı başında artık gelenek haline gelen mezarlık gezilerini yaptığını belirtmiştir. Bunun sekizinci sınıf geleneği olduğunu bilen tüm yedinci sınıf öğrencileri, sekizinci sınıfa geçer geçmez okulun ilk günü heyecanla mezarlık gezisi yapıp yapmayacaklarını öğrenmek için sorular sorduklarını belirtmiştir. Prather, Kentucky’de bulunan Silver Grove Independent School’da öğretmenlik yaptığını ve her yıl yirmi öğrenciyi yıllık gezi için yerel mezarlığa götürdüğünü ifade etmiştir. Bu gezilerin de süreleri diğer çalışmalarda olduğu gibi yaklaşık üç hafta olarak belirlenmiştir. Mezarlık gezisi öncesi sanat öğretmenin önce mezar taşı üzerinde kullanılan semboller ve anlamları üzerine öğrencileri bilgilendirdiğini, bir mezar taşının nasıl estetik olabileceği hakkında dikkat edilecek hususları belirttiğini ve mezarlık çalışmalarından bir kısmının ise bir mezar taşı tasarlanması olduğuna dikkat çekmiştir. Prather, mezarlıkların iç içe dürülmüş tarih kitapları ve açık hava müzeleri olduğunu belirterek, öğrencilerin bu etkinliklerde uzun süre mezar taşarını inceleyerek ve dikkat ederek anıtların güzelliğinin farkına varmalarını da istediğini ifade etmiştir. Öğrenciler gezi hakkındaki duygu ve düşüncelerini açılan bir internet sitesinde paylaşmaktadır. Ayrıca her öğrenci bir sonraki sene gidecek olan öğrencilere gezi hakkında bir de mektup yazmaktadır. Ebeveynlerin de bu konuda temkinli yaklaşıtlarından bahseden Prather, onları da gezilere davet ettiğini ve ebeveynlerin geziden çok memnun kaldıklarına değinir. Hatta gezi öncesi yaklaşık iki hafta önce ablası ölmüş bir kız çocuğunun bu gezi ile birlikte bu olumsuz durumu daha rahat aştığını da ifade etmiştir. Prather’in dikkat ettiği bir husus da mezarlık gezisinde öğrencilerin eğlenerek öğrenebilecekleri bir ortam bulunmasına rağmen, öğretmenin onları hala bir mezarlığın içinde oldukları için davranışlarına dikkat etmeleri gerektiğini de uyarılarının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Michigan Historical Center’ın web sitesinden alınan (<http://www.michigan.gov>, 08.09.2007) “İç savaş Askerleri Sizin Memleketinizden Mi?” adlı bir çalışma örneğinde; geçmiş öğrenmelerine yardımcı olmak amacıyla, mezarlıkları, şehir merkezini ya da şehrin parklarını, yerel kütüphaneyi ya da tarihi kurumları ve arşivleri ziyaret ederek, eski kayıtları araştırarak, kitap ve dergi karıştırarak, yaşça büyük akrabalarla konuşarak iç savaş askerleri hakkında bilgi

edinmek amacıyla soy ağaçlarını inceleyerek öğrencilerin kendi geçmişlerini keşfedebilme konusunda bir çalışma sunulmuştur. Bu çalışmanın hedeflerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Öğrenciler tarihi materyalleri kullanır ve bunları nerede bulabileceklerini öğrenirler,
- Öğrenciler soy isimler aracılığıyla geçmiş ve bugün arasındaki bağlantıyı keşfederler,
- Öğrenciler mezarların resmini çizerek, fotoğraf çekerek ya da mezar taşı kopyalarını yaparak görsel ve sanatsal becerilerini kullanırlar,
- Öğrenciler mezarlıkların bir haritasını yaparlar,
- Öğrenciler yazılı bir raporla bulgularını tarif ederler.

Öğretmene yönelik yönergede geziyi özetle şu şekilde yapmaları önerilmektedir; ilk olarak öğrencilerin iç savaş askerleri, askerlerin arkadaşları ve aileleri hakkında bilgi toplamalarını sağlamak amacıyla öğretmenden bir mezarlık gezisi planlamaları istenmektedir. Öğrencileri gruplara ayırıp, mezarlıkta askerlerin hatırasına yapılmış bir iç savaş anıtı bulmalarını ve bu anıttaki askerlerin adlarını sıralayıp bunlardan hangilerinin bu mezarlıkta gömülü olup olmadığını araştırmalarının sağlanmasına değinilmiştir. Öğrencilerin, bazı askerlerin isimlerini yazmalarına, mezarlıkların fotoğraflarını çekmelerine, mezar taşlarının resimlerini çizmelerine ya da kopya etmelerine, mezarlık haritasını çizmelerine, taşlar üzerindeki yazıları not etmelerine ve gittikleri yerleri, buldukları şeyleri kaydettirmeye yönelik çalışmalar yaptırılması vurgulanmıştır. Öğrencilerin kütüphane, tarihi kurum ve arşivler ile iletişime geçmelerini sağlayınız. Bu savaşlarda ölen kişilerin ailelerinden yaşayan olup olmadığını buldurunuz. Farklı olarak, iç savaş esnasında insanların yaşamları hakkında bir tartışma yapıp, öğrencilerin kendilerinin savaşa giden genç bir asker olarak düşünüp ailesine mektup yazmasını ya da askere evladı gitmiş bir ailenin evladına mektup yazmasını empati kurarak onlara yaptırınız.

Yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde, mezarlık ve şehitliklerinin düzenli, planlı oluşu, mezarlık kayıtlarının arşivlerinin ulaşılabilir düzeyde olması, mezarlıkların haritalarının olması, müfredatlarında tarihi kaynak olarak

görülen mezarlıklara ayrı bir yer verilmesi, mezarlıklarında bilgili, konuya hakim rehberlerin hizmet vermesi gibi bizde tam olarak bulunmayan bu özelliklerden dolayı bu çalışmalarda her etkinliğin uygulanabilirliğinin sınırlı olması da dikkate değer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE ALAN GEZİLERİ

3.1. Yeni Sosyal Bilgiler Programı ve Geziler

Eğitsel amaçları gerçekleştirmek için öğretmen ve okul tarafından organize edilen geziye ilişkin faaliyetlerin tümünü gezi-gözlem tekniği kapsamaktadır. Bu teknik öğrencilere gerçek dünyayı görme ve bilgilerini somutlaştırma imkanı tanır. “Günümüzde özellikle tarih, coğrafya, turizm, daha genel değerlendirirsek sosyal bilimlerde çok defa kullanılan yöntemlerin başında gelir” (Özay, 2003: 46).

Gezi-gözlem ve inceleme, öğrencilerin eşya, olay ve varlıkların doğrudan kendilerine bilgi edinmelerini ve onların bilimsel bir araştırmayla ilgili temel becerileri kazanmalarını sağlayan etkili bir öğretim yöntemidir (Aykaç, 2006: 214). Yapılan bir gezinin, gözlenen bir olayın ve ya materyalin unutulması çok zordur (Alkan, 1979:22)

Gezi gözlem tekniğinin uygulanmasında, öğretmenden ziyade öğrenci etkin kılınmalıdır. Gezi gözlem tekniğinin uygulamasının her aşamasında öğrenci aktif durumda olmalı, öğretmen ise rehberlik etmelidir.

Öğrenci açısından gezi, öğrenci için dersten kaytarmanın bir başka şekli ya da yahut okul dışında geçirilecek birkaç saat olarak düşünülmemesi gerekir. Gezilerde öğrencinin aktif olması ve bir o kadar da gezinin hedefine ulaşabilmesi, öğrenciye öğretmenin rehberlik etmesi için öğretmenin gezi öncesi bir takım hazırlıklar yapması gerekmektedir. Bu hazırlıklar; öğretmen geziye gidilecek yer hakkında öğrencilere önceden bir bilgi kağıdı vermeli ya da öğrencilerin gidilecek yer hakkında bilgi edinmeleri sağlamalıdır. Ayrıca öğretmenin vereceği bilgi kağıdında gezi sırasında hangi konu ve sorunların gözleneceği, nerelerin gezileceği, gezinin ne kadar süreceği ve gezide ihtiyaç duyulacağı düşünülen gerekli materyaller hakkında bilgi de vermesi gerekir. Öğrencilerin gezi sırasında ve gezi sonrasında cevaplamaları ya da dikkat etmeleri gereken yönergeler, bilgiler ve sorular gezi öncesi çalışma kâğıdında ve gezi sonrası çalışma kâğıdında yer almalıdır. Bunlardan gezi öncesi çalışma kağıdı geziden önce mutlaka öğrenciye verilmelidir. Gezi

bitimini takiben gezi sonrası çalışma kağıdı gezinin hedeflenen amaçlar doğrultusunda çalışmaların sürdürülmesinde etkili olacaktır.

Yeni programın uygulanması ile ilgili açıklamaların (MEB, 2005, s.9) 13. Maddesinde geziler ve gezilerin önemi ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir:

“Öğretmen inceleme gezilerine önem vermelidir. Bu geziler *Pazar yerine, resmi dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazılara, atölyelere, müzelere ve tarihi mekanlara (tarihi yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları) yönelik* olabilir. Bu geziler, sadece eğlenceli bir gün geçirme olarak düşünülmemeli, her aşaması planlanmalı ve değerlendirilmelidir. Öğrenciler için çalışma kağıtları hazırlanmalıya da müzelerin çalışma kağıdı kullanmalıdır. *Öğrencilerin doğal ve tarihi çevreyi koruma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duygularını geliştirmeleri sağlanmalıdır. Tarihi bir kişilikten söz ediliyorsa, bu kişi de okulun bulunduğu çevrede doğmuş, bulunmuş ya da ölmüş ise bu yönden değerlendirilmelidir. Bu kişinin medrese, cami, kütüphane, imaret, han, türbe, mahalle, sokak ve ev gibi herhangi bir eserde kitabesi varsa, bu kişi ve eserleri ile ilgili öğrencilere araştırma projeleri verilebilir.* Öğretmen, sınıfta ya da müzede drama etkinlikleri ile geçmiş yaşantıların canlandırılması ve öğrencilerin tarihi kişilikler ile empati kurmasını sağlamalıdır. Öğrencilere verilen ödev gerçek (otantik) hayat problemlerinden seçilmelidir. Örneğin antik bir şehirden asfalt karayolu geçirilmek isteniyor, “Siz bu şehrin neden korunması gerektiğini açıklayınız”. “Ya da TRT için çalışan bir program yapımcısıyınız. Safranbolu evleri ile ilgili bir belgesel yapmanız isteniyor. Bu belgeselin senaryosunu yazınız.” Bu tür etkinliklerle öğrencilerin dinleme, okuma, konuşma ve özellikle yazma becerileri geliştirilmelidir.”

Bu çalışmada savaş sahnelerinde, vatan uğruna canlarını feda eden şehitlerimizin ebedi mekanı şehitliklerimizle, sanat zevkinin, estetik duyguların gelişiminin sağlandığı, tarihi kişiliklerin yer aldığı, kişilerin geçmişinin barındığı birer açık hava müzesi olan mezarlıklarımızın gezi gözlem yoluyla yapılandırmacı yaklaşım temelinde kullanımının nasıl yapılacağı amacı güdülmüştür.

3.2. Sosyal Etkinlik Yönetmeliği ve Gezi Prosedürü

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği ile gezi yapmak isteyen öğretmenlere gezilerde uyulması kurallar, gezi prosedürü ve gezilerin hangi amaçlar doğrultusunda yapılabileceği hususunda bilgiler vermektedir (Bkz. Ek-4).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve çözümlenmesi açıklanmaktadır.

4.2. Araştırma Modeli ve Görüşme Formu

Bu araştırmada nitel araştırma türlerinden biri olan “betimsel analiz” tekniği kullanılmıştır. Görüşme metodunun kullanıldığı nitel araştırmalarda genellikle küçük örneklem grupları kullanılmaktadır.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan verilerin çözümlenmesinde “betimsel analiz” tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerin Mezarlıklar, şehitlikler ve Devlet Mezarlıkları hakkında düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanma sürecinde İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi kazanımları dikkate alınarak araştırmacı tarafından konuya ilişkin 10 madde hazırlanmıştır. Görüşme Formu’nun ilk hali oluşturulmuştur.

Hazırlanan Görüşme Formunun ilk hali iki ilköğretim sınıf öğretmenine, bir Türkçe öğretmenine incelettirilerek onların Görüşme Formuna ilişkin görüşleri alınmıştır. Toplam üç (3) ilgilinin görüşleri doğrultusunda ilk formda hazırlanan 10 madde 5 maddeye düşürülmüş ve bu 5 madde Görüşme Formunun son halini oluşturmuştur.

Hazırlanan görüşme formu Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve sonrası öğrencilere uygulanmıştır. Aşağıda Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi öğrencilerin görüşme formundaki maddelere verdikleri yanıtlar özetlenmektedir.

Aşağıda kullanılan görüşme formu yer almaktadır.

GÖRÜŞME FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı:.....

1. Mezarlık (Kabir) senin için ne ifade ediyor? Sana neler hissettiriyor?
2. Şehitlikler senin için ne ifade ediyor? Sana neler hissettiriyor?
3. Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti insana neler kazandırır?
4. Bir devlet neden şehitlik ya da Devlet Mezarlığı yapma ihtiyacı duyar, neden?
5. Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisinde sizi etkileyen neler yaşadınız, neler düşünüyorsunuz?

4.3.Çalışma Grubu

Çalışma grubu 2008-2009 öğretim yılında Ankara’da özel bir kolejde öğrenim gören 8. sınıf öğrencileridir. Çalışma grubunda 19 öğrenci yer almaktadır. Bu öğrencilerin 7’si kız, 12’si erkektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma sorularının analizine dayalı olarak bulgular ve yorumlar alt problemler sırası ile verilmektedir.

5.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Mezarlık (Kabir) senin için ne ifade ediyor? Sana neler hissettiriyor?

Çalışmanın birinci alt problemi “öğrencilerin mezarlıklar (kabir) hakkındaki görüşleri nelerdir?” biçiminde ifade edilmiştir.

Çalışmanın bu ilk problemin çözümlenebilmesi için öğrencilere “mezarlık senin için ne ifade ediyor, sana neler hissettiriyor?” sorusu yöneltilmiştir.

Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi “mezarlık senin için ne ifade ediyor, sana neler hissettiriyor sorusuna öğrencilerin verdiği ifadeler arasında bazı öğrencilerin betimlemeleri dikkat çekicidir. Bunlar arasında; “*Eğer şehitlik ve devlet mezarlığı bakımlı ve huzur verici yerler ise mutluluk hissettirir.*”, “*Korku filmleri geliyor aklıma bir de dedemin mezarı.*”, “*Sonuçta eğlenceli yerler*”, “*Ürkütücü, düşünmek istemiyorum.*”, “*Pek hoş bir duygu değil*”, “*Korkutucu, korku filmlerini anımsatıyor*” sıralanabilir.

Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi sonrası “mezarlık senin için ne ifade ediyor, sana neler hissettiriyor sorusuna öğrencilerin verdiği ifadeler arasında ise “*İnsanın maneviyatı yükseliyor, şehit olmak istedim. Çok şanslı bir durum.*”, “*Geçmiş atalarımız orada, duygulandım*”, “*İnsanın geçmişini tanıdığı yerler*” olduğu belirlenmiştir.

Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve gezi sonrası araştırmacının görüşme yaptığı öğrencilerin soruya verdikleri ifadeler aşağıda Tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo 1. Mezarlıkların (kabir) öğrencilere hissettirdikleri

Öğrenci	Gezi öncesi	Gezi sonrası
1	Korkutucu	Huzur
2	Huzur	Huzur
3	Korku filmleri ve dede	Maneviyat
4	Hiçbir şey	Huzur
5	Ürkütücü	Huzur, sakinlik
6	Eğlenceli yerler	Duygulandım
7	Ürkütücü	Huzur
8	Korkutucu	Sakinlik
9	Korkutucu	Huzur
10	Ürkütücü	Huzur
11	Korkutucu	Ferahlık
12	Korkutucu	Huzur
13	Korkutucu	Geçmiş
14	Ürkütücü	Huzur
15	Korkutucu	Güzel bir yer
16	Hoş duygu değil	İç ferahlama
17	Sıkıcı, bunaltıcı	Huzur
18	Korkutucu, korku filmi	Huzur
19	Ürkütücü	Huzur

Tablo 1 incelendiğinde, Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi çalışmaya katılan 19 öğrencinin 8'i mezarlıkların kendilerine korku hissettirdiğini ifade ederken, 5'i mezarlıkları ürkütücü yerler olarak betimlemekte, öğrencilerden yalnızca 2'si huzur ve mutluluk verici yerler olarak tanımlarken öğrencilerden kimileri için mezarlıklar korku filmlerini, öğrencinin dedesini hatırlatırken kimileri ise mezarlıkları eğlenceli yerler olmadığını ifade ettikleri gözlemlenebilir.

Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi sonrası çalışmaya katılan öğrencinin mezarlıkların kendilerine hissettirdikleri duyguların neredeyse tamamen değiştiği görülmektedir. Çalışmaya katılan 19 öğrencin 12'si mezarlıkların huzur hissettirdiğinden söz etmektedirler. Çalışmaya katılan bir öğrenci (17) gezi öncesinde “hoş duygu değil” diye görüş bildirirken gezi sonrası duygusunu “iç ferahlama olarak tanımlamaktadır.

Elde edilen bulgularla Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve sonrası öğrencilerin duygularının tamamen olumlu yönde değiştiğinden söz edilebilir. Bu durum bireylerin yaşamlarında deneyim olgusunun önemini göstermesi biçiminde

yorumlanabilir. Öğrencilerin mezarlıklara karşı gezi öncesinde olumsuz duyguları gezi sonrasında böyle bir gezi deneyimi ile olumlu yönde değişmiştir.

5.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Şehitlikler senin için ne ifade ediyor? Sana neler hissettiriyor?

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin olarak çalışma grubuna gezi öncesi ve sonrası “Şehitlikler senin için ne ifade ediyor? Sana neler hissettiriyor?” sorusuna cevap vermeleri istenmiştir.

Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formuna bazı öğrencilerin verdikleri cevaplardan dikkat çekici ifadeler aşağıda özetlenmektedir.

“şehitlik bizlere ve vatana verdikleri değerden dolayı canlarını feda eden insanların yattığı yer. Bana vatan sevgisini hissettiriyor.”

Şehitlerimiz bizim tarihimiz, geçmişimiz. O insanların vatan aşkıyla doldukları ve kendilerini feda ettiklerini hissediyorum.”

Şehitlik önemli bir yer. Oradaki insanlar vatan borcunu öderken ya da ülkeyi savunurken ölmüş. Bu bende vefa borcunu ortaya çıkarıyor.”

Şehitlik savaş, düşman anlamı taşıyor. Başarmak vatani korumak hissi oluyor.”

Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formuna bazı öğrencilerin verdikleri cevaplardan dikkat çekici ifadeler aşağıda özetlenmektedir.

“Kanlarını, canlarını feda eden şanlı askerlerdir. Vatanını, milletin namusunu, şerefini her şeyin üstünde tuttular. Şehitlerimizle gurur duyuyor, bağımsızlığımızın önemini anlayıp, al kanlarını temsil eden bayrağımıza daha çok sahip çıkıyorum.”

“Milli duyguların var olduğunu hissettiğiniz nadir yerlerden biri şehitlikler. Vatan sevgisi, bayrak, toprak, bağımsızlık hepsi her bir şehidin kanlarıyla canlarıyla varoldu.”

“(…) vatanın kıymeti bilinmeli, kolay elde edilmedi bu topraklar. (...) sorumluluk duygum arttı. Daha çok çalışıp daha büyük başarılarla bu ülke hep ileri götürülmeli.”

“Şehitlik vatan demek, vatan sevgisinin ortaya çıktığı sulandığı yerler demek, şehitlik tarih demek, şehitlik senin vatanın olduğunun kanıtlandığı yer demek. Aileme, vatanıma, ülkemdeki herkese karşı duyarlılığım arttı.”

“Şehitlik bir ülkenin tapusudur. O şehitler olmasa bu vatan bizim olmazdı. (...) hissettiğim vefa borcu.”

“O yüce insanların huzurla yattığı yerler.”

“Şehitsizlik benim, ailemin, vatanımın, milletimin varlığının korunacağını bir simgesidir.”

“(…) bu ülkenin parçası olduğumu daha çok şey yapmam gerektiğini hissettim. Atalarımız canlarını verdi, (...) ama biz daha doğru dürüst derslerimize çalışmıyor sorumluklarımızı yerine getirmiyoruz. Utandım kendimden.”

Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve gezi sonrası çalışma grubunda yer alan öğrencilerin soruya verdikleri ifadeler aşağıda Tablo 2’de karşılaştırmalı biçimde gösterilmektedir.

Tablo 2. Şehitliklerin öğrencilere hissettirdikleri

Öğrenci	Gezi öncesi	Gezi sonrası
1	Vatan sevgisi	Bağımsızlık sembolü
2	Vatan sevgisi	Gurur
3	Vatan sevgisi	Bağımsızlık
4	Vatan sevgisi	Özgürlük
5	Vatan sevgisi	Bağımsızlık
6	Vatan sevgisi	Sorumluluk
7	Vatan sevgisi	Bağımsızlık
8	Bağımsızlık	Bağımsızlık
9	Vatan sevgisi	Bağımsızlık
10	Milli duygular	Tarih, vatan sevgisi
11	Vatan sevgisi	Vatan sevgisi
12	Vefa borcu	Vefa borcu
13	Vatan sevgisi	Ülkenin tapusu
14	Vatan sevgisi	Bağımsızlık
15	Vatan sevgisi	Korunma simgesi
16	Vatan sevgisi	Sorumluluk
17	Vatanı korumak	Utanma ve sorumluluk
18	Vatan sevgisi	Sorumluluk
19	Milli duygular	Vatan sevgisi

Tablo 2. incelendiğinde çalışma grubunun büyük çoğunluğu tarafından (14 öğrenci) Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve Şehitliklerin vatan sevgisi hissini yarattığı görülebilir. Çalışmaya katılan öğrencilerden 2’si için şehitlikler milli duyguları, vefa borcu, vatani korumak ve bağımsızlık hissettirmektedir.

Devlet Mezarlığı gezisi öncesi vatan sevgisi olarak yoğunlaşan bulguların Devlet Mezarlığı gezisi sonrası daha çok bağımsızlık (6 öğrenci) duygusunda yoğunlaştığı, 4 öğrenci için sorumluluk, bazı öğrenciler için ise bağımsızlık sembolü, kendi davranışlarından dolayı (gerektiğinden daha az çalıştığını düşündüğü için)

utanma, korunma simgesi, Tarih, vatan sevgisi ve ülkenin tapusu biçiminde anlam yüklemektedirler.

İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi kazanımları incelendiğinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen beceriler ve bunlara ilişkin değerler ile araştırmanın bu ikinci alt problemi bulguları ile örtüştüğü söylenebilir. İlgili kazanım, beceriler dikkate alındığında öğrencilere kazandırılmak istenen değerler; sorumluluk, vatanseverlik, dayanışma, özgürlük ve bağımsızlık, sorumluluk, çalışkanlık, Türk büyüklerine saygı ve duyarlılık olarak tanımlanan değerler olarak sıralanmaktadır. İkinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde gezi sonrası bu değerlerin büyük kısmının öğrenciler tarafından ifade edilmiş olması gezinin bir başarısı olarak değerlendirilebilir.

5.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti insana neler kazandırır?

Çalışmanın üçüncü alt problemi “Öğrencilerin, Şehitlik ya da Devlet Mezarlığı ziyaretinin insana kazandırdıkları hakkındaki görüşleri nelerdir?” biçimindedir. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinin alınması için görüşme formunda “Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti insana neler kazandırır?” sorusuna yer verilmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 3’de özetlenmiştir. Karşılaştırmaların okuyucu tarafından daha rahat izlenebilmesi için Tablo 3’de şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti öncesi kazanımlar ve şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti sonrası kazanımların frekans değerleri verilmiştir.

Çalışmaya katılan 19 öğrencinin Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti öncesinde söz konusu ziyaretin insana kazandıracakları kazanımlar, öğrencilerin verdikleri cevaplara dayalı olarak dört boyutta tanımlanmıştır. Bunlar; vatan sevgisi, milli duygular, vatan aşkı ve kişiden kişiye değişebileceği şeklindedir.

Çalışmaya katılan 19 öğrencinin Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti sonrasında söz konusu ziyaretin insana kazandıracakları kazanımlar; vatan sevgisi, milli duygular, bağımsızlık duygusu, vatan aşkı, geçmişi tanıma, bayrak sevgisi, devlet sevgisi, sorumluluk duygusu biçiminde boyutlandırılmıştır.

Tablo 3. Şehitlik/Devlet Mezarlığı ziyaretinin kazanımları

Kazanımlar	Ziyaret Öncesi (n)	Ziyaret Sonrası (n)
Vatan sevgisi	16	19
Milli duygular	7	17
Vatan aşkı	2	10
Kişiden kişiye değişir	2	-
Bağımsızlık duygusu	-	11
Bayrak sevgisi	-	8
Geçmiş tanıma	-	6
Devlet sevgisi	-	5
Sorumluluk duygusu	-	4
Vatanı koruma bilinci	-	4
TOPLAM	-*	-*

Not: Görüşmeye katılan öğrenciler bu soruda birden farklı kazanım ifadesi ile cevap verdiklerinden toplam frekans değeri satırına tabloda verilmemiştir.

Gezi öncesine ilişkin bulgular:

Öğrencilerden ikisinin bu soruya “*kişiden kişiye değişir*” biçiminde yanıt vermiştir. Bu yanıt bu öğrencinin geniş bir bakış açısı ile farklı boyutlarda düşünme yeteneğinin varlığını göstermesi açısından dikkat çekici olarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin hemen hemen hepsi (16 öğrenci) şehitlik ya da Devlet mezarlığı ziyaretinin insana vatan sevgisi kazandıracağı/arttırdığı yönünde düşüncesini ifade ederken, 10 öğrenci milli duyguları pekiştirir, 7 öğrenci manevi duyguların kazanılacağı/artacağı fikrinde buluşmaktadırlar. Görüşme yapılan öğrencilerden 2’si aşk ifadesini kullanarak bunun vatan sevgisini yüce bir aşk olarak tanımlamakta ve söz konusu ziyaretlerin bu aşkı kazandıracağını belirtmektedirler.

Gezi öncesi öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda ifade edilmektedir.

“İnsan orada vatanını daha çok sever.”

“Vatan sevgimizi daha iyi hissederiz.”

“Manevi ve milli duyguları arttırır.”

“Vatana karşı daha çok sevgi duyulur.”

“Vatan sevgimizi duyarız içimizde.”

“Vatana millete sevgi artar.”

“İnsan bu topraklarda var olduğunu daha iyi anlar.”

“Vatan sevgisi artar.”

“Milli duyguları coşturur.”

“İnsan kendini daha iyi hisseder.”

“İnsan o vatan evlatlarını gördükçe kendini de vatanın evladı gibi hisseder.”

Gezi sonrasına ilişkin bulgular:

Gezi sonrası öğrencilerin tamamı (19 öğrenci) şehitlik ya da Devlet mezarlığı ziyaretinin insana vatan sevgisi kazandıracağı/arttırdığı, 17 öğrenci milli duygular kazandırma/pekiştirme, 11 öğrenci bağımsızlık duygusu kazandıracağı/artacağı, 8 öğrenci vatan aşkı, 8 öğrenci bayrak sevgisi, 6 öğrenci geçmiş tanıma, 5 öğrenci devlet sevgisi ve 4 öğrenci de sorumluluk duygusunun kazanılması ve 4 öğrenci vatani koruma bilincinin kazandıracağı fikrinde birleşmektedirler.

Yapılan gezi öncesinde tanımlanan vatan sevgisi, milli duygular, vatan aşkı kazanımlarında önemli artışlar gözlemlenirken söz konusu kazanımlara yapılan şehitlik ve Devlet Mezarlığı ziyaretinden sonra farklı yeni boyutların eklendiğinden söz edilebilir.

Gezi sonrası öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda ifade edilmektedir.

“Şanlı tarihimizi yazan, şanlı şehitlerimizin bize vatan, millet sevgisini Türklük duygusunu yaşıyorsunuz. Bağımsızlık ruhunu duydum”

“(...) bu gezide geçmişimizi hatırladım. Atalarımızla guru duymamız gerektiğini daha iyi anladım. Ülkeme karşı, vatanıma karşı saygım, sevgim, sorumluluğum arttı ve bir şeyler yapma isteğim arttı.”

“(...) bağımsızlığın önemi, şu vatan toprağının her santiminin vazgeçilmez olduğunu anlıyor insan.”

“(...) vatani koruma, onun için fedakarlık etme, gerekirse canını verme ve bir erkek olarak vatan borcunu gerçekten katıyla yapabilmeyi (...)”

“devlet büyüklerini ziyaret ederek vefalı olmayı (...) bilmediğin devlet büyükleri ve İstiklal Harbi komutanlarını tanıma fırsatı bulursun (...)”

5.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı oluşturma ihtiyacına ilişkin görüşler

Çalışmanın dördüncü alt problemi “Öğrencilerin, bir devletin şehitlik ya da Devlet Mezarlığı oluşturma gerekçeleri hakkındaki düşünceleri nelerdir?” biçimindedir. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinin alınması için görüşme

formunda “Bir devlet neden şehitlik ya da Devlet Mezarlığı yapma ihtiyacı duyar, neden?” sorusuna yer verilmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgular Tablo 4’de özetlenmiştir. Karşılaştırmanın okuyucu tarafından daha rahat izlenebilmesi için Tablo 4’de şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti öncesi düşünceler ve şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı gezisi sonrası düşüncelerin frekans değerleri ile verilmiştir.

Bu soruda oldukça ilginç ve beklenmeyen bulgu ile karşılaşıldığı söylenebilir. Şaşırtıcı bulgu, araştırmaya katılan öğrencilerin 5’i şehitlik/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesinde şehitlik ya da devlet mezarlığı gibi bir mekânın yapılmasının “olabileceğini ancak şart olmadığını” ifadesinde bulunmuş olmalarıdır. Çalışmaya katılanlardan 14 öğrenci ise böyle bir mekânın oluşturulması gereğini vurgulamaktadır.

Şehitlik/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesinde öğrenciler, böyle bir mekânın oluşturulma gerekçelerini; şehitlere ve devlet büyüklerine saygı göstergesi, bir ülkenin varoluş simgesi, şehitlere ve devlet büyüklerine sahip çıkma, toplu ziyaret kolaylığı, anıların korunması, anma gereksinimi, varlıklarını kanıtlama, vefa borcunun ödenmesi, bir arada olmalarının sağlanması olmak üzere 9 boyutta toplanmaktadır.

Şehitlik/Devlet Mezarlığı ziyareti sonrasında öğrencilerin bu mekânların oluşturulma gerekçelerini, ziyaret öncesindeki görüşlerine ek olarak tarihi öğrenme-öğretmenin en önemli yolu, bu mekânların devletin kimliği niteliğinde olması, geçmişle gurur duyma boyutları belirlenmiştir.

Şehitlik/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesi ifade edilen ziyaret kolaylığı, anıların korunması, şehit ve devlet büyüklerinin bir arada bulunması olarak belirlenen boyutla ziyaret sonrasında ifade edilmemişlerdir. Ziyaret sonrası saygı, varoluş simgesi, vefa borcu boyutlarında ziyaret öncesine göre bir artış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Şehitlik/Devlet Mezarlığı oluşturma gerekçeleri

Oluşturma Gerekçeleri	Ziyaret Öncesi (n)	Ziyaret Sonrası (n)
Saygı	9	14
Varoluş simgesi	5	8
Sahip çıkma	5	6
Ziyaret kolaylığı	4	-
Anıların korunması	3	-
Anma gereksinimi	3	4
Varlıklarını kanıtlama	3	2
Vefa borcu	3	4
Bir arada olmaları	1	-
Tarihi öğrenme-öğretme		7
Devletin kimliği		3
Gurur duyma		2
TOPLAM	_*	_*

Not: Görüşmeye katılan öğrenciler bu soruda birden farklı kazanım ifadesi ile cevap verdiklerinden toplam frekans değeri satırına tabloda ver verilmemiştir.

Gezi öncesi bazı öğrencilerin bu soruya verdikleri çarpıcı cevaplar aşağıda ifade edilmektedir.

“(…) devlet varlığını ispat etmek için bu yerleri yapmalı.”

“(…) saygıdan dolayı yapılmalı.”

“(…) şehitlere ve devlet büyüklerine sahip çıkmak için gerekli.”

Gezi sonrası bazı öğrencilerin bu soruya verdikleri çarpıcı cevaplar aşağıda ifade edilmektedir.

“(…) ülkesi için çok emek vermiş insanların bir arada olması, belgesel gibi (…)”

“(…) ülke için canını feda etmiş insanlara şehitlik yapılması az bile. Her yere onların adı verilip onlar yaşatılmalı. (…).”

“(…) ülkede eğer bir şehitlik ya da devlet mezarlığı varsa o ülke hiçbir zaman yıkılmaz (…).”

“(…) onlar şehitlik gibi yerlere defnedilerek huzurlu bir şekilde bizlere örnek oluyorlar.”

“(…) şehitlikler olmasaydı tarihimiz olmazdı. Bu insanlar sonuçta hastalıktan ölmedi. (…)”

“(...) onların sonsuza kadar yaşatılması gerekir (...)”

“(...) geçmişe sahip çıkmayan milletlerin sonu kötü.”

“(...) buralar bir ülkenin tapusudur.”

5.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisine ilişkin görüşler ve düşünceler

Çalışmanın beşinci alt problemi “Öğrencilerin, şehitlik ve Devlet Mezarlığı ziyareti/gezisi hakkındaki görüş ve deneyimleri nelerdir?” biçimindedir. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinin alınması için görüşme formunda “Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisinde sizi etkileyen neler yaşadınız, neler düşünüyorsunuz?” sorusuna yer verilmiştir.

Bazı öğrencilerin bu soruya verdikleri çarpıcı cevapları ev deneyimleri aşağıda ifade edilmektedir.

“(...) Cebeci Şehitliğinde görevlinin şehit sayısını tam veremem çünkü sürekli değişiyor dediğinde çok garip oldum. Evet hala şehit veriyoruz, günden güne vatani korumak için çok duygulandım.”

“Sarp arkadaşımın akrabasını bulması çok duyguluydu. O ağladı bende ona sarılıp birlikte ağladık.”

“(...) sadece duygulandım.”

“(...) bir arkadaşımızın hiç görmediği dedesinin mezarını görmemiz.”

“Kazım Karabekir’in mezarını görünce heyecanlandım. (...) Kazım Karabekir sanki oradaymış gibiydi. Biz sizden derste çok bahsettik dedim, çok ilginç bir duyguydu. Tarih yazan insanların arasında dolaşmak”

“Şehitlikte, şehitlerin bazılarının aileleri oraya ziyaretçi defteri koymuş. O defteri açtık okuduk, çok duygulandık. Kutunun içinde de şehitlerin aileleriyle hatta küçük çocuklarıyla fotoğrafları var onlara baktık. (...) Ziyaret defterine duygularımızı yazdık.

“Yazmak istemiyorum. Şunu diyebilirim; erkek olmasam bizimkiler dalga geçmese ağlardım.”

“Gözlerim doldu. Böyle olacağını düşünmemiştim.”

“Kendimi bir an şehit olmuş hissettim. Kendimi şehitlerin onların anne babasını da kendi annem-babam gibi hissettim duygulandım.”

“Harika bir gezi oldu, tarihimize ilişkin çok şey öğrendim.”

Cevaplar dikkate alındığında gerçekleştirilen gezinin öğrenciler üzerinde önemli bir etki bıraktığı, öğrencilerin mezarlıklara ilişkin genel olumsuz duygu ve düşüncesinin kırıldığı, şehit, şehitlik, devlet büyükleri hakkında var olan bazı temel bilgilerin üzerine yenilerini ekledikleri ve yoğun bir duygu yaşadıkları belirlenmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Bu çalışmada, Sosyal bilgiler Dersi'nde, Sosyal Bilgiler Dersi'nin üç ana ögesinden biri olan değerlerin öğretiminde şehitliklerin ve mezarlıkların nasıl etkiye sahip olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi'nde mezarlıkların ve şehitliklerin kullanımıyla ilgili hâlihazırdaki literatürde deneysel ve istatistiksel verilerin kullanıldığı herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma hem öğrencinin yaşadığı ülkenin tarihi ve coğrafi yapısını anlaması hem de ciddi birer kaynak olan mezarlıkların ve şehitliklerin Sosyal Bilgiler öğretiminde değerlerin yeni nesillere aktarılmasındaki olumlu etkisi vurgulanmak istenmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan verilerin çözümlenmesinde nitel araştırma türlerinden biri olan “betimsel analiz” tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerin Mezarlıklar, Şehitlikler ve Devlet Mezarlıkları hakkında düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formu Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve sonrası öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmanın uygulama aşaması, 2008-2009 öğretim yılında özel bir kolejde öğrenim gören 8. sınıf öğrencileridir. Çalışma grubunda 19 öğrenci yer almaktadır. Bu öğrencilerin 7'si kız, 12'si erkektir.

Hazırlanan görüşme formu Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve sonrası öğrencilere uygulanmıştır. Aşağıda Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi ve sonrası öğrencilerin görüşme formundaki maddelere verdikleri yanıtlar ile her maddenin ilgili alt probleme ilişkin bulguları ve sonuçları özetlenmektedir.

Çalışmanın birinci alt problemi “öğrencilerin mezarlıklar (kabir) hakkındaki görüşleri nelerdir?” biçiminde ifade edilmiştir. Çalışmanın bu ilk problemin çözümlenebilmesi için öğrencilere “mezarlık senin için ne ifade ediyor, sana neler hissettiriyor?” sorusu yöneltilmiştir. Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi öncesi

“mezarlık senin için ne ifade ediyor, sana neler hissettiriyor sorusuna öğrencilerin verdiği ifadeler arasında ağırlıklı olarak mezarlıkları korkutucu, ürkütücü ve bunaltıcı yerler olarak görülmüştür. Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisi sonrası çalışmaya katılan öğrencinin mezarlıkların kendilerine hissettirdikleri duyguların neredeyse tamamen değiştiği görülmektedir. Gezinin amacına ulaşması ve etkili olmasında var olan olumsuz durumun ortadan kalkmış olması etkili olmuştur.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin olarak çalışma grubuna gezi öncesi ve sonrası “Şehitlikler senin için ne ifade ediyor? Sana neler hissettiriyor?” sorusuna cevap vermeleri istenmiştir. Gezi öncesi öğrenciler vatan sevgisi, bağımsızlık gibi sadece iki değer üzerinde odaklanmışken, gezi sonrası öğrencilerin değer kazanımlarında artış olduğu gözlenmiş, diğer değerlerin yanında bağımsızlık, sorumluluk, çalışkanlık gibi diğer değerlerin de kazanıldığı belirlenmiştir. Bunun yanında öğrencilerde, kendi davranışlarından dolayı (gerektiğinden daha az çalıştığını düşündüğü için) utanma duygusu da öne çıkmıştır.

Çalışmanın üçüncü alt problemi “Öğrencilerin, Şehitlik ya da Devlet Mezarlığı ziyaretinin insana kazandırdıkları hakkındaki görüşleri nelerdir?” biçimindedir. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinin alınması için görüşme formunda “Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti insana neler kazandırır?” sorusuna yer verilmiştir. Çalışmaya katılan 19 öğrencinin Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti öncesinde söz konusu ziyaretin insana kazandıracakları kazanımlar; vatan sevgisi, milli duygular, vatan aşkı ve kişiden kişiye değişebileceği şeklindedir. Gezi sonrasında, Şehitlikler ya da Devlet Mezarlığı ziyareti sonrasında söz konusu ziyaretin insana kazandıracakları kazanımlar; vatan sevgisi, milli duygular, bağımsızlık duygusu, vatan aşkı, geçmişi tanıma, bayrak sevgisi, devlet sevgisi, sorumluluk duygusu biçiminde boyutlandırılmıştır. Görüldüğü üzere gezi sonrasında öğrencilerin değer kazanımında bir artış gözlemlenmiştir.

Çalışmanın dördüncü alt problemi “Öğrencilerin, bir devletin şehitlik ya da Devlet Mezarlığı oluşturma gerekçeleri hakkındaki düşünceleri nelerdir?” biçimindedir. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinin alınması için görüşme formunda “Bir devlet neden şehitlik ya da Devlet Mezarlığı yapma ihtiyacı duyar, neden?” sorusuna yer verilmiştir. Şehitlik/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesinde

öğrenciler, böyle bir mekânın oluşturulma gerekçelerini; şehitlere ve devlet büyüklerine saygı göstergesi, bir ülkenin varoluş simgesi, şehitlere ve devlet büyüklerine sahip çıkma, toplu ziyaret kolaylığı, anıların korunması, anma gereksinimi, varlıklarını kanıtlama, vefa borcunun ödenmesi, bir arada olmalarının sağlanması olmak üzere 9 boyutta toplanmaktadır. Şehitlik/Devlet Mezarlığı ziyareti sonrasında öğrencilerin bu mekânların oluşturulma gerekçelerini, ziyaret öncesindeki görüşlerine ek olarak tarihi öğrenme-öğretmenin en önemli yolu, bu mekânların devletin kimliği niteliğinde olması, geçmişle gurur duyma boyutları belirlenmiştir. Şehitlik/Devlet Mezarlığı ziyareti öncesi ifade edilen ziyaret kolaylığı, anıların korunması, şehit ve devlet büyüklerinin bir arada bulunması olarak belirlenen boyutla ziyaret sonrasında ifade edilmemişlerdir. Ziyaret sonrası saygı, varoluş simgesi, vefa borcu boyutlarında ziyaret öncesine göre bir artış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın beşinci alt problemi “Öğrencilerin, şehitlik ve Devlet Mezarlığı ziyareti/gezisi hakkındaki görüş ve deneyimleri nelerdir?” biçimindedir. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinin alınması için görüşme formunda “Şehitlik ve Devlet Mezarlığı gezisinde sizi etkileyen neler yaşadınız, neler düşünüyorsunuz?” sorusuna yer verilmiştir. Cevaplar dikkate alındığında gerçekleştirilen gezinin öğrenciler üzerinde önemli bir etki bıraktığı, öğrencilerin mezarlıklara ilişkin genel olumsuz duygu ve düşüncesinin kırıldığı, şehit, şehitlik, devlet büyükleri hakkında var olan bazı temel bilgilerin üzerine yenilerini ekledikleri ve yoğun bir duygu yaşadıkları belirlenmiştir.

Bunların yanı sıra öğrencilerin sorgulama, zaman ve kronolojiyi algılama, çıkarımda bulunma, empati kurma kabiliyetleri pekiştirilmiştir. Öğrencilerin Devlet Mezarlığı ve Cebeci Şehitliği gezilerinde orada defnedilmiş kişilerin yaşadığı dönemlerin zaman ve şartlarını göz önünde bulundurmakta güçlük çekmedikleri de gözlenmiştir. Mezarlıklardan ve şehitliklerden yaralanılmasının öğrencilerin derse daha fazla ilgi duymalarını da tetiklemiştir. Öğrencilerin hepsi gezi sonrasında bu gezinin tekrarlanmasını belirtmiştir.

İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi kazanımları incelendiğinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen beceriler ve

bunlara ilişkin değerler ile araştırmanın örtüştüğüne ulaşılmıştır. İlgili kazanım, beceriler dikkate alındığında öğrencilere kazandırılmak istenen değerler; sorumluluk, vatanseverlik, dayanışma, özgürlük ve bağımsızlık, çalışkanlık, Türk büyüklerine saygı ve duyarlılık olarak tanımlanmıştır. Gezi sonrası bu değerlerin büyük kısmının öğrenciler tarafından ifade edilmiş olması mezarlıkların ve şehitliklerin Sosyal Bilgiler Dersi'nde kullanılmasının uygun olduğunu göstermiştir.

6.2. Öneriler

Araştırmanın bu kısmında, araştırma bulgularına dayalı olarak geliştirilen öneriler bulunmaktadır.

1. Bu araştırmaya başlarken Türkiye'de mezarlıklar ve şehitliklerin eğitimde kullanılmasına yeterince önem verilmediği gözlemlenmiştir. Bu incelemeler dikkate alındığında kent ya da kırsal alanda bulunan mezarlıkların ve şehitliklerin eğitimde kullanıma yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Bu çalışmaların yaygınlaşması ve uygulamalardaki olumlu ya da olumsuz tecrübelerin öğretmenler ve öğrenciler tarafından paylaşılması için internet ortamında paylaşılabilecek bir web sayfası kurulması gerekmektedir.
2. Mezarlıkların ve şehitliklerin kullanılarak ders işlenmesi, Sosyal Bilgiler müfredatına içerik olarak uygun olmasına rağmen, süre konusunda sıkıntı oluşturduğu gözlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığınca, Sosyal Bilgiler Dersinin mezarlıklar ve şehitliklerde öğretimine ilişkin bir program hazırlamalıdır. Sadece İlköğretim Sosyal Bilgiler müfredatında değil, orta öğretim Tarih Dersi müfredatında da değişiklikler yapıp mezarlık ve şehitlik eğitimi ilköğretim ve ortaöğretimde birbirinin devamı niteliğinde olmalıdır. Öğrenci her yıl bir önceki yıldan daha çok deneyimli olarak bu eşsiz yerleri kullanabilmelidir. Bu müfredat değişikliklerinde Görsel Sanatlar, Edebiyat, Sanat Tarihi gibi derslerin de müfredatlarının kazanımlarına dikkat edilmeli ve bu kazanımlarla müfredat değişiklikleri ilişkilendirilmelidir.

3. Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretmenlerine hizmet içi eğitim verilerek mezarlıkların ve şehitliklerin nasıl kullanılacağına ilişkin gezilerin nasıl yapılacağı ve ders planları hakkında bilgiler verilip uygulamalar yaptırılmalıdır.
4. Üniversitelerin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Tarih Öğretmenliği, Görsel Sanatlar Öğretmenliği, Edebiyat Öğretmenliği bölümlerine “Mezarlıklar ve Şehitliklerde Öğretim” adıyla bir ders okutulabilir.
5. Ülkemizin çeşitli yerlerindeki mezarlıklar ve şehitlikler, rehberlik, harita, mezarlık ve şehitlik kayıtları gibi daha birçok konuda geliştirilerek eğitim ve öğretime hazır hale getirilebilir. Bu konuda örnek teşkil edecek pilot mezarlık ve şehitlikler uygulamaya konmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler bu konuda iş birliği içinde bulunmalıdır.
6. Sosyal Bilgiler dersini çocuklara sevdirmek, eğlenceli hale getirmek, dersi ezbercilikten kurtarmak için yeni yöntemler bulunup araştırılırken, mezarlıklar ve şehitlikler yeni bir öğretim yöntemi olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR, M.Şinasi. (2004). **Ünlü Hattatların Mezarları: Gelimli Gidimli Dünya**. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- AÇIKGÖZOĞLU, Ahmet Sacid. (1998). **Hattat Sami Efendi'nin Mezar Taşı Kitabeleri**. Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu 18-20 Aralık 1998 ,Bildiri Özetleri, Mezarlıklar Vakfı, İstanbul: Erkam Baskı.
- AKTEPE, M. Münir. (1982). **Moldovacı Ali Paşa ve Mezar Kitâbesi**. Tarih Enstitüsü Dergisi Sayı: XII, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- ALKAN, Cevat. (1979). **Eğitim Ortamları**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No 5.
- ALTUNYA, Niyazi. (2003). **Vatandaşlık Bilgisi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ARIKAN, Mustafa. (1968). **Mermer ve Mermercilik**. Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.
- ATA, Bahri. (1998). *Tarihi Mezarlıklar, Eğitim ve Bolu Örneği*. **Bolu Bilim, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, 1,26-31.
- AYKAÇ, Necdet ve Hasan Aydın. (2006). **Öğrenme-Öğretme Sürecinde Planlama ve Uygulama**. Ankara:Naturel Yayıncılık.
- BAKIRCI, Naci. (Tarihsiz). **Mevlevi Mezar Taşları**. İstanbul: Rumi Yayınları.
- BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı. (1958). **Türklerde Yazı Sanatı**. Türk ve İslam Sanatları Enstitüsü Yayınlarından, Ankara: Mars T. Ve S. A. Ş. Matbaası.
- BALTIMORE COUNTY PUBLIC SCHOOLS (1998). **The Cemetery as A Source of Information: Investigating the Cultural and Physical Characteristics of a Cemetery**. Educational Support Services, Office of Social Studies, Towson, Maryland.

- BARIŞTA, H. Örcün. (1999). **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Mezar Taşlarından Bazı Takı Tasvirleri**. Ankara: XIII. Türk Tarih Kongesi 4-8 Ekim Kongreye Sunulan Bildiriler.
- BARIŞTA, H. Örcün. (2005). **Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları**. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- BAŞÇETİN, A., G.Tuncer, B. İpekoğlu (1997). **Türkiye Mermer Sektörüne Genel Bir Bakış**. Türkiye II. Mermer Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Türkiye II. Mermer Sempozyumu 1-2 Mayıs 1997 Afyon, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Afyon İl Temsilciliği, Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık.
- BAŞKAN, Seyfi. (1996). **Karamanoğulları Dönemi Konya Mezartaşları**, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- BERK, Süleyman. (2006). **Zamanı Aşan Taşlar**. Zeytinburnu Belediyesi Yayın No: 7, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- BİLGİN, Mualla, Elif Çakır. (1998). **Mermer Araştırması**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1998-1.
- BOYRAZ, Şeref. (2003). **Türkiye’de Mezar Taşı Sözleri**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- CAN, Yılmaz, Recep Gün. (2005). **Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği**. Samsun: Din ve Bilim Kitapları.
- CİMİLLİ, Canan. (2004), “ Osmanlı’da Servi Motifinin İnançla Bağlantısı”, **Sanat ve İnanç 2**. Yayına hazırlayan: Banu Mahir- Halenur Katipoğlu, Mimar Sinan Güzel sanatlar Üniversitesi Türk sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel sanatlar Üniversitesi Matbaası.
- ÇAKIROĞLU, O. (1987). *Cumhuriyet Döneminden Bu Yana Sosyal Bilgiler Öğretmeni Yetiştirmenin Dünü, Bu Günü, Yarını*. **Gazi Üniversitesi Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu**. Ankara

- ÇAY, M. Abdulhâluk. (1983). **Anadolu’da Türk Damgası Koç Heykel-Mezar Taşları ve Türkler’de Koç-Koyun Meselesi.** Ankara: Türk Kültürünü araştırma Enstitüsü.
- ÇELİKKAYA, Hasan (1996). **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi.** İstanbul: Alfa Yayınları.
- DAĞLIOĞLU, Hikmet Turan. (1936). **Edirne Mezarları.** İstanbul: Devlet Basımevi.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. (2007). **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat.** Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİRLİK, Ünal Şöhret. (2004). **Mezartaşı Edebiyatı.** Fethiye: Dirlik Yayınları.
- DOĞANAY, Ahmet. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretimi. **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi.** (Edt. Cemil Öztürk-Dursun Dilek). Ankara: PegamA. S. 15-46.
- DOĞANAY, Aziz. (2004), “ Türklerde Ahiret İnancının Mezar Yapı ve Bezemelerine Tesiri”. **Sanat ve İnanç 2.** Yayına hazırlayan: Banu Mahir-Halenur Katipoğlu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel sanatlar Üniversitesi Matbaası.
- DOĞANAY, Hayati. (1993), **Coğrafyada Metodoloji.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Kitapları Dizisi.
- DÖNMEZ, Cengiz. (2003). **Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler: Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu.** Şahin, C. (Ed.). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- EYİCE, Semavi. (1968). **Türk Tarihinin Ana Hatları.** Ankara: Belleten, Cilt XXXII, Sayı: 128 (Ekim 1968’den ayrı basım) Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- EYİCE, Semavi. (1996). **Mezarlıklar ve Hazireler.** Ankara: (İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri’nden ayrı basım) Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- GÖDE, Kemal. (1992). **Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti Tarihi**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası Ofset Tesisleri.
- GÖKALP, Ziya. (1974). Hazırlayan: Fikret Şahoğlu, **Türk Medeniyeti Tarihi 1. Kitap**. İstanbul: Toker Basımevi.
- GRAMMONT, Jean-Louis Bacque-Grammont. (1994). **Osmanlı Döneminde Mermer Kullanımı Hakkında Bazı Düşünceler (X. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- GRAMMONT, Jean-Louis Bacque-Grammont. (2002). **20. Yüzyılın Sonunda Osmanlı Tarihi ve Yardımcı Bilimleri Hakkında Düşünceler**. XIII. Türk tarih Kongresi Ankara 4-5 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- GÜNDEM, Suat (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış. İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları*. Ankara: TED Yayınları.
- GÜVEN, Sami (1999). **Toplum Bilim**. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- HASEKİ, Metin. (1977). **Plastik Açından Türk Mezar Taşları**. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yeterlilik Tezi, İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Yayın No:61
- İlköğretim Sosyal Bilgiler 8 Öğretmen Kılavuz Kitabı. (2008). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı
- İNALTEKİN, A. Kadir. (1988). **Mezar Taşları**. Ankara: Şanal Matbaası.
- İNAN, Abdulkadir. (1976). **Eski Türk Dini Tarihi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İZDEM, Ekmel. (1972). **Tarih Boyunca Türk Kültürü ve Sanatı**. İstanbul: Birlik Matbaası.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2000). *Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı*. **Türk Psikoloji Dergisi** (45).

- KARABEKİR, Kazım. (2008). **İstiklal Harbimiz**. Cilt 1, Yayına Hazırlayan: Ziver Öktem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KARACA, Zeki. (2001). **Mermer Madenciligi**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Torbalı Meslek Yüksek Okulu Yayınları No:01.
- KARAMAĞARALI, Beyhan. (1972). **Ahlat Mezar Taşları. Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitüsü Sanat tarihi Serisi:1**, Ankara: Güven Matbaası.
- KARAMAĞARALI, Beyhan. (1992). **Ahlat Mezar Taşları**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KOCAOLUK, M. Şükrü. (2003). **İlköğretimde Temel Mevzuat ve Yönetmelikler**. İstanbul: Kocaoluk Yayınevi.
- KÖSE, Halil, Turgay Onargan. (1992). **Mermer**. İzmir: Mühendislik- Mimarlık Fakültesi Basım Ünitesi.
- KUŞOĞLU, Mehmet Zeki (1984). **Mezar Taşlarında Hüve’l Baki**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi.
- KYVIG, David E. , Myron A. Marty. (2000). **Yanıbaşımızdaki Tarih**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı).Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2005). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu** (Taslak Basım). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEMİŞ, Ekrem. (1996). **Türk Kültür Tarihi**. Konya: Günay Ofset.
- MERİÇ, Rıfkı Melül. (1936). **Akşehir Türbe ve Mezarları**. (5. Cilt Türkiyat Mecmuasından Ayrı Basım Fasikül 1). İstanbul: Devlet Basımevi.
- NÜZHET, Sadettin. (1932). **Mezar Kitabeleri**. İstanbul: Reemzi Kitaphanesi
- OĞUZ, Burhan. (2002). **Mezartaşlarında Simgeleşen İnançlar**. İstanbul: Aav Yayınları.
- ÖNDER, Mehmet. (1970). **Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsler**. Türk Etnografya Dergisi Cilt XII-1969’dan Ayrı Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- ÖNKAL, Hakkı. (1992). **Osmanlı Hanedan Türbeleri**. Kültür bakanlığı Yayınları/1404, Sanat Tarihi Dizisi/22. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- ÖRNEK, Sedat Veyis. (1971). **Anadolu Folklorunda Ölüm**. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 218, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ÖZAY, Erdal. (2003). **Ortaöğretim Coğrafya Eğitimi ve Öğretiminde Gezi-Gözlem Metodunun Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi ve Diğer Öğretim Metotlarıyla Karşılaştırılması**. İstanbul: Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- ÖZDEMİR, Nurdane. (1997). **Anadolu Halk Kültüründe Resim, Heykel ve Müziğin Yeri, Önemi**. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- ÖZOĞLU, S. Çetin (1987). **Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları**. Ankara: TED Yayınları
- ÖZTÜRK, Cemil, Rahmi Oltuoğlu. (2002). **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller**, Ankara: PeggemA Yayıncılık.
- PAYKOÇ, Fersun. (1991). **Tarih Öğretimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- PEKTAŞ, Kadir. (2001). **Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali. (2004). **Türkçe Sözlük**. İstanbul: Doğan Kitapçılık AŞ
- SÖZER, Atilla. (1973). **Hava Şehitlerimiz ve Şehitliklerimiz**. T.C. Genelkurmay Başkanlığı Hava Kuvvetleri Komutanlığı.
- ŞAHİN, Tahir Erdoğan. (1995). **Sanat Tarihi I**, İstanbul: Serhat Yayınları.
- ŞEHİTLERİMİZ, (1998). Cilt:1-2-3-4-5. Ankara: Milli Savunma Bakanlığı.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2005). **Türkçe Sözlük**. (Onuncu baskı). Ankara.

- TOPRAK, Burhan. (1963). **Sanat Tarihi**. Cilt 3. İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.
- TUNÇALP, Enver. (1971). **Mezar Taşları ve Manzum Kitabeler**. Ankara: As Matbaası.
- TURAN, Şerafettin. (2000). **Türk Kültür Tarihi**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- TÜRKMEN, Zekeriya, Ahmet Çalışkan, Fatma İlhan. (2007). **Çanakkale Savaşı, Anıtları ve Şehitlikleri**. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- TÜRKMENOĞLU, Hüseyin. (1989). **Mezar-Mezarlık ve Mezartaşları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi**. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 94 Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:18.
- ÜLKEN, H. Ziya (1955). *UNESCO ve Tarih Öğretimi*. **Yeni Öğretmen Dergisi**. (19)
- ÜNVER, A. Süheyl. (1953). **İstanbul'da Sâhâbe Kabirleri**. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği Yayınları.
- ÜNVER, A. Süheyl. (1976). **İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- YAZICI, Hakkı, Kürşat Koca. (2008). **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi (Edtörler: Bayram Tay-Adem Öcal), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- YETKİN, Suut Kemal. (1954). **İslam Sanatı Tarihi**. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Türk İslam ve Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları:2, Güven Basımevi.
- YURT İÇİ ŞEHİTLİKLER, Ankara: T.C. Milli Savunma Bakanlığı.
- YÜCE, Abdülhakim. (2004). **Şehitlik ve Şehitlerin Hayatı**. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.

İnternet Kaynakları:

Barnard, Howard ve Robert Smith. Research & Investigation Project (RIP) - A Grave Undertaking, http://www.memorialhall.mass.edu/classroom/curriculum_8th/unit.. adresinden 27 Haziran 2009 tarihinde alınmıştır.

CÜNDİOĞLU, DÜCANE, Mezar Taşları Müzesi IV, <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2003/NISAN/20/dcundioglu.html> adresinden 1 Eylül 2009 tarihinde alınmıştır.

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html> adresinden, 6 Ağustos 2009 tarihinde alınmıştır.

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html> adresinden 14 Ekim 2009 tarihinde alınmıştır.

<http://ttkb.meb.gov.tr/yenicalismalar/muze/muze.htm> adresinden 19 Ekim 2009 tarihinde alınmıştır.

<http://ttkb.meb.gov.tr/yenicalismalar/muze/muze.htm> adresinden, 4 Temmuz 2009 tarihinde alınmıştır.

<http://www.kulturtv.com.tr/kitap/35716/Sicilli-Osmani> adresinden 1 Ekim 2009 tarihinde alınmıştır.

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23072.html> adresinden 12 Ekim 2009 tarihinde alınmıştır.

Krause, Karen. Cemetery Studies- Milwaukee's Best, Web: <http://www.angelfire.com/ky2/cemetery/forest.htm> adresinden 28 Haziran 2009 tarihinde alınmıştır.

Michigan Historical Center Web: http://www.michigan.gov/printerFriendly/0,1687,7-160-17451_18 adresinden 8 Ekim 2007 tarihinde alınmıştır.

Prather, Linda. "Education World" Web: http://www.education-world.com/a_curr/teacher_feature/teacher_f... adresinden 27 Haziran 2007 tarihinde alınmıştır.

Prather, Linda. Social Studies-Cemetery Studies,
<http://www.angelfire.com/ky2/cemetery/socialstudies.htm> adresinden 27
Haziran 2007 tarihinde alınmıştır.

EKLER

EK-1: Mezarlık Fotoğrafları**Fotoğraf 1: Büyük Mangıt Köyü (Adana/Ceyhan)****Fotoğraf 2: Eyüp Sultan Mezarlığı (İstanbul)**

Fotoğraf 3: Eyüp Sultan Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 4: Eyüp Sultan Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 5: Üçler Mezarlığı (Konya)

Fotoğraf 6: Üçler Mezarlığı (Konya)

Fotoğraf 7: Gölbaşı Mezarlığı (Ankara)

Fotoğraf 8: Gölbaşı Mezarlığı (Ankara)

Fotoğraf 9: Muradiye Türbeleri - II. Murat'ın Mezarı (Bursa)

Fotoğraf 10: Muradiye Türbeleri - II. Murat'ın Mezarı (Bursa)

Fotoğraf 11: Merkezefendi Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 12: Merkezefendi Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 13: Gölbaşı Mezarlığı (Ankara)

Fotoğraf 14: Gölbaşı Mezarlığı (Ankara)

Fotoğraf 15: Gölbaşı Mezarlığı (Ankara)

Fotoğraf 16: Eyüp Sultan Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 17: Üçler Mezarlığı (Konya)

Fotoğraf 18: Merkezefendi Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 19: Eyüp Sultan Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 20: Cebeci Askeri Şehitliği (Ankara)

Fotoğraf 21: Eyüp Sultan Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 22: Eyüp Sultan Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 23: Gölbaşı Mezarlığı (Ankara)

Fotoğraf 24: Seyyid Burhaneddin Hz. Mezarlığı (Kayseri)

Fotoğraf 25: Seyyid Burhaneddin Hz. Mezarlığı (Kayseri)

Fotoğraf 28: Mermerciler Sitesi (Ankara)

Fotoğraf 29: Mermerciler Sitesi (Ankara)

Fotoğraf 30: Ankara- Gölbaşı

Fotoğraf 31: Ankara-Gölbaşı

Fotoğraf 32: Mermerciler Sitesi (Ankara)

Fotoğraf 33: Mermerciler Sitesi (Ankara)

Fotoğraf 34: Karşıyaka Mezarlığı (Ankara)

Fotoğraf 35: Eyüp Sultan Mezarlığı (İstanbul)

Fotoğraf 36: Mermerciler Sitesi (Ankara)

Fotoğraf 37: Büyük Mangıt Köyü Mezarlığı (Adana-Ceyhan)

EK-2: Yurt İçi Şehitlikler Listesi**Yurt İçi Şehitlikler Listesi**

1.Adana	Adana şehitliği
2.Afyon	Yüzbaşı Agah Efendi Şehitliği
3.Afyon	Yıldırım Kemal Şehitliği
4.Afyon	Giresunlular Şehitliği
5.Afyon	Miralay Çiğiltepe Şehitliği
6.Afyon	Eğret Anıtkaya Şehitliği
7.Afyon	Kocatepe Şehitliği
8.Afyon	Hava Şehitliği
9.Afyon	Boldavin Şehitliği
10.Afyon	Büyük Taarruz Şehitliği
11.Ağrı	Hava Şehitliği
12.Ağrı	Kara Şehitliği
13.Ağrı	Doğubayazıt Şehitliği
14.Amasya	Hava Şehitliği
15.Amasya	Garnizon Şehitliği
16.Amasya	Gümüşhacıköy Şehitliği
17.Ankara	Cebeci Askeri Şehitliği
18.Ankara	Sakarya Şehitliği
19.Ankara	Şehitlik Anıtı
20.Ankara	Polatlı Şehitliği
21.Antalya	Duraliler Şehitliği

22.Artvin	Sarıbudak Melo Şehitliği
23.Bilecik	Metristepe Şehitliği
24.Bilecik	İnönü Şehitliği
25.Bilecik	İntikamtepe Şehitliği
26.Bitlis	Bitlis Şehitliği
27.Balıkesir	Garnizon Şehitliği Şehitliği
28.Balıkesir	Hava Şehitliği
29.Balıkesir	Karaağaç Şehitliği
30.Balıkesir	Garnizon Şehitliği
31.Balıkesir	Gönen Garnizon Şehitliği
32.Bolu	Garnizon Şehitliği
33.Burdur	Garnizon Şehitliği
34.Bursa	İnegöl Garnizon Şehitliği
35.Bursa	Şehitler Köyü Şehitliği
36.Bursa	Pınarbaşı Şehitliği
37.Bursa	Hamitler Şehitliği
38.Çanakkale	Hastanebayırı Şehitliği
39. Çanakkale	Kumkale Şehitliği
40. Çanakkale	Anadolu Hamidiyesi Şehitliği
41. Çanakkale	Garnizon Şehitliği
42. Çanakkale	Çardak(Arıburnu) Şehitliği
43. Çanakkale	Nara Barbaros Şehitliği
44. Çanakkale	Hasan Mevsuf Şehitliği
45. Çanakkale	İntepe Şehitliği

46. Çanakkale	Ortaköy Şehitliği
47. Çanakkale	Gelibolu Şehitliği
48. Çanakkale	Sivritepe (Balkan Harbi) Şehitliği
49. Çanakkale	Çamburnu Şehitliği
50. Çanakkale	Mecidiye (Seyit Onbaşı) Şehitliği
51. Çanakkale	Havuzlar Şehitliği
52. Çanakkale	Soğanlıdere Şehitliği
53. Çanakkale	Alçıtepe Şehitliği
54. Çanakkale	Fevzi Çakmak Şehitliği
55. Çanakkale	Çanakkale Şehitler Abidesi
56. Çanakkale	Cephane Şehitliği (İlk Şehitler Abidesi)
57. Çanakkale	Yahya Çavuş Anıtı
58. Çanakkale	Sonok Anıtı
59. Çanakkale	Sargı Yeri (Zıgındere) Şehitliği
60. Çanakkale	Nuri Yamut Anıtı
61. Çanakkale	Kocadere Şehitliği
62. Çanakkale	Mehmetçiğe Saygı Anıtı
63. Çanakkale	Hüseyin Avni Şehitliği
64. Çanakkale	Akbaş(Yalova Köyü) Şehitliği
65. Çanakkale	57 nci Alay Şehitliği
66. Çanakkale	Mehmet Çavuş Şehitliği
67. Çanakkale	Talat Göktepe Şehitliği
68. Çanakkale	Nazif Çakmak Anıtı
69. Çanakkale	Üsteğmen Hasan Tahsin Şehitliği

70. Çanakkale	Yarbay Halit ve Ziya Bey Şehitliği
71. Çanakkale	Kireçtepe Şehitliği
72. Çanakkale	Kumköy Şehitliği
73. Çanakkale	Alman Hemşire Madam Erika'nın Mezarı
74. Çanakkale	Anafarta Dereler Şehitliği
75. Çanakkale	Anafarta Tepe Şehitliği
76. Çanakkale	İsimsiz Topçu Yüzbaşı Şehitliği
77. Çanakkale	Kaymakam Hasan Bey Şehitliği
78. Çanakkale	Yüzbaşı Mehmet Şehitliği
79. Çanakkale	Hüseyin Ağa (Seddülbahir) Şehitliği
80.Çankırı	Çerkeş Şehitliği
81.Çankırı	Garnizon Şehitliği
82.Çorum	Garnizon Şehitliği
83.Denizli	Garnizon Şehitliği
84.Denizli	Garnizon Şehitliği
85.Diyarbakır	Kara Şehitliği
86.Diyarbakır	Hava Şehitliği
87.Diyarbakır	Kulp Şehitliği
88.Düzce	Garnizon Şehitliği
89.Edirne	Babadan Oğula Şehitliği
90. Edirne	Jandarma Söğütlük Şehitliği
91. Edirne	Geçkinli Şehitliği
92. Edirne	Balkan Harbi Şehitliği
93. Edirne	Sarayıcı Balkan Harbi Şehitliği

94. Edirne	Keşan Şehitliği
95. Edirne	Havsa Şehitliği
96. Edirne	Garnizon Şehitliği
97.Elazığ	İcadiye Şehitliği
98.Erzincan	3 ncü Ordu Hava Şehitliği
99.Erzincan	3 ncü Ordu Kara Şehitliği
100.Erzincan	3 ncü Ordu İç Güvenlik Şehitler Abidesi
101.Erzurum	Karskapı Şehitliği
102.Erzurum	1877 -1878 Türk Rus Savaşı Şehitliği (Paşapınar Nenehatun Şehitliği)
103.Erzurum	Aziziye Şehitliği
104.Erzurum	Yeşilyayla Şehitliği
105.Erzurum	Garnizon Şehitliği
106.Erzurum	Kandilli Garnizon Şehitliği
107.Erzurum	Hasankale Şehitliği
108.Erzurum	Köprüköy Şehitliği
109.Erzurum	Sivaslı Ali Çavuş Şehitliği
110.Erzurum	İspir Şehitliği
111.Erzurum	Tortum Şehitliği
112.Erzurum	Dumlu Şehitliği
113. Erzurum	Yeşildere Şehitliği
114.Eskişehir	Hava Şehitliği
115.Eskişehir	Kanlıpınar Şehitliği
116.Eskişehir	Hava Şehitliği

117.Gaziantep	Gaziantep Şehitliği
118.Gaziantep	Nizip Şehitliği
119.Gaziantep	Islahiye Şehitliği
120.Gaziantep	Yeşilkent Şehitliği
121.Hatay	Askeri Şehitliği
122. Hatay	Hava Şehitliği
123. Hatay	Kırıkhan Şehitliği
124. Hatay	Antakya Şehitliği
125. Hatay	İskenderun Şehitliği
126. Isparta	Garnizon Şehitliği
127.Isparta	Garnizon Şehitliği
128.İçel	Çamalan Şehitliği
129.İçel	Mersin Şehitliği
130.İstanbul	Küçükyalı Şehitliği
131.İstanbul	Edirnekapı Şehitliği
132.İstanbul	Hadımköy Şehitliği
133.İstanbul	Alaiye Şehitliği
134.İstanbul	Çifte Nöbetçiler Şehitliği
135.İstanbul	Gazilertepe Şehitliği
136.İstanbul	Sakızağacı Hava Şehitliği
137. İzmir	Boyatlı Garnizon Şehitliği
138. İzmir	Urla Şehitliği
139. İzmir	Kadifekale Şehitliği
140. İzmir	Kubilay Şehitliği ve Anıtı

141. İzmir	Garnizon Şehitliği
142. İzmir	Garnizon Şehitliği
143. İzmir	Garnizon Şehitliği
144.Kars	Garnizon Şehitliği
145. Kars	Subatan Şehitliği
146. Kars	Sarıkamış Şehitliği
147. Kars	Allahuekber Şehitliği
148. Kars	Batı Kışla Şehitliği
149.Kayseri	Kayseri Garnizon Şehitliği
150.Kırklareli	Garnizon Şehitliği
151. Kırklareli	Kırk Şehitler Şehitliği
152. Kırklareli	Lüleburgaz Şehitliği
153. Kırklareli	Babaeski Şehitliği
154. Kırklareli	Cevizköy Şehitliği
155. Kırklareli	Poyralı Şehitliği
156.Kırşehir	Ahmet Tozluklu Şehitliği
157.Kocaeli	Körfez Şehitliği
158. Kocaeli	Garnizon Şehitliği
159. Kocaeli	Gebze Şehitliği
160. Kocaeli	Bağçeşme Şehitliği
161.Konya	Garnizon Şehitliği
162. Konya	Akşehir Şehitliği
163. Konya	Meydanbaşı Şehitliği
164.Kütahya	Aslıhanlar Şehitliği

165. Kütahya	Şehit Sancaktar Anıtı
166. Kütahya	Yüzbaşı Şekip Efendi Şehitliği
167. Kütahya	Zafertepe Anıtı
168. Kütahya	Tayyare Şehitliği
169. Kütahya	Dumlupınar Şehitliği
170.Kütahya	Cevizdere Şehitliği
171.Malatya	Garnizon Şehitliği
172.Malatya	Yaka Şehitliği
173.Manisa	Soma Şehitliği
174. Manisa	Garnizon Şehitliği
175. Manisa	Çinge Şehitliği
176. Manisa	Garnizon Şehitliği
177.K.Maraş	Garnizon Şehitliği
178.Mardin	Mardin Şehitliği
179.Muş	Garnizon Şehitliği
180.Niğde	Bor Şehitliği
181.Niğde	Garnizon Şehitliği
182.Niğde	Hava Şehitliği
183.Ordu	Garnizon Şehitliği
184.Ordu	Fatsa Şehitliği
185.Sakarya	Garnizon Şehitliği
186.Samsun	Garnizon Şehitliği
187.Samsun	Bafra Şehitliği
188.Siirt	Garnizon Şehitliği

189.Sivas	Zara Şehitliği
190.Sivas	Koyulhisar Şehitliği
191.Sivas	Garnizon Şehitliği
192.Sivas	915 Merzifon Taburu Şehitliği
193.Tekirdağ	Kurtçeşme Şehitliği
194.Tekirdağ	Çorlu Hava Şehitliği
195.Tekirdağ	M.Ereğlisi Şehitliği
196.Tokat	Tokat Şehitliği
197.Tokat	Erbaa Şehitliği
198.Trabzon	Askeri Şehitliği
199.Trabzon	Çataltepe Şehitliği
200. Trabzon	Harmantepe Şehitliği
201. Trabzon	Sultan Murat Şehitliği
202. Trabzon	Yeşilyurt Şehitliği
203. Trabzon	Seslikaya Şehitliği
204.Şanlıurfa	Garnizon Şehitliği
205.Şanlıurfa	Siverek Şehitliği
206.Aksaray	Aksaray Şehitliği
207.Ardahan	Ardahan Şehitliği
208.Ardahan	Taşlıdere Şehitliği
209.Iğdır	Suveren Şehitliği
210.Osmaniye	Osmaniye Şehitliği
211.Osmaniye	Garnizon Şehitliği

EK-3: Yurt Dışı Şehitlikler Listesi**Yurt Dışı Şehitlikleri Listesi**

1.Almanya	Hannover'deki İki Yeniçeriye ait Mezar
2.Arnavutluk	Hasan Rıza Paşa'nın Mezarı
3.Azerbaycan	Bakü Şehitliği
4. Azerbaycan	Neftçala Şehitliği
5. Azerbaycan	Gökçay Şehitliği
6. Azerbaycan	Şeki Şehitliği
7. Azerbaycan	Şamahı Şehitliği
8. Azerbaycan	Maştaga Şehitliği
9.Bosna-Hersek	Kamengrad Şehitliği
10.Burma	Thayetmyo Şehitliği
11.Burma	Meikhtila Şehitliği
12.Çek Cumhuriyeti	Hodonin Şehitliği
13. Çek Cumhuriyeti	Pardubice Şehitliği
14. Çek Cumhuriyeti	Valasske Meziriçi Şehitliği
15.Güney Kore	Pusan Şehitliği
16.Hindistan	Bellary Şehitliği
17.Irak	Bağdat Şehitliği
18.Irak	Kut Şehitliği
19.İngiltere	Brookwood Hava Şehitliği
20. İngiltere	Portsmouth Deniz Şehitliği
21. İngiltere	Man Adası Şehitliği
22.İsrail	Ramleh Şehitliği

23.İsrail	Tiberias Şehitliği
24. İsrail	Beer Sheva Zafer Anıtı
25.İtalya	Trieste Şehitliği
26.Japonya	Ertuğrul Şehitliği
27.KKTC	Boğaz Şehitliği
28. KKTC	Canbulat Şehitliği
29. KKTC	Çanakkale Şehitliği
30. KKTC	Çifte Mazgallar Şehitliği
31. KKTC	Girne Deniz Şehitliği
32. KKTC	Karaoğlanoğlu Şehitliği
33. KKTC	Lefkoşa Şehitliği
34. KKTC	Gazi Mağusa(Çanakkale) Şehitliği
35. KKTC	Ortaköy Şehitliği
36. KKTC	Tekke Bahçe Şehitliği
37.Letonya	Cesis Şehitliği
38.Macaristan	Budapeşte Şehitliği
39.Malta	Malta Şehitliği
40.Mısır	Kahire Şehitliği
41.Mısır	İskenderiye Şehitliği
42.Polonya	Krakow Şehitliği
43.Romanya	Bükreş Şehitliği
44. Romanya	Braila Şehitliği
45. Romanya	Slaboiza Şehitliği
46.Suriye	Şam Hava Şehitliği

47.Ürdün	Şalt Şehitliği
48.Ukrayna	Sivastopol Şehitliği
49. Ukrayna	Gutisko Şehitliği
50. Ukrayna	Lopuşnya Şehitliği
51. Ukrayna	Vehyna-Lıpitsya Şehitliği
52. Ukrayna	Pukiv Şehitliği
53. Ukrayna	Rogatin Şehitliği
54. Ukrayna	Meçisçiv Şehitliği
55.Yunanistan	Korfu Şehitliği
56.Yunanistan	Pire Şehitliği

EK 4: Sosyal Etkinlik Yönetmeliği ve Gezi Prosedürü

Sosyal Etkinlik Yönetmeliği ve Gezi Prosedürü

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği

Millî Eğitim Bakanlığından

Resmi Gazete Tarihi: 13/01/2005

Resmi Gazete Sayısı: 25699

BİRİNCİ BÖLÜM : Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

Madde 1 - (Değişik madde: 02/03/2008 - 26803 S. R.G. Yön./1. md.)

Bu Yönetmeliğin amacı; resmî, özel ilköğretim ve ortaöğretim okul, kurumlarında ders programlarının yanında öğrencide güven ve sorumluluk duygusu geliştirmeye, yeni ilgi alanları oluşturmaya ve beceriler kazandırmaya yönelik bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda öğrenci kulübü ile toplum hizmeti çalışmalarının usul ve esasları düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2 - (Değişik madde: 02/03/2008 - 26803 S. R.G. Yön./2. md.)

Bu Yönetmelik; resmî, özel ilköğretim ve ortaöğretim okul, kurumlarında; bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda yapılacak etkinlikler ile törenler ve diğer çalışmaların düzenlenip yürütülmesiyle ilgili esasları kapsar.

Dayanak

Madde 3 - (Değişik madde: 02/03/2008 - 26803 S. R.G. Yön./3. md.)

Bu Yönetmelik, 14/6/1973 tarihli ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 62 nci maddesi, 30/4/1992 tarihli ve 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanunun 2 nci maddesi, 5/6/1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 11 inci maddesi, 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanununun 11 inci maddesi ile 8/2/2007 tarihli

ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun 11 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Konu ile ilgili olarak şu madde yer almaktadır:

Geziler

Madde 21 - (Değişik madde: 12/09/2005-25904 S.R.G. Yön/2.mad; Değişik madde: 02/03/2008 - 26803 S. R.G. Yön./12. md.)

Öğrencilerin seviyelerine göre bilgi, görgü ve yeteneklerini geliştirmek; yaparak yaşayarak öğrenmelerine imkân vermek ve derslerin uygulama ortamında yapılmasını sağlamak; onlara çevrelerini, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerini tanıtmak, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yakından izletmek amacıyla yakın çevre ve yurt içi geziler ile diğer ülke ve toplumları tanıtmak üzere yurt dışı geziler düzenlenebilir.

Öğretim programının gerektirdiği ve öğretmen tarafından okul dışında yapılması uygun görülen araştırma, inceleme, izleme, tanıma ve uygulama amacıyla yapılan okul dışı etkinlik ve ziyaretler ilgili ders kapsamında; diğer geziler sosyal etkinlikler kapsamında yapılır.

Ancak, ilköğretim 1-3 üncü sınıf öğrencileri; taşıma mesafesine bakılmaksızın il sınırları içindeki gezilerle gününbirlik yapılacak il dışı gezilere katılabilirler.

Gezilerde aşağıdaki hususlara uyulur;

a) Gezi yapılacak yerler belirlenirken, yakın çevre gezilerine öncelik verilir. Gezilerin, amacına uygun olarak gündüz yapılmasına özen gösterilir.

b) Sınıf/şube rehber öğretmenleri, ders öğretmenleri veya danışman öğretmenlerce, herhangi bir ders veya sosyal etkinlik kapsamında yapılacak etkinliklerle ilgili Gezi Planları (EK-13), en az 7 gün önce okul müdürlüğüne verilir. Gezi planı ile birlikte geziye katılacak yönetici, öğretmen, öğrenci ve varsa velilerin isimleri, adresleri, ulaşılacak yakınlarının telefon numaralarının yer aldığı bir liste hazırlanarak bir nüshası okul yönetimine verilir.

c) Öğretim programları gereği yapılacak geziler için ders yılı başında; yıllık planda yer almayıp derslerin işlenişi sırasında fırsat eğitiminden yararlanmak amacıyla yapılacak geziler için gezi öncesinde; sosyal etkinlikler kapsamında yapılacak bilimsel, kültürel, turizm, spor ve ziyaret amaçlı geziler için, onay alınmadan önce velilerden öğrencilere ait yazılı izin belgesi alınır.

ç) Gezilerde, 40 öğrenciye kadar bir yönetici ve en fazla iki sorumlu öğretmen görevlendirilir. İmkânlar ölçüsünde sosyal etkinlikler kurulunca uygun bulunan velilerin de geziye katılımı sağlanır. Ekonomik durumları yetersiz öğrencilerin gezi giderleri, okul-aile birliklerince karşılanabilir.

d) Öğretim programları kapsamında yapılacak gezilerin o ders saati içinde yapılmasına özen gösterilir. Ancak gezinin bu süreyi aşabileceği durumlarda okul yönetiminin bilgisi dahilinde ders öğretmenlerince gerekli önlemler alınır.

e) Sosyal etkinlikler kapsamında yapılacak geziler, dersleri aksatmayacak şekilde hafta sonu tatilleri veya bayram tatili günlerinde düzenlenir. Ancak gezi düzenlenen yerin uzaklığı sebebiyle daha uzun zaman gerektiren gezilerden dolayı yapılamayan dersler telafi edilir.

f) Okul müdürü, gezilerle ilgili belgeleri inceler ve yetkisinde olanları onaylar. Yetkisi dışındaki gezilerle ilgili yazıyı da en kısa sürede onay alınmak üzere il/ilçe millî eğitim müdürlüğüne gönderir.

g) Büyükşehir belediye sınırları dâhil olmak üzere, il/ilçe belediye sınırları içinde yapılan ders programları kapsamındaki yıllık ders planında yer alan bilimsel inceleme, araştırma, gözlem ve uygulama gezileriyle ilgili onay okul müdürünce verilir.

ğ) Okulun bulunduğu il/ilçe sınırları içinde sosyal etkinlik kapsamında yapılacak gezilerle ilgili onay, okul müdürlüğünün önerisi üzerine il/ilçe millî eğitim müdürünce; il sınırları dışına yapılacak gezilerle ilgili onay ise il/ilçe millî eğitim müdürlüğünün önerisi üzerine mülkî amirce verilir.

h) Yurt dışında yapılacak bilim, sanat, tiyatro, spor, müzik, halk oyunları, beceri yarışma, sosyal etkinlik ve bunların hazırlık çalışmaları ile gezilere katılacak resmî/özel örgün ve yaygın eğitim kurumlarının yönetici, öğretmen ve öğrencilerinin

görevli-izinli sayılmalarına ilişkin onay, il millî eğitim müdürlerinin önerisi üzerine valiliklerce verilir.

ı) İl içi ve il dışı gezilerde öğrencilerin kaza sigorta işlemleri, geziye gidilecek araçların seçilmesi ve diğer konularda, Okul Gezileri Çerçeve Sözleşmesinde belirtilen hükümlere uyulur.

i) Öğretim programı ve sosyal etkinlik kapsamında yapılacak gezilerde gerektiğinde kamu araçlarından yararlanılabilir.

j) Gezi ile ilgili sözleşme şartlarının yerine getirilip getirilmediği, geziye katılanların hazır olup olmadıkları ve benzeri hususların yer aldığı başlangıç tutanağı ile gezinin bitiminde gezinin amacına uygun olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilemediğine ilişkin tutanak düzenlenir (<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23072.html>, 25. 07.2009, saat 19:29)

EK-5: Uygulanabilecek Çalışma Kağıtları (7. Sınıf)

Dersin Adı	SOSYAL BİLGİLER
Sınıf	7
Ünitenin Adı	ÜLKEMİZDE NÜFUS
Konu	MERHABA DOYDUĞUM TOPRAK
Önerilen Süre/Tarih	3 hafta
Kazanımlar	Mezar taşlarından yararlanarak ülkemiz nüfusunun özellikler ile ilgili verileri yorumlar. Mezar taşlarından faydalanarak göçün neden ve sonuçları hakkında çıkarımda ve yorumlarda bulunur.
Öğretme- Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru –cevap Tartışma Gezi- Gözlem Tekniği
SÜREÇ Örnek olarak sunulan çalışma kağıtları Ülkemizde Nüfus ünitesi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu çalışma kâğıtları örnek teşkil etmesi amacıyla hazırlanmıştır. Hepsinin aynı anda kullanılması zorunluluğu yoktur. Öğretmen, öğrenci sayısı, mezarlığın büyüklüğü ve defin sayısı, öğrencilerin bulunduğu şehir, ilçe, köy vb. ve ders süresini dikkate alarak değişiklikler yapabilir. Çalışma kağıtlarına, Türkçe, Görsel Sanatlar ve Teknoloji Tasarım Derslerini de ilgilendiren, Sosyal Bilgiler ve diğer derslerin bütünlüğünü ve ilişkisini vurgulayan çalışma kağıtları da eklenmiştir.	

GÖLBAŞI (ANKARA) MEZARLIĞI

ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KÂĞIDI

Yönerge: Aşağıda Gölbaşı Mezarlığı'nda bulunan mezar taşları yer almaktadır. Mezar taşlarını dikkatlice inceleyiniz. Soruları bu mezar taşlarını dikkate alarak cevaplandırınız.

1. Gölbaşı Mezarlığı'ndaki mezar taşlarında yer alan şehirleri sıralayınız.

.....

.....

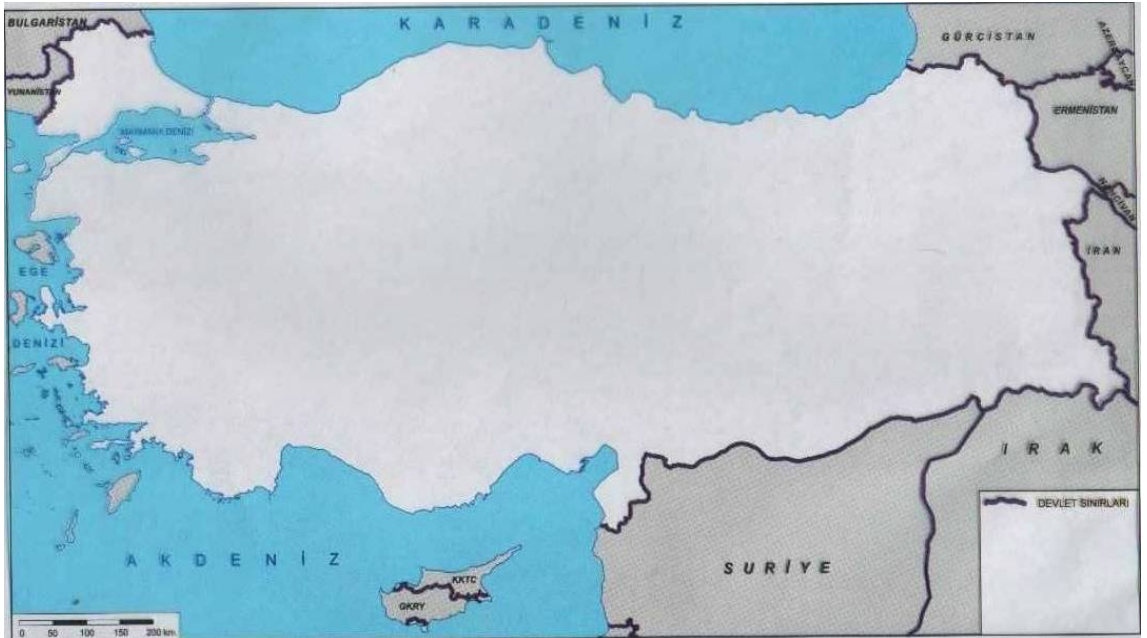
.....

.....

.....

.....

2. Yukarıda sıraladığınız şehirlerin bulunduğu yerleri dilsiz Türkiye haritasında işaretleyiniz.

3. Gölbaşı Mezarlığı'ndaki mezar taşlarından *bir tanesini* seçiniz ve bundan sonraki soruları seçtiğiniz mezar taşındaki bilgileri dikkatlice inceleyerek cevaplandırınız.

SEÇTİĞİNİZ MEZAR TAŞI SAHİBİNİN;

Adı:
Soyadı:
Doğum Yeri:
Doğum ve ölüm tarihleri:
Kaç yaşında vefat etmiştir?
Mezar taşında sembol ya da şekiller var mı? Varsa ne anlama geldiğini araştırıp yazınız.

Mezar taşı sahibinin doğduğu yere ilişkin aşağıda istenen bilgileri araştırıp yazınız.

Vefat Eden Kişinin Doğduğu Yerin;
Nüfusu:
Yüzölçümü:
Nüfus yoğunluğu:
İklimi:
Yeryüzü şekilleri:
Ekonomik faaliyetleri:
Yer altı kaynakları:
Eğitim ve sağlık olanakları:

4. Mezar taşı sahibinin defnedildiği Ankara'ya ilişkin aşağıda istenen bilgileri araştırıp yazınız.

Vefat Eden Kişinin Defnedildiği Yerin;
Nüfusu:
Yüzölçümü:
Nüfus yoğunluğu:
İklimi:
Yeryüzü şekilleri:
Ekonomik faaliyetleri:
Yer altı kaynakları:
Eğitim ve sağlık olanakları:

5. Sizce vefat eden kişi Ankara'ya kaç yaşında ve neden göç etmiş olabilir?

6. Ankara'daki mezarlıkta neden Türkiye'nin birçok ilinden insanların kabirleri bulunuyor olabilir?

7. Seçtiğiniz mezar taşı sahibinin doğduğu şehir ile defnedildiği Ankara şehrinin nüfusu, nüfus yoğunluğu, iklimi, ekonomik faaliyetleri, eğitim ve sağlık olanakları açısından neden sonuç ilişkisini gözeterek karşılaştırınız.

8. Hangi şehirdeki mezarlıkta Türkiye'nin bir çok şehirden insanların kabrini bulmak mümkündür? Neden?

9. Hangi şehirdeki mezarlıkta sadece o şehirde doğup büyümüş insanların kabrini bulmak mümkündür? Neden?

MEZAR TAŞI TASARLAYALIM

Mezar taşları sadece bir kişinin adını, soyadını, doğduğu yerin, doğum ve ölüm tarihlerinin yer aldığı birer kimlik taşından ibaret değildir. Mezar taşları bazen vefat eden kişinin bazen de geride kalanların duygularının tercümanıdır. Mezar taşları vefat eden kişinin mesleğinden, zevklerine hatta tuttuğu takıma varana kadar vefat eden kişiye ait her türlü bilgiyi öğreneceğimiz eşsiz kaynaklardır. Mezar taşı bir ulusun sanat zevkinin de birer göstergesidir. Mezar taşları atalarımızın bizlere kalan, korunması ve özenle bakılması gereken hatıralarıdır.

Aşağıdaki bölüme öyle bir mezar taşı tasarlayınız ki bu mezar taşına bakan kişi, vefat eden kişinin hayatı hakkında olabildiğince çok bilgiye ulaşsın. Ayrıca tasarlayacağınız mezar taşı üzerindeki süsler ve şekli itibarıyla Türk sanatından izler taşıyın. Mezar taşının daha gerçekçi olmasını istiyorsanız boyayabilirsiniz. Mezar taşı tasarımcısı olarak size ait bir imza ya da logoyu mezar taşının bir köşesine koymayı ihmal etmeyiniz.

YAZIM YANLIŞLARI

Aşağıda Gölbaşı Mezarlığı'nda bulunan bazı mezar taşları verilmiştir. Fakat bu mezar taşlarında çeşitli yazım yanlışları yapılmıştır. Bu mezar taşlarındaki yanlışları yanlarındaki boşluklara düzelterek tekrar yazınız.

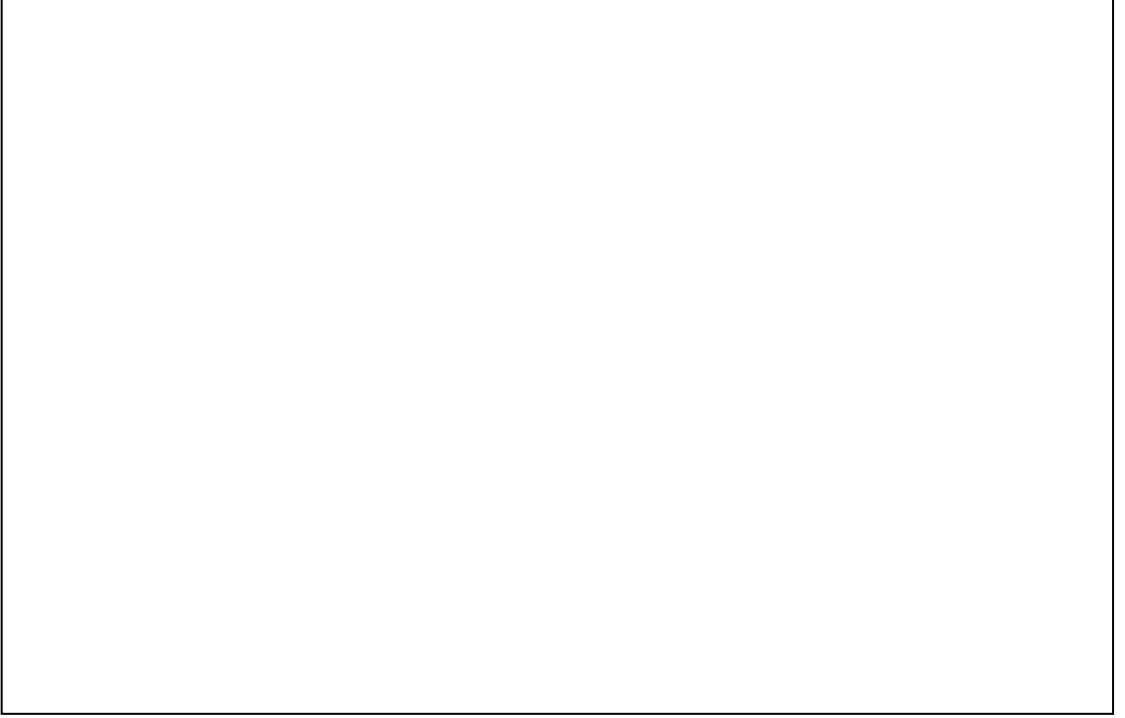
ÖLÜM İLANI HAZIRLIYORUZ

Ölüm ilanı, vefat eden kişinin akrabalarına, dostlarına ölüm haberinin duyurulması için yapılır. Ölüm ilanı ile ölüm haberi sadece vefat eden kişinin yakın çevresi değil, ilanın verildiği kitle iletişim aracının ulaşabildiği her yerde ve okuyan herkesçe bilinir.

Aşağıdaki bölüme öyle bir ölüm ilanı tasarlayınız ki bu ilanı okuyan kişi, vefat eden kişinin hayatı hakkında olabildiğince çok bilgiye ulaşsın. Ayrıca tasarlayacağınız ölüm ilanında Türkçe dil bilgisi kurallarına uymayı ihmal etmeyiniz.

AİLE KABRİSTANI

Yönerge: Gölbaşı Mezarlığı gezisinde dikkatini çeken bir aile kabristanının fotoğrafını çekip aşağıdaki bölüme yapıştırınız.

Aşağıdaki soruları seçtiğiniz aile kabristanına göre cevaplandırınız.

1. Bu aile kabristanını neden seçtiniz?
2. İnsanlar neden aile kabristanına ihtiyaç duymuş olabilir?
3. Aile kabristanına bakarak ailenin soyağacını çıkartınız.

4. Aile kabristanına ilk kim defnedilmiş?
5. Aile kabristanına yakın zamanda defnedilen kişi var mı?
6. Aile kabristanına çok uzun zaman süresince hiç kimse defnedilmemişe bunun hakkında nasıl bir yorumda bulunabilirsiniz?

MEZARLIK GEZİSİ SÖZLÜĞÜM

Yönerge: Geziden önce aşağıdaki sözcüklerin anlamlarını sözlükten bulup yazınız. Gezi sırasında öğrendiğiniz ya da bilmediğiniz kavramları da listenin sonuna ekleyerek anlamını yazınız.

Defin:

Defnedilmek:

Kabir:

Kabristan:

Mezar taşı:

Mezar:

Mezarlık:

Vefat:

Yönerge: Aşağıda yer alan mezar taşının sizde uyandırdığı duyguları içeren bir kompozisyon yazınız.

Kompozisyonunuzu yazarken kompozisyon kuralları, yazım ve imla kurallarına da uyunuz.

ZAMAN TÜNELİ

Yönerge: Aşağıdaki bölümlere mezarlıkta görebildiğiniz en eski mezar taşı ile en genç mezar taşının fotoğraflarını yapıştırınız.

Mezarlıkta yer alan gördüğünüz en eski mezar taşı

Mezarlıkta yer alan gördüğünüz genç mezar taşı

Yönerge: Aşağıda sizden istenen yıllar arasında yapılmış olan nüfus sayımı tarihlerini mavi kalemle, bu yıllar arasında Türkiye’de ve dünyada yaşanmış önemli olayları ve tarihlerini de kırmızı kalemle kronolojik sırayı göz önünde tutarak yazınız. Sorulan soruları da bu doğrultuda cevaplandırınız.

← Bulduğunuz en eski mezar taşının doğum tarihini yazınız.	→ Bulduğunuz en genç mezar taşının ölüm tarihini yazınız.
---	--

Zaman doğrusunda yer alan, nüfus sayımının yapıldığı yıllar	İlgili yıla ait Nüfus miktarı

Yanda oluşturduğunuz tabloya göre;

1. Hangi yıllar arasında nüfus artışı en düşük seviyede olmuştur?
Neden?
2. Hangi yıllar arasında nüfus artışı en yüksek seviyede olmuştur?
Neden?

Dünyadaki ve Türkiye’de yaşanmış önemli olaylar dikkate aldığınızda, ülkemizde nüfus artışının en yüksek olduğu yıllarla, en düşük olduğu yıllar arasında bir neden sonuç ilişkisi olup olmadığını dikkatlice inceleyiniz ve bu konudaki yorumlarınızı yazınız.

Ülkemizin nüfus yoğunluğunu hesaplayınız.

Bir yerin nüfusunun yoğun olması o yeri nasıl etkiler?

Nüfus sayımı neden önemlidir? Nüfus sayımı sonucunda hangi bilgilere ulaşırız.

Ülkemizdeki nüfus sayımını yapan kuruluş hangisidir?

İlk nüfus sayımı ve ne son nüfus sayımı hangi yıllar arasında gerçekleştirilmiş?

GÖLBAŞI MEZARLIĞI GEZİSİ SONRASI ÖĞRENCİ İLE GÖRÜŞME
SORULARI

1. Mezarlık ziyaretine niçin ve hangi zamanlarda gidilir, ziyarette neler yapılır?
2. Mezarlıklarda nasıl davranılması gerekir, niçin?
3. Mezarlıkları ziyaret etmek gerekli mi, niçin?
4. Mezarlık ziyareti insana neler kazandırır?
5. Sosyal Bilgiler Dersi'nin mezarlıklarda ve mezar taşlarını kullanarak öğretilmesi hakkında neler düşünüyorsunuz, mezarlık gezisi Sosyal Bilgiler Dersi'ne olan bakışınızı nasıl değiştirdi?
6. Daha önce, ziyaretinde bulundunuz mu?
7. Siz hiç daha önce mezarlık ziyareti yaptınız mı? Hangi sebeple, ne zaman, orada neler yaptınız?
8. İnsanlar neden mezar taşı yaptırıyor olabilir?
9. Mezarlık gezisi sonucunda nasıl duygulara kapıldınız, neden?
10. Mezar taşında yazılan sözleri okumak doğru mu? Bunların ne gibi yayarları ve sakıncaları olabilir?
11. Sosyal Bilgiler Dersi'nde yaptığınız mezarlık gezisinden önce, herhangi bir derste ya da etkinlikte bir mezarlık ziyaretinde bulundunuz mu?
12. Başka hangi derste ve hangi amaçla mezarlık gezisinin yapılmasını isterdiniz?
13. Sosyal Bilgiler Dersi'nde bundan sonra mezarlık gezisi düzenlenmesini ister misiniz, neden?
14. Sizden daha sonra geziye gidecek arkadaşlarınıza neler önerirsiniz?

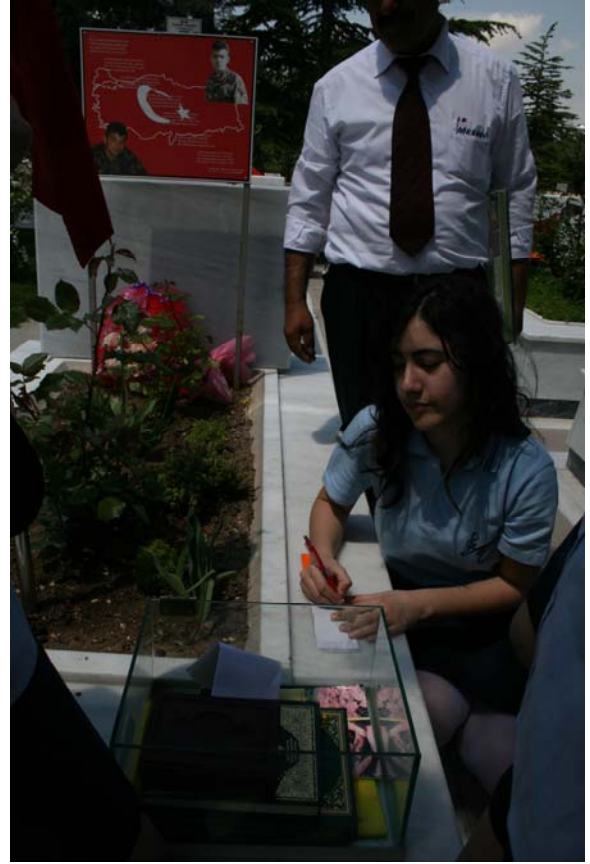
EK 6: Cebeci Askeri Şehitliği Gezi Fotoğrafları

EK-7.: Devlet Mezarlığı Gezisi Fotoğrafları

